

László László

*Visul meu... Interferențe istorice și
culturale româno-maghiare*

Caiete Silvane, revista și editura Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj, instituție a Consiliului Județean Sălaj. www.culturasalaj.ro

Editor: Daniel Săuca

Redactor: Daniel Hoblea

Corectură: Oana-Maria Barariu-Săvuș

Tehnoredactare și copertă: Major Lóránd

Tipar: Color Print Zalău, Tel.: 0260/ 661.752;

www.colorprint.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

László László

Visul meu...
Interferențe istorice și culturale
româno-maghiare

Editura *Caiete Silvane*
Zalău, 2019

Prefață

Ca să apreciezi pe cineva, trebuie cel puțin să-l cunoști. Ca să respecti pe cineva, trebuie să fii cât de cât apropiat de respectivul și evident să-l și știi. Ca să iubești pe cineva, trebuie să-l cunoști, să-l apreciezi, să-l adori, să-l stimezi, să-i fi apropiat etc.

Dar ca să urăști pe cineva nu-i nevoie să-l cunoști. E suficient să ai prejudecăți și să fii superficial, ori să ai idei preconcepute. Sau să te lași dezinformați, manipulați, instigați. Restul merge de la sine... (Chiar și perioada recentă ne dă destule exemple în acest sens!)

Cum ne prezintă mulți istorici, mileniul relațiilor româno-maghiare este un șir de conflicte, abuzuri, nedreptăți, violențe și războaie. Într-o anumită măsură, așa a fost. Însă nu doar atât! Practic perioadele sau ocaziile de conflict au fost mai degrabă sporadice, în comparație cu deceniile sau chiar cu secolele de **conviețuire normală**.

Am mai spus, repet și voi mai repeta: **Pe noi, români și maghiari, maghiari și românii ne leagă cel puțin atâtea lucruri câte ne despart!**

Istoricii în special și cărturarii în general (cărturar e echivalent pentru mine cu intelectual) greșesc mult când servesc interese obscure sau politice. E o mare responsabilitate să fii profesor de istorie, eventual istoric sau cărturar. Ai șansa să sădești în mintea și sufletele oamenilor și prin asta să intri în „eternitate”. Ori, în caz contrar, o să te bucuri de succese efemere: săpând șanțuri sau chiar tranșee sufletești și apoi reale. (De fapt însămânțând venin și ură.)

Consider că greșim până peste măsură când transpunem prezentul în trecut sau trecutul în prezent... Ori dacă căutam paiul din ochiul celuilalt și nu vedem pro-

pria noastră grindă sau uscătură. Joaca cu dubla măsură nu servește vreunei cauze.

Anul trecut, cu prilejul Anului Centenar (100 de ani de la unirea provinciilor istorice cu România), am scris un serial intitulat: „**Am un vis**”, având motoul: „*Am un vis, și anume că într-obunăzi, românii și maghiarii se vor cunoaște maibineși se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multe lucruri care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem. „Sine ira et studio”. (Tacit)*

Între februarie-decembrie 2018 au apărut 10 episoade sau 10 părți din serialul respectiv în revista „Caiete Silvane”. Le-am numit eseuri istorice. Poate e prea pretențios spus sau prea subiectiv...

Primele părți au avut un ecou pozitiv, atât din partea românilor, cât și din partea maghiarilor. Am primit încurajări și îndemnuri să-mi continui demersul și chiar să le public într-un volum. Și iată că fac acest lucru acum, în anul 2019.

Sunt convins că voi avea și contestări, dar nu-mi fac probleme. Aștept și eventuale răspunsuri, lămuriri sau clarificări.

De fapt, acest volum este și o invitație la dialog. Poate că la anul o să public și varianta lui în limba maghiară. Pentru că și la anul va fi un centenar...

Autorul

„Am un vis” (I)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai mult lucruri care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Dar așa au fost și la sfârșitul anului trecut. Periodic se găsesc sau se inventează cazuri și cazuri, dacă relația merge spre normalitate. Dacă un oficial maghiar din Ungaria sau de la UDMR declară ceva, ce pare supărător pentru români (sau chiar este), acest fapt duce la creșterea tensiunii dintre București și Budapesta sau dintre majoritate și minoritatea maghiară. (Sau dacă presa uneori manipulează, cum a fost cazul cu mici de marca Odorhei, ori scandalul legat de „manualul” de *Istoria seculor*.)

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 2 (157), februarie 2018, pp. 41-44. „Am un vis, și anume că într-o bună zi, pe dealurile roșii din Georgia, fiii foștilor sclavi și fiii foștilor proprietari de sclavi vor putea să se așeze împreună la masa fraternității...” , spunea regretatul **Martin Luther King** în 1963, pe care-l parafrazez în titlu. Departe de mine intenția să mă măsoar cu marele om, dar cred că lucrurile trebuie puse la loc lor, iar dacă nu se spun și nu se discută, atunci mocnesc sub preș, oricând gata să revină la suprafață sau chiar să escaladeze (de exemplu, în martie 1990, la Satu Mare sau la Târgu Mureș). Iar prost înțeleasa libertate a presei, popularitatea și anonimatul asigurate de mediile online contribuie mult la întreținerea „războiului” politico-psihologic. Mai ales că la fotbal, la politică și mai nou, se pare, și la istorie se pri-cepe toată lumea.

Uneori autoritățile române au „grijă” să se găsească ceva de criticat, de contestat de UDMR sau guvernul de la Pesta. Iar o măsură, o declarație este urmată de replici, contramăsuri, un fel de legea talionului... (Două exemple relevante: 1. Recent: declarația ex-premierului Tudosse în legătură cu steagul secuiesc, urmată de acoperirea cu steagul secuiesc al emblemei Ambasadei României de la Budapesta, de către cei din comitate... 2. În ajunul zilei de 1 decembrie 2015 a fost arestat „terroristul” cu artificii din Tg. Secuiesc. Ca replică, Mișcarea celor 64 de comitate organizează manifestație de solidaritate în fața aceleiași ambasade de la Budapesta, cu artificii de pus pe pomul de Crăciun. De altfel, cazul „terroristului” cu petarde frizează ridicolul, dacă nu ar fi un fel de hârtie de turnesol al relațiilor româno-maghiare...)

Sau că în Anul Centenarului, UDMR, Partidul Civic Maghiar și Partidul Popular Maghiar din Transilvania sunt numite pur și simplu în presa centrală din România **organizații extremiste**. (În Adevărul din 12 ianuarie 2018: <http://adevarul.ro/news/eveniment/atac-diplomatic-faraprecedent-ungariei-adresa-romaniei-cauza-autonomistilor-maghiari>.)

Evident că și UDMR-ul este folosit când pe post de „sac de box”, când aliat care să susțină o coaliție sau alta, cum cer „interesele supreme”. Sau premierul liberal al Ungariei, când este model de urmat, pentru politicienii de la București, când inamicul nr. 1, eventual nr. 2 după Soros. Dar să nu uităm însă că Soros este născut în Ungaria!

Iar dacă nu s-ar găsi pretext de ceartă, atunci se răscolește – se scobește ceva din trecut. De fiecare dată, unii politicieni și presa de toate felurile, ori unele instituții se îngrijesc, ca să „servească” mingea la fileu. Și dai și dai și dai! Care pe care. Așa trec lunile, anii, deceniile. Mai vine o criză economică sau internă, mai e o campanie electo-

rală, și o perdea de ceață sau de fum întotdeauna este „binevenită”.

Fiind profesor de istorie, cu anumită experiență, și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa, consider că trebuie să nu tac și să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Relațiile româno-maghiare, în contextul relațiilor dintre vecini în Europa

Relațiile *româno-maghiare* au o vechime de peste un mileniu, și au urmat un curs fluctuant: uneori au fost mai bune, aproape normale, alteori au fost mai tensionate cum se întâmplă între două popoare, între două nații sau state vecine.

Dacă luăm alte exemple europene între popoare și state vecine, nu relațiile româno-maghiare au fost cele mai tensionate sau sângeroase, precum unii sau alții au interesul să le prezinte. Câteva exemple în acest sens:

Danezii, norvegienii și suedezii, deși toți fac parte din ramura germanică a popoarelor indo-europene și sunt de aceeași religie, au purtat războaie, când unii, când alții dominând pe ceilalți până în secolul alXIX-lea...

Despre relațiile englezilor cu irlandezii ce ziceți? Au fost întotdeauna corecte? (La câtă nedreptate au fost supuși irlandezii și cât sânge s-a vărsat. Chiar și astăzi mai sunt tensiuni.)

Dacă luăm exemplul rușilor și polonezilor, rușilor și ucrainenilor, doar în ultimul secol relațiile lor nu au fost lipsite de tensiuni, de conflicte sau chiar de războaie. Și în prezent, între Ucraina și separatistii ruși (cu sprijinul fățiș al Rusiei) este un conflict deschis. Dacă în evul me-

diu polonezii au fost mai puternici, în epoca modernă și contemporană Rusia țaristă, apoi Uniunea Sovietică, i-a „călcat” de mai multe ori pe polonezi. Probabil că nu este întâmplător nici faptul că ucrainenii, nici în războiul civil dintre 1918-1922, nu au fost de partea Moscovei roșii, și nici că după ce Ucraina, în 1941, a fost ocupată de naziști, mulți dintre ei alăturându-se lui Hitler, contra lui Stalin. (Deși atât polonezii, ucrainenii sau rușii sunt slavi, iar ucrainenii, ca și rușii sunt tot ortodocși!)

Să vedem relațiile popoarelor slave din Balcani: bulgarii cu sârbii, sârbii cu croații au dus la războaie fratricide chiar și nu demult. **Cazul iugoslav** este cel mai elocvent: Slavii de sud la sfârșitul Primului Război Mondial au fost în „mare amor”, fondând Regatul Sârbo-Croato-Sloven, rebotezat apoi Iugoslavia. Această „dragoste frățească” s-a transformat în ceartă și ură pe moarte: s-a ajuns la despărțire sângeroasă prin 1941, și ce a mai urmat. După Al Doilea Război Mondial, au „reîncălzit sarmalele” și sub bravul mareșal Tito au „refondat” Iugoslavia. Sub regimul autoritar Tito, contradicțiile au fost estompeate, însă prin 1991 Iugoslavia s-a destrămat și mai sângeros, dând naștere la 6,5 state „naționale”. (Jumătatea fiind Republica Kosovo. E drept, cosovarii nu sunt slavi, dar sârbii, croații, slovenii, bosniacii, muntenegrenii și macedonenii toți da...)

Clasicul exemplu al relației franco-germane: Doar între 1870-1945 francezii și germanii au purtat trei războaie nimicitoare, pe viață și pe moarte. De fiecare dată germanii au fost agresorii, iar scorul final fiind 2-1 pentru Franța (cu ajutorul aliaților în cele două războaie mondiale).

Nici italienii cu francezii nu au fost prieteni la cataramă mai multe secole din evul mediu, până după Al Doilea Război Mondial...

Ar mai fi și alte exemple, dar suntem interesați în primul rând de **relațiile româno-maghiare** (maghiaro-

române), pentru că acest lucru ne doare, ne afectează și ne privește cel mai mult.

Următoarea *anecdotală* reflectă complexitatea relațiilor și intereselor celor două țări și națiuni. Anecdota are mai multe variante, din care citez unul:

Ungaria declară război Statelor Unite în 1941

„Președintele F.D. Roosevelt în anul 1941 a fost înștiințat de ministrul său de externe că Ungaria a declarat război Statelor Unite. Președintele puțin nedumerit, l-a întrebat pe ministru:

- Ungaria? Ce fel de stat eacesta?
- Este monarhie.
- Și cine este regelelor?
- Nu au rege. Au regent, un guvernator, amiralul

Horthy.

- Amiral? Na, dacă-i amiral, iar trebuie să așteptăm un atac pe mare, de la flotalor.

- Nu domnule președinte. Ungaria nu are ieșire la mare și nici flotă.

- Atunci au revendicări teritoriale față de noi sau aliații noștri?

- Nu domnule președinte, de la noi nu vor nimic, în- să de la România vor sudul Transilvaniei.

- Atunci, mă gândesc că au declarat război și României.

- Nici vorbă! România este aliatul lor în Axă¹.

Istoricul contemporan **Catherine Durandin**, ca unul care poate avea o detașare semnificativă în cazul relații-

---

¹ Történelem 8. A huszadik század története (*Istoria secolului al XX-lea, manual pentru clasa a VIII-a*), Editura Mozaik, Szeged, 2010, p. 85 (Axă= Pactul germano-italiano-japonez, supranumită și Axa Berlin-Roma-Tokio, la care va adera și România lui Antonescu și Ungaria lui Horthy, ca state satelite).

lor conflictuale româno-maghiare, surprinde esența acestor disensiuni în subcapitolul: **Drama istoriei românești:**

„Drama istoriei românești este că aceasta se găsește confruntată cu istoria maghiară. Drama elitelor românești care intră la sfârșitul secolului al XVIII-lea în sfera de influență a romantismului german este că acestea se lovesc de elitele maghiare germanizate. **Drama celor două istorii este că ele își revendică același spațiu original, Transilvania**”². (Că e vorba de iluminism și nu de

romantism încă, vezi cazul Școlii Ardelene, sau că elita maghiară în ce măsură era sau nu germanizată, acestea sunt amănunte tehnice.) Am subliniat ultima propoziție, deoarece acolo cercetătorul francez a surprins foarte exact călcâiul lui Achile sau spinul din relațiile româno-maghiare. Și se leagă de Transilvania...

Câteva evenimente istorice care alimentează tensiunile româno-maghiare

Trecând succint în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului³:

1. Cine erau primii în Transilvania, românii sau maghiarii? Problema **continuitate versus migrație**. Să creadă fiecare ce ar vrea. Nu cred că în anul 2018 are vreo relevanță. Nu cred că în mileniul III este relevant să vorbim de drepturi istorice și să săpăm după cadavre, martirii neamului sau victime. Este problema istoricilor să găsească puncte comune și să trateze subiectul. Doar să funcționeze *Comisia istorică româno-maghiară*, cum funcțione-

² Catherine Durandin, *Istoria românilor*, ediția românească, Institutul European, 1998, p. 23.

³ În afara punctelor-evenimente înșirate de mine, se găsesc și altele în lunga noastră istorie comună. Dar nu vreau să aprind (să reaprind) flacăra conflictului, ci să o sting și eventual să încerc unele explicații...

onează în cazul franco-german! **E drept că e nevoie și de voință politică.** Contează **factorul demografic:** majoritatea, evident românească, atât în 1918 în Transilvania, cât și mai accentuat după un secol. Și apoi contează **factorul democratic:** ca drepturile cetățenești atât cele generale, cât și cele ale minorităților să fie respectate, și statul de drept să funcționeze, iar instituțiile statului să nu derapeze în detrimentul cetățenilor sau grupurilor. Să existe separația și echilibrul puterilor în stat.

2. În evul mediu în Transilvania s-a format sistemul stărilor privilegiate („națiunile” privilegiate), adică *nobilimea maghiară, secuii și sașii*. Iar printre aceste stări/națiuni nu s-au regăsit românii. Aceste stări existau încă în mod incipient din secolul al XIII-lea, dar ele s-au „instituționalizat” prin celebra și mult hulita Unio Trium Nationum din 1437, cu ocazia răscoalei de la Bobâlna.

Aceste stări, națiuni nu erau națiuni, popoare de o strictă etnie, cum s-ar presupune la prima vedere (sau cum mai ales unii vor să le prezinte), ci au fost grupuri etno-sociale/socio-etnice privilegiate.

Nicolae Iorga în *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria (București, 1915)* încearcă să explice acest lucru:

„La 16 septembrie în Căpâlna se încheie o unire «frățescă»... Din cele spuse se vede bine că nu trebuie să-și închipuie cineva o adevărată organizare a trei națiuni conștiente de naționalitatea lor împotriva națiunii noastre, persecutată pentru caracterul ei național. «Natio» pe vremea aceea nici nu înseamnă decât o categorie socială, un element constituțional, recunoscut formal prin legislație sau datine...

Chiar în ceea ce privește pe sași și pe secuii, trebuie să observăm că secuii – unguri ca și ceilalți – erau totuși altceva, altă «natio», pentru că aveau altă bază constituțională, alte privilegii... Avem a face numai, în acest act mult lăudat și încă mai mult blestemat, cu organizarea

privilegiaților împotriva acelor care **dădeau și ei năvală în privilegii...**⁴

Tot același istoric (D.L.) și tot acolo îl citează și pe **George Barițiu** (*Despre bellulu civile transilvanu de la 1437-1438*, În sensul de azi: Despre războiul civil din Transilvania de la 1437-1438), publicat în revista Transilvania în 1873: „Revoluțiunea din anii 1437 și 1438 s-a manifestat într-un rezbel civil iscat între democrație și aristocrație, **fără distincțiunea de naționalitate**”⁵. (Sublinierea îmi aparține, că în răscoala de la 1437 nu a contat etnia, naționalitatea participanților, ci doar apartenența lor socială. L.L.) În citat, *democrația* este folosită în sensul de *popor*, așadar cei de jos, care intră în conflict cu *aristocrația*, cu stările privilegiate. Cele din urmă care vor încheia vestita UTN la Căpâlna, de care pomenește și Nicolae Iorga mai înainte. Și nu cred că vreunul dintre istoricii români citați ar fi fost neloiali cauzei românești...

Evenimentul de la 1437 apare și în manualele de istorie de mai târziu:

Manualul de istorie scris de **Petre P. Panaitescu**, și care a fost folosit în perioada interbelică în liceele de la noi, legat de situația țăranimii din Transilvania medievală, despre răscoala din 1437 și UTN scrie:

„Starea țăranilor români era însă și mai rea, țăranii liberi deveniră iobagi, șerbi, legați de pământ și siliți să muncească gratuit pentru stăpânii moșiilor. De aceea ei se răsculară în mai multe rânduri, în special la 1437, când țăranii români, împreună cu țăranii unguri, se întăriră pe muntele Bobâlna, dar fură măcelăriți în cele din urmă de armata nobililor.

---

⁴ Istoricul român care nu poate fi acuzat că ar fi fost filomaghiar este citat de către Demény Lajos, *Parasztábor Bábolnán (Tabăra țărănească de la Bobâlna)*, Editura Politică, București, 1977, pp. 238-239.

⁵ Ibidem.

Nobilii unguri, Sașii și Secuții, adică cele **trei stări sociale privilegiate din Ardeal**, formară atunci unirea celor trei națiuni, pentru a-și da ajutor reciproc în caz de răscoală a țărănilor”⁶. (Subliniat de mine, că acele denumiri corespund unor stări, clase privilegiate și nu neapărat unor etnii, națiuni în sensul de acum, L.L.)

Un alt manual din care am studiat în ultimul an de liceu și multe alte generații în anii șaptezeci, cel coordonat de academicianul **Ștefan Pascu**, despre unirea celor trei națiuni detaliază:

„Această unire a celor trei «națiuni» în sens de categorii privilegiate – «unio trium nationum», cum este cunoscută în istorie, masa cu trei picioare, cum a fost caracterizată – a constituit instrumentul de opresiune socială și națională veacuri de-a rândul împotriva țărănilor în general și a celor români îndeosebi”⁷. După cum se vede, manualul prezintă atât caracterul social, cât și național al acelei alianțe din 1437.

Cu cât înapoi în timp și în perioada „național comunistă” (e vorba de „epoca Ceaușescu”), aprecierea uniunii din 1437 se schimbă treptat și se pune un accent mai mare pe percepția națională și politică:

„Uniunea, pe lângă caracterul ei de clasă, grupa privilegiați **de alt neam**: nobilimea maghiară, pătura dominantă a sașilor și secuilor. Ea a exclus de la viața politică pe cei mai mulți din locuitorii țării, adică pe români”⁸

⁶ Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 109.

⁷ *Istoria Românei*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 84.

⁸ *Istoria antică și medie a României*. Manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, p. 120. (Acest manual îmi aduce aminte de o întâmplare petrecută ca profesor începător, când în ultima lună a anului școlar 1987-88, am avut inspecția pentru definitivat. Prima surpriză a fost că au venit un inspector și un metodist. La definitivat nu e cazul, e

(subliniat de mine, L.L.). Deci se pune accent pe consecințele etnice sau etno-politice ale uniunii. Și se trece cu vederea faptul că iobagii și țăranii au fost excluși din viața politică nu din motive etnice, ci sociale (evident și politice). Astfel, iobagul sau jelerul maghiar era la fel de oropsit, ca și confratele său român. Deși conaționali săi erau la putere, nu sângele, etnia conta, ci starea socio-politică. (În plus, iobagul de religie catolică avea de plătit și zeciuiala pentru întreținerea bisericii, în rest avea obligații financiare și feudale asemănătoare cu iobagul român și ortodox...)

Dar să nu uităm, că suntem în ultimul deceniu al regimului Ceaușescu, mai numit și recent „național-comunist” (atunci în limbajul de lemn al vremii „Epoca de Aur”), în care cu cât criza internă era mai puternică și Conducătorul mai slăvit, cu atât mai mult era nevoie de naționalism ca un „liant” sau „combustibil” pentru a consolida (a întreține) sistemul. Evident, cum deja și Hitler spunea, cu un exemplu pe înțelesul tuturor: „Dacă nu ar exista evreul, ar trebui inventat. **Omul are nevoie de dușmani vizibili**, nu de dușmani invizibili” (traducerea mea aproximativă, L.L.) Iar maghiarii din România sau Ungaria vecină erau cât se poate la îndemână pentru această „vizibilitate”...

Dacă rețin bine minte, în 1982 s-a lansat primul „balon de încercare”, prin volumul de eseu publicat de **Ion**

---

destul și unul singur. Apoi cumva am avut impresia că se verifică nu neapărat cunoștințele mele sau priceperea mea ca dascăl, ci mai mult loialitatea mea față de regim și România. Și încă un amănunt cât se poate de interesant: pentru elevii din clasa a VIII-a care au fost testați la Istoria României, principala întrebare viza *netemeinicia teoriei imigraționiste*; pentru elevii de la secția maghiară – și materia era de la sfârșitul primului trimestru, și cum spuneam, eram în iunie – a mai urmat și o discuție cu onorata comisie spre „folosul” meu și spre „meritul” lor...)

Lăcrănjan (1928-1991), „Cuvânt despre Transilvania”.

La volumul scris de scriitorul român au venit două replici din partea maghiară de la scriitorii Száraz György și Kóteles Pál, publicate în două reviste din Ungaria. Nu a întârziat nici re-replica lui Lăcrănjan în două articole separate (*În așteptare și Răstălmăcire după răstălmăcire*, și care ulterior au fost publicate și în volum). Suntem la mijlocul anilor 1980, și una după alta au apărut mai multe volume în România, girate de personalități publice cu poziții serioase, la comanda vădită a regimului⁹.

Apoi, după publicarea celor trei volume din *Istoria Transilvaniei* (editată de Academia Maghiară de Științe în 1986), practic intervine un fel de „război rece” între România și Ungaria, cel puțin la nivelul presei și publicațiilor de istorie. Fapt care însoțea și înrăutățirea relațiilor dintre cele două state vecine și „prietene” pe toate planurile. Acest fapt a pus capăt „păcii” dintre 1945-1985 sub „plapuma” internaționalismului proletar și al călcăiului moscovit, când cele două țări „democrat populare” au colaborat uneori chiar bine (de exemplu, în 1956).

Și în acest „război rece”, maghiarii din România au căzut la mijloc, între ciocan și nicovală. Acest lucru a fost „confirmat” și de tonul schimbat al manualelor de istorie, și din păcate efectele lor se văd și se simt mult și după 1989. Noi (maghiarii din România), în loc să putem fi

---

⁹ Scrierile Ion Lăcrănjan, publicate, la început, nu la o editură științifică, ci la Editura Sport-Turism. Ulterior, majoritatea scrierilor polemice au fost publicate în reviste și ziare centrale, la edituri cu prestanță, semnaland faptul că nu degeaba anii de după 1965 se pot numi perioada național-comunistă. Iar de atunci încolo, ori de câte ori politicul vrea, din negura vremii poate ieși naționalismul găunos (naționalisme exacerbate). În mentalul colectiv, aceste „bătălii” – să zicem ideologice – au lăsat urme deosebit de adânci, evident în ambele părți. Și mai sunt în stare să facă „valuri” chiar și acum în Anul Centenarului, nu de puține ori și breaking news. Că azi citim mai puțin și ne uităm mai mult la televizor...

puntea, care leagă cele două țări și nații, am fost considerați, declarați „coloana a cincea”, cu toate consecințele neplăcute.

Unele concluzii parțiale (preliminare)

- Suntem pasibili de pedeapsa istoriei, dacă încercăm să prezentăm lucrurile unilateral doar din perspectiva „noastră”.

- Suntem pasibili de pedeapsa istoriei, dacă credem că „roata istoriei” poate fi întoarsă.

- Suntem pasibili de pedeapsa istoriei, dacă proiectăm prezentul în trecut sau trecutul în prezent.

Pentru că societatea, istoria și lumea evoluează, trebuie să căutăm repere fixe și faptele istorice să nu le evaluăm după normele prezentului...

„Am un vis” (II)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multe lucruri care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper că prin aceste rânduri să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci să construiesc punți de apropiere. Fiind profesor de istorie cu anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Unele elemente, fapte și personaje istorice alimentează tensiunile româno-maghiare, deși ar putea să contribuie la mai multă înțelegere

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului, și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun față în față pe noi (românii și maghiarii), în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune? (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 3 (158), martie 2018, pp. 18-21.

Fără să facem inventarul complet al personalităților care ne leagă, aducem aici doar câteva exemple relevante (sper) de personalități istorice, românești (de origine română), care nu pot lipsi din istoria noastră comună: **Dragoș** (întemeietorul Moldovei) (**și urmașii săi Dragoșeștii**), **lancu de Hunedoara**, **Matia Corvin**, **Nicolaus Olahus** și, evident, **Mihai Viteazul**. (Înainte să sară cineva în sus: Mihai *nu este de origine maghiară*, însă a avut un rol important în relația româno-maghiară și ocupă un loc important în istorie și în manuale.)

Și încă o remarcă legată de personalitățile istoriei noastre comune: să nu le judecăm pe baza criteriilor sau valorilor actuale, deoarece ele au trăit în alte epoci. Apoi să nu le folosim pentru a justifica greșelile, așteptările, dorințele noastre...

Dela Dragoș, la „dinastia” Drágffy (Dragoșeștii)

Fiecare dintre noi am învățat în clasa a IV-a, a VIII-a și a XII-a că întemeietorul Moldovei a fost voievodul maramureșean **Dragoș**, care a participat la luptele împotriva tătarilor în zonele de la est de Carpați, întemeind acolo un căpitănat, pe la mijlocul secolului al XIV-lea. La conducerea statului incipient a fost urmat de fiul său, Sas. Atât Dragoș, cât și urmașul său, Sas – români din Maramureș – au fost vasali fideli ai regelui Ungariei (Nagy Lajos sau Ludovic de Anjou, care a domnit între 1342-1382).

Independența Moldovei a fost cucerită ceva mai târziu, în timpul lui **Bogdan**, alt voievod din Maramureș, care s-a răzvrătit împotriva aceluiași rege și, cu oamenii săi, s-a strămutat în Moldova, alungându-l de acolo pe

urmașul lui Sas, pe Balc¹. Au fost niște lupte fratricide pe teritoriul moldovean, între români (maramureșeni și moldoveni): unii în slujba regelui, alții împotriva regelui și, până la urmă, răzvrățiții au ieșit învingători. Astfel, Bogdan devine primul voievod al Moldovei independente. Chiar și acest exemplu ne indică faptul că, în Evul Mediu, nu neapărat **etnia** era definitorie în poziționarea socială sau politică a oamenilor, ci poate la fel de mult conta interesul, loialitatea față de putere etc. Ne place sau nu, istoria este mai complicată decât ar părea la o prezentare simplistă, ori dacă vrem să transpunem realitățile actuale în trecutul istoric.

Balc, fiul lui Sas, se întoarce (prin 1365) în Maramureș (Ungaria), unde este răsplătit de regalitate pentru serviciile făcute și loialitate: Balc și fratele său, Drag, vor primi, printre altele, moșia „infidelului” Bogdan de la Cuhea și alte domenii. Pe lângă domenii primesc titluri și funcții: voievod al Maramureșului, comite al Maramureșului, comite al Sătmarului, comite al comitatului Ugocea. Pentru o perioadă mai scurtă îndeplinesc și funcția de *comite al secuilor*, de rang mai înalt decât unul de comite al unui comitat oarecare. (Doar în Transilvania au fost la început șapte comitate și, în zonele limitrofe, Maramureș – Banat – Partium, încă tot cam atâtea.) Și încă un lucru demn de remarcat: în Maramureș exista, în același timp, funcția de *voievod* și de *comite*. Voievod în-

---

¹ Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 83, descrie evenimentul: „Bogdan, voievodul românilor din Maramureș, nu era în bună înțelegere cu autoritatea ungurească... La 1359 Bogdan pornește din satul său, Cuhnia, cu o ceată de români, străbate peste munți în Moldova, în țara stăpânită de Sas. În lupta cu năvălitorii veniți de peste munți Sas este omorât, iar fiul său mai mare este silit să fugă la unguri... Regele Ludovic dăruie atunci lui Balc și fraților lui, cari se refugiară cu dânsul, Cuhnia și celelalte moșii, pe care le confiscase în Maramureș de la Bogdan” (Cuhnia sau Cuhea, fosta stăpânire a lui Bogdan).

semnând „șef local” al românilor – reprezentant al românilor recunoscut de autorități – iar cel de comite, șef administrativ-politic și militar al unității administrative locale regale. Cele două funcții coexistă o perioadă. În comitat au trăit nu doar români, ci și alte neamuri ce nu erau sub autoritatea voievodului. Cazul fraților Balc și Drag (mai aveau și frați mai mici) nu este singular, alți români din Maramureș sau din alte zone fiind răsplătiți cu onoruri și donații regale (vezi și **Anexa**).

Cei doi, **Balc** și **Drag** sunt strămoșii a două familii aristocrate: Drágffy (Drágfi) și Balkffy (Balkfi). Dintre cele două familii, prima va face o carieră mult mai semnificativă, ajungând printre magnații Ungariei. Cei doi frați – Balc și Drag – au întemeiat vestita mănăstire Peri din Maramureș, către sfârșitul secolului al XIV-lea. (În următoarele trei secole, mănăstirea ortodoxă din Peri a avut un rol important în păstrarea culturii și credinței, având chiar și tipografie proprie. Din surse istorice reiese că mănăstirea se afla sub jurisdicția Patriarhiei din Constantinopol și nu în subordinea vreunei episcopii sau mitropolii din apropiere.)

O scurtă concluzie sau recapitulare: nepoții și urmașii voievodului maramureșean Dragoș (întemeietorul Moldovei), după ce se întorc în Maramureș, fac o carieră demnă de invidie în Ungaria. (Maramureșul făcând parte din regatul maghiar.) Ei realizează acest lucru ca români și ortodocși. Apoi, mai încolo, urmașii lui Dragoș vor trece la religia catolică și vor ajunge aristocrați maghiari. În Evul Mediu nu era ceva neobișnuit. În societățile medievale – multietnice, multiconfesionale și multiculturală – trecerea de la o etnie, religie, stare socială la alta era ceva firesc și relativ frecvent. Dacă persoanele în cauză aveau talent, găseau „oportunități”, mai ales dacă, în plus, aveau susținere de la mai marii timpului sau, cum a fost în cazul Dragoșeștilor, tocmai de la puterea

centrală. Bunăvoința puterii centrale se câștiga prin loialitate și servicii aduse, cum s-a văzut și în cazul lui Balç și Drag.

Faptul că regalitatea maghiară își impune amprenta în Transilvania sau în zonele apropiate, ori că, în acest proces, unele familii de români se convertesc la catolicism sau chiar se maghiarizează, apare în manualele de istorie de la noi în diverse feluri:

„Ungurii au trecut treptat la preluarea conducerii directe asupra popoarelor cucerite, la anihilarea structurilor lor politice și la asimilarea etnică și confesională”².

(După cum se vede, autorii manualului gândesc în termeni moderni: asimilare, eliminarea structurilor politice locale etc.)

Alt exemplu:

„Nobilimea românească din Ardeal începe să decadă în secolul XV și dispare cu totul în veacurile următoare. Pricina dispariției nobilimii românești este religia ortodoxă a românilor. Regalitatea ungarănu recunoaște titlul de nobildecâtcatolicilor, **iarceilalțieraureduși la starea de iobăgie**. Regii unguri au urmat o politică de catolicizare a românilor. Nobilii români cari au trecut la catolicism au pierdut și limba lor românească și s-au ungarizat. De aceea foarte multe familii nobile ungurești de azi se trag din români ungurizați. Cei cari nu s-au ungarizat s-au confundat cu țărani”³.

Istoricul din perioada interbelică vede un proces treptat și mai lent, întins pe mai multe secole. Foarte probabil așa a și fost, însă face și o confuzie, spunând că aceia ce nu s-au catolicizat au fost reduși la starea de

---

² Felicia Adăscăliței – Liviu Lazăr, *Istorie – XII. Manual pentru ciclul superior al liceului*, Editura Corvin, Deva, 2007, p. 85.

³ Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 66. (Am respectat limbajul și ortografia din secolul trecut, L.L.).

iobăgie. (Am subliniat în citat afirmația.) Iar mai jos afirmă că aceia ce nu s-au maghiarizat s-au confundat cu țărani. A doua afirmație este mai corectă: dacă nu era recunoscută starea de privilegiat a unui cneaz sau voievod, nobil prin diplomă, scrisoare sau privilegiu regal, atunci era cu o treaptă mai jos, la nivelul țăranilor liberi. (Țărani liberi aveau statut mai bun decât iobagii sau alte categorii dependente, supuse.)

Un alt manual, încă în vigoare, tratează problema mult mai detaliat și mai explicit:

„În lunile aprilie-octombrie 1366, Ludovic de Anjou zăbovește în Transilvania **în mod special pentru a rezolva situația raportului coroanei cu românii**. (După autori, așadar, intenția suveranului este clară! Se pune accentul pe relația dintre puterea centrală și români. Mă gândesc că se referă la toți românii din Ungaria, nu doar din Voievodatul Transilvaniei. Sublinierile îmi aparțin. L.L.)

Dispozițiile adoptate atunci aveau în vedere ca:

1. Stăpânirea pământului să se facă **numai pe baza unui act scris** emis de rege, ceea ce **exclue de la dreptul de proprietate**, deci din rândul feudalilor, pe cnezii ro- mâni, ale căror drepturi se bazează pe «ius valahicum». (*Ius valahicum*, un drept nescris, valabil în societatea ro- mânească prefeudală și apoi feudală. Și în alte societăți, zone și circumstanțe au funcționat anumite legi, reguli nescrise, numite și cutume.)

2. **Stăpânirea cu titlu nobiliar era condiționată de apartenența la catolicism**, ceea ce excludea încă o dată elitele românești de la conducereastatului”.

Să ne întoarcem la exemplul nepoților lui Dragoș: **Balc și Drag**. Cei doi au fost răsplătiți de regalitate cu moșii și funcții, deși nu erau catolici. Iar ei, credincioși fiind, au întemeiat mănăstirea ortodoxă din Peri. Prima donație regală o primesc în 1365, mănăstirea fiind între-

meiată de ei cu câteva decenii mai târziu. Pare puțin plauzibil ca un convertit la catolicism să întemeieze și să susțină o mănăstire ortodoxă. E foarte probabil, prin urmare, ca ei să fi fost români și ortodocși la sfârșitul secolului al XIV-lea, cu câteva decenii după evenimentul din 1366 pomenit de autorii manualului. Mai pe înțelesul tuturor: or porunca regală, invocată de autorii manualului, a fost o „alarmă falsă”, ori nu a funcționat. Este adevărat că Balc și Drag sau urmașii lor se convertesc ulterior la catolicism (nu se știe exact când) și se maghiarizează. Însă și înainte și după, reprezentanții familiei maramureșene îi slujesc pe regii Ungariei cu devotament și dețin privilegiile feudale cu acte în regulă. Și aduc servicii regalității tot timpul, pentru că așa era „pe vremuri”... Chiar și la Mohács – unde Ungaria a pierdut bătălia decisivă cu otomanii – a participat un membru al familiei, care a căzut în luptă („la datorie” cum ne place astăzi să spunem): Drágffy János, jude regal, care purta în bătălie tocmai drapelul regelui. Un alt amănunt: tatăl său a fost Drágffy Bertalan, voievod al Transilvaniei între 1493-1498, și cuscru l lui Ștefan cel Mare. După cum se știe, funcția de voievod al Transilvaniei era deosebit de importantă în regatul maghiar și era îndeplinită de oameni de încredere ai regelui. (Voievodul era cam al cincilea rang după rege!) Și încă un amănunt, pe cât de semnificativ, pe atât de interesant: Petri Mór, în Monografia comitatului Sălajului, scrie că primul sinod protestant maghiar s-a ținut la Ardud, sub patronajul lui Drágffy Gáspár, comitele suprem al comitatelor Crasna și Solnocu de Mijloc în 1545⁴. (Familia, așadar, indiferent

---

⁴ „A Szilágyságot 1527 körül Derecskei Demeter reformálta **Drágffy Gáspár**nak, Kraszna és Közép-Szolnok vármegyék főispánjának hathatós védelme alatt, a kinek várában, Erdődön, tartották 1545-ben az első magyar protestáns közzsinatot” (Traducerea: „Sălajul a fost reformat de către Derecskei Demeter, sub protecția eficientă a lui

dacă a fost ortodoxă sau catolică, ori mai târziu protestantă, susținea biserica. Un alt fapt obișnuit în Evul Mediu: feudații erau ctitori de biserici, apoi urmașii lor patronau și susțineau ctitoriile străbunilor.)

Repet: Dragoșeștii, Balc și Drag, ortodocși și români, primesc donații și privilegii regale. Exemplul lor contrazice afirmația autorilor manualului: „**Stăpânirea cu titlu nobiliar era condiționată de apartenența la catolicism**”. Că ulterior se vor converti la catolicism, unindu-se prin căsătorie cu familii de magnați maghiari și, cu timpul, se maghiarizează, e incontestabil, dar o fac din interes, din proprie opțiune și nu cu „pistolul la tâmplă”. (Este un proces lung și voluntar.) Poate nu este o comparație fericită, dar hai să încercăm: în perioada dictaturii comuniste, dacă erai membru al partidului unic, puteai să faci carieră, iar dacă nu erai, nu puteai accede în unele funcții. Nu prevedea asta vreo literă de lege, însă așa era cerința sau practica politică. Și în Evul Mediu a funcționat ceva asemănător. Atât religia cât și comunismul sunt ideologii ce presupun adeviziune, loialitate și, în caz contrar, izolare, repercusiuni și pedepse...

Mă întorc la afirmația citată din manual („Stăpânirea cu titlu nobiliar era condiționată de apartenența la catolicism”). Am încercat să caut respectivul document regal care spune explicit acest fapt, dar nu l-am găsit. Și, precum se vede, nu l-au găsit nici autorii manualului, care au avut mult mai multe posibilități de documentare, deși s-au păstrat destul de multe documente regale din secolul al XIV-lea, multe din ele fiind publicate în România

---

Drágfi Gáspár, comitele suprem al comitatelor Crasna și Solnocu de Mijloc, în cetatea lui de la Arud în 1545 s-a ținut primul sinod protestant maghiar.), Petri Mór, *Szilágy vármegye monographiája*, I., pp. 534-535. (Monografia lui P. M. despre comitatul Sălajului, vol. I., pp. 534-535.) Din cele două comitate: Crasna și Solnocul de Mijloc se va forma comitatul Sălajului.

sau în Ungaria. (*Codex Diplomaticus Hungariae* accesibil și online, precum și *Documenta Romaniae Historica*.) Dacă cineva are dovada directă și concretă, s-o publice.

Pe de altă parte, tot acolo, autorii manualului, pentru a-și susține „păreră” enunțată, publică un alt document ca să dovedească desconsiderarea românilor (statutul lor „inferior”, ori „discriminativ”) în regatul maghiar:

„Ludovic, din mila lui Dumnezeu Regele Ungariei, (...) am dat acestor nobili credincioși ai noștri și ai țării noastre Transilvania acest drept, ca orice om care va fi învinovățit de furt sau tâlhărie sau orice faptă nelegitimă să poată fi dat morții de partea potrivnică cu mărturia a 50 de nobili, dacă învinuitul este nobil, și cu mărturia a 50 de oameni de rând, dacă este om derând.

Și dacă un român de rând va fi învinovățit sau va fi prins pe față și se poate face dovada împotriva lui (va fi pedepsit) ca orice om de rând, dacă însă un român învinovățind un nobil de o nelegiuire nu va putea s-o dovedească prin întregul număr de nobili cerut de lege, atunci, să facă dovada cum poate prin nobili, cnezi, oameni de rând sau români, până la numărul de 50 de nobili, când fiecare cneaz întărit cu scrisoare regească poate fi socotit nobil, cneazul de rând poate să fie socotit jude sătesc cu mărturia de 1 fertun, iar oamenii de rând sau românii să fie primiți ca oamenii de mărturie de 1/2 fertun” (*Documenta Romaniae Historica*, D, 1977)⁵. Documentul trebuie citit, analizat atent și amănunțit, pentru că merită:

1. „dacă un român de rând va fi învinovățit sau va fi prins pe față și se poate face dovada împotriva lui (va fi

---

⁵ Alexandru Barnea, coord. *Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Corint, București, 2007, pp 62-63.

pedepsit) ca orice om de rând”: românul de rând dacă este acuzat, e tratat ca orice om de rând, fără discriminare!

2. „dacă însă un român învinovățind un nobil de o nelegiuire nu va putea s-o dovedească prin întregul număr de nobili cerut de lege, atunci, să facă dovada cum poate prin nobili, cnezi, oameni de rând sau români, până la numărul de 50 de nobili”. Deci dacă românul acuza pe un nobil de abuz, de o faptă ilegală, atunci ca martori puteau fi invocați nu doar nobili (de același rang cu cel acuzat), ci și oameni de rând, cnezi și români! Nu etnia conta, ci eventual starea socială și **numărul** martorilor.

3. „fiecare cneaz întărit cu scrisoare regească poate fi socotit nobil”. Este explicit în diplomă: cneazul cu diplomă regală este egal cu nobilul. Și nu se pomenește nimic de apartenența confesională sau „națională”. Un document regal, prin urmare, invocat de autori, nu exclude existența cnejilor (români și ortodocși, se subînțelege), din cadrul clasei feudalilor, a privilegiaților. E adevărat că nu se indică data emiterii documentului, ci doar că a fost emis de regele Ludovic...

O concluzie legată de urmașii lui Dragoș⁶, întemeietorul Moldovei: aceștia au avut, timp de mai multe secole, un rol important în Maramureș, în Sătmar, în Sălaj, apoi în toată Transilvania și în Ungaria. Au îndeplinit funcții de răspundere, au întemeiat biserici, chiar dacă au fost români, apoi au devenit maghiari, ortodocși sau catolici, minoritari sau majoritari, s-au aliat prin căsătorii cu aristocrați maghiari sau moldoveni, dovedind prin viața și existența lor următorul fapt: **conviețuirea româno-maghiară/ maghiaro-română este nu doar posibilă,**

⁶ Cei interesați de istoria familiei Drágffy pot găsi date relevante în mai multe surse: *Erdélyi Tudományos Füzetek*, 277, Cluj, 2012. („Caiete Științifice Transilvane”, vol. 277), dar și *Monografia lui Petri Mór*, în special în vol. II: <http://mek.oszk.hu/04700/04750/html/144.html>.

ci și necesară. Doar să vrem. Ce interpretări dau unii istorici acestor fapte, îi privește...

* „Am un vis, și anume că într-o bună zi, pe dealurile roșii din Georgia, fiii foștilor sclavi și fiii foștilor proprietari de sclavi vor putea să se așeze împreună la masa fraternității...” spunea, în 1963, regretatul **Martin Luther King**, pe care l-am parafrazat în titlu.

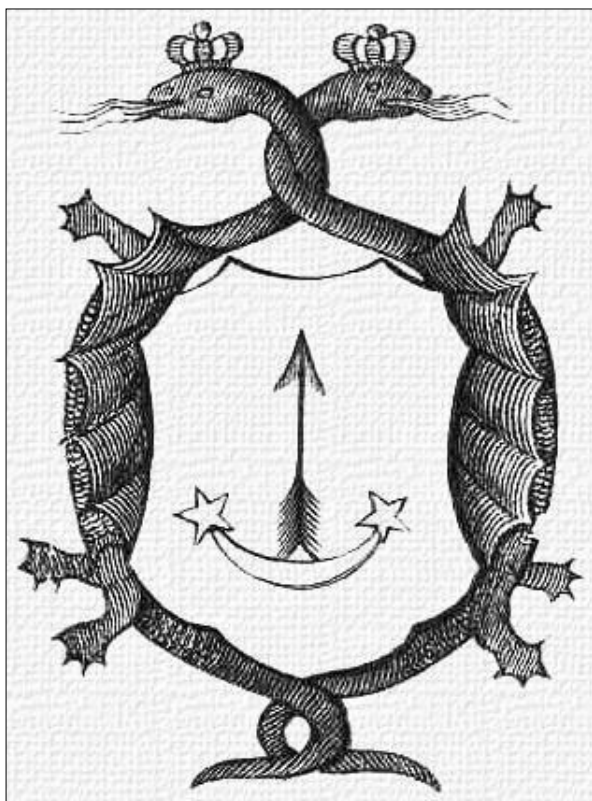
60

LXXII.

*An. Ch. 1359. Ludouicus Dragusio Olaho, ob seruitia in
restauracione terrae suae Moldauianae praestita, villas
Olachales in Marmarusio confert.*

Ludouicus, Dei gratia, Hungariae, Dalmatiae Croatiae, Ramae, Seruinae Galliciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque Rex, Princeps Salernitanus, ac Honoris montis sancti Angeli Dominus, omnibus Christi fidelibus, praesentibus pariter et futuris, praesentium noticiam habituris, salutem in omnium saluatore. Regia celsitudo solet sibi subiectos, ad gradum provehere altiozem, vt exinde corona et Tronus regalis attollatur, numerusque fidelium augeatur. Proinde ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire: quod nos multimodis fidelitatibus et fidelium obsequiorum preclaris meritis Dragus, filii Gyulae, fidelis Olahi nostri de Marmarussio, in memoriam nostrae Celsitudinis reductis, que seruicia in plerisque nostris negociis, et expeditionibus sibi commisis, et confisis, specialiter autem in restauracione terrae nostrae Moldauianae, plures Olachos rebelantes a via debita fidelitatis deuiantes, iuxta suam industriosam virtutem ad constantem fidelitatem regiae coronae obseruandam, vigili cura, et indefessa sollicitudine reducendo, iuxta sui status et possibilitatis exigentiam nostrae exhibuisse, et impendisse cognouimus Maiestati; volentes eidem

Anexă: Prima pagină a documentului din 1360, redactat în latină și emis de regele Ludovic, în care este pomenit Dragoș; provine din *Codex Diplomaticus Hungariae*, și dovedește cum este răsplătit Dragoș, fiul lui Gyula, „**românul nostru fidel din Maramureș**” de către regele Ludovic. Tot acolo se pomenește și de „terra nostrae Moldaviane” și de mai mulți „rebeli români” (Vol. IX/III).

Blazonul familiei Drágffy, publicat de Petri Mór

„Am un vis” (III)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai mult decât lucrurile care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Fiind profesor de istorie cu o anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Unele elemente, fapte și personaje istorice alimentează tensiunile româno-maghiare, deși ar putea să contribuie la mai multă înțelegere

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun în opoziție în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și hărță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 4 (159), aprilie 2018, pp. 39-43.

Fără să facem inventarul complet al personalităților care ne leagă, aducem aici doar câteva exemple relevante, sper, de personalități istorice românești (de origine română), care nu pot lipsi din istoria noastră comună: **Dragoș** (întemeietorul Moldovei) (și urmașii săi Dragoșeștii în partea a II-a), **Iancu de Hunedoara**, **Matia Corvin**, **Nicolaus Olahus** și, evident, **Mihai Viteazul**.

Și încă o remarcă legată de personalitățile istoriei noastre comune: să nu-i judecăm pe baza criteriilor sau valorilor actuale, deoarece ei au trăit în alte epoci. Apoi să nu-i folosim pentru a justifica greșelile, așteptările, dorințele noastre...

De la Iancu de Hunedoara la Matia Corvin

(Să nu uităm că s-au împlinit recent 575 de ani de la nașterea lui Matia/ Mátyás – 23 februarie 1443. Cred că este cel mai cunoscut personaj născut la Cluj!)

Despre Iancu se știe că a fost fiul lui Voicu, înnobilit de regele Sigismund de Luxemburg, de la care a primit și domeniul Hunedoarei, de unde provine numele familiei Hunyadi, în maghiară „de Hunedoara” sau „Huniade” în română. (Sunt „bârfe istorice” cum că Iancu ar fi fiul din flori al regelui Sigismund, dar la fel ca zvonurile sau bârfele actuale colportate de media modernă, aceste zvonuri nu au temeiuri reale.)

Eroul de la Belgrad, **Ioan** sau, mai popular, **Iancu de Hunedoara** s-a născut în jurul anului 1407 și, ulterior, va face o carieră strălucită în Transilvania și Ungaria. Este pomenit în toate manualele de istorie despre Epoca Medievală, atât în România, cât și în Ungaria. Cert este că persoana lui face o legătură între noi: atât românii, cât și maghiarii se pot mândri cu viața și faptele lui.

Puțini cititori români știu (și vă spun că ne-am propus să ne cunoaștem, să ne cunoașteți mai bine) că în

clasa a VI-a și a VII-a, începând din 1997, elevii care învață în limba maghiară în școlile din România studiază și disciplina ***Istoria și tradițiile minorității naționale maghiare din România***. (Toate cele peste zece minorități din România au posibilitatea să studieze istoria propriei minorități în cadru oficial pe banii statului, pe baza ***unei prevederi legale*** mărinoase din România.)¹

Aici mă refer doar la istoria minorității maghiare, care se împletește strâns cu istoria Transilvaniei, cu istoria Ungariei și, evident, cu istoria României. În 1996 a fost elaborată o programă școlară: *Istoria și tradițiile minorității naționale maghiare din România*. Pe baza programei școlare s-a scris, redactat și publicat un manual la această disciplină. Nu e un secret: sunt coautor al manualului, împreună cu distinsul coleg clujean ***Vincze Zoltán***. În această calitate, îmi permit ca să traduc lecția despre Iancu și fiul său, Matia Corvin, cu unele completări inerente. Traducerea va fi marcată cu litere de tip *italic* și completările, explicațiile necesare în paranteză, cu litere normale. Din acest manual au studiat în ultimele două decenii peste 300.000 de copii maghiari din România. (De altfel, manualul este un bun public la care pot avea acces și alții. Prin fragmentele traduse vin în ajutorul cititorilor români necunoscători ai limbii maghiare. De menționat că manualul nu a fost cenzurat, contrar unor

---

¹ Prima lege a învățământului din epoca postdecembristă oferă cadrul legal, pentru ca fiecare dintre naționalitățile (minoritățile etnice) din România să poată studia în gimnaziu, pe banii statului român, ***propria istorie***, din manuale elaborate de istoricii comunității și în limba maternă. Disciplina face parte din trunchiul comun, adică este obligatorie. (Se studiază în clasa a VI-a și a VII-a, câte o oră pe săptămână.) Actuala lege a învățământului, Legea 1/2011, preia această prevedere și chiar anul trecut au fost elaborate noile programe școlare pentru gimnaziu și, în acest cadru, programele pentru studierea istoriei minorităților naționale. În anul în curs urmează să apară noile manuale pentru clasa a VI-a.

manuale care ulterior au fost cenzurate, retrase, atacate în presă sau chiar în Parlament. Manuscrisul a fost citit de redactor, de un referent de specialitate cadru universitar și de un referent lingvistic.)

Lețiile 17-18 din care vor urma pasaje lungi se intitulează: **Apărătorii Europei creștine** (pp. 57-62)².

În prima parte a lecției pomenite este vorba despre cuceririle otomane de la sfârșitul secolului al XIV-lea și de la începutul celui următor. În aceste decenii, datorită expansiunii otomane, dispar de pe harta Europei Grecia, Bulgaria, Bosnia, Albania și pericolul otoman ajunge chiar la Dunăre, amenințând Țara Românească (apoi și Moldova) și Ungaria. Descrierea luptelor antiotomane sub Sigismund de Luxemburg (contemporan și aliat cu **Mircea cel Bătrân**), se încheie cu propoziția: „În timpul domniei lui Zsigmond³ (Sigismund) își începe cariera Hunyadi János” (Iancu de Hunedoara).

„**Salvatorul Europei: Iancu de Hunedoara.** În urma eroismului de care a dat dovadă în luptele din părțile sudice și datorită calităților sale, regiii noștri i-au încredințat lui Hunyadi (Iancu de Hunedoara) conducerea Banatului de Severin și a Voievodatului Transilvaniei. A reușit să dobândească cea mai mare proprietate particulară maghiară. (În

sensul de cele mai multe moșii stăpânite pe teritoriul Ungariei medievale de către un singur proprietar medieval-feudal, în afara regelui.) *Majoritatea veniturilor sale le-*

a consacrat pentru ducerea războaielor antiotomane. (În contrast cu mulți feudali care, din veniturile obținute din donațiile regale sau după funcții, au făcut cheltuieli de

² Autorul primei părți este colegul meu clujean Vincze Zoltán, subsemnatul doar am tradus aceste pagini și, pe alocuri, am completat și comentat, unde am considerat că este necesar.

³ Numele de persoane și de localități sunt scrise în textul original în limba maghiară. În traducere o să scriu mai întâi în varianta și ortografia maghiară, iar în paranteză în limba română.

lux și nu spre binele țării. Și de aici reiese că **lancu a fost un patriot**, în sensul cel mai profund al cuvântului.)

În primăvara anului 1442, o armată de 17.000 de soldați otomani au efectuat o incursiune în Transilvania. Luat pe nepregătite, în bătălia de la Sântimbru Mureș, Hunyadi (Iancu de Hunedoara) a fost înfrânt. Datorită calităților sale organizatorice, în doar câteva zile a pus pe picioare o armată semnificativă, reușind să nimicească armata inamică, încărcată cu pradă și prizonieri, undeva între Alba Iulia și Sibiu, restul armatei fiind urmărită până la graniță. În urma victoriei glo-

riose a ajuns la concluzia că tactica dureroasă a războaielor de apărare trebuie înlocuită cu campanii ofensive. Astfel este posibilă ținerea departe a otomanilor sau chiar alungarea lor din Europa. (Atunci încă s-a crezut că pericolul otoman este unul trecător...)

Prima sa întreprindere în acest sens a fost campania cea lungă, care a durat o jumătate de an (în 1443). Cu o armată

maghiară de 30.000 de oșteni, a obținut victorii în mai multe bătălii, avansând până la linia Munților Balcani, doar apropierea iernii obligându-l să se întoarcă. (Ca urmare) Sultantul a fost obligat să încheie o pace pe 10 ani. Trebuia să-și retragă armatele din Serbia și din Albania de Nord, și să plătească o mare sumă ca despăgubire de război.

Între timp, Papa a inițiat o nouă cruciadă, iar I. Ulászló (Vladislav I. 1440-1444), rege al Poloniei și Ungariei, l-a îndemnat la încălcarea păcii. (Pacea a fost semnată la Szeged.) Armata recrutată în pripă (15.000 de soldați) s-a dovedit însă insuficientă. Cu toate acestea, este laudabilă calitatea de conducător de oaste al lui Hunyadi (Iancu de Hunedoara),

iar bătălia de la Varna (1444) a avut un început promițător. Dar tânărul rege cu garda ce-l însoțea, redusă numeric, s-a implicat în bătălie și a căzut în luptă. Armata întregă a fost cuprinsă de o panică generală, toată lumea începând să fugă. Înfrângerea a fost totală.

Cât timp regele V. László (Ladislaul al V-lea sau Ladislaul Postumul) era minor, Hunyadi (Iancu de Hunedoara) a fost guvernatorul Ungariei (1446-1453). Îndeplinind o funcție atât de importantă, a considerat că poate să realizeze un plan de mare anvergură. În 1448, cu o armată de 22-24.000 de oameni, a pornit spre sud, unindu-se cu răsculații albanezi ai lui Skanderbeg, ca să elibereze Constantinopolul încercuit și aflat în pericol fatal. Dar din cauza unei trădări, armata sultanului, alcătuită din 50-60.000 de luptători, i-a tăiat calea. În bătălia de la Kosovo Polje superioritatea numerică a otomanilor a decis soarta luptei.

Insuccesul de la Kosovo Polje a dovedit că, singură, forța Ungariei nu este îndestulătoare pentru eliminarea turcilor. Hunyadia decis: în locul acțiunilor ofensive fără rezultat, trebuie să se pregătească pentru o apărare de lungă durată.

După cucerirea Constantinopolului (1453), în planurile de cucerire ale sultanului Mahomed al II-lea următorul obiectiv desemnată fost Ungaria. În vara anului 1456, cu o armată ce număra 80-90.000 de oșteni și cu 64 de galere, sultanul a ajuns sub zidurile Belgradului. Armata, alcătuită din spahiși ieniceri, a încercuit fortificația și, prin blocada formată în amonte pe Dunăre de flota otomană, a încercuit complet cetatea asediată.

Căpitanul puternicei cetăți, care avea trei rânduri de ziduri, Szilágyi Mihály (cumnatul lui Hunyadi) dispunea de doar 6-7.000 de apărători. Hunyadi, căpitan general al țării (al Ungariei) și comite de Timișoara, pornea în ajutorul celor asediați cu o armată aproximativ de două ori mai mare. Către Belgrad se îndrepta și călugărul franciscan Kapisztrán János (Giovanni da Capestrano), cu o armată de cruciați de 27.000 de oameni. Astfel, armata Ungariei se ridica la 45-50.000 de soldați, din care însă nici jumătate nu erau soldați profesioniști. Obulă papală dispus ca toată creștinătatea să se roage pentru apărători, odată cu clopotele trase de la prânz.

Prin abnegația și spiritul de sacrificiu al cruciaților, vitejia soldaților și talentul conducătorilor au reușit să învingă duș-

manulaflat în superioritate numerică. Mahomed Cuceritorul a fost înfrânt la Belgrad.

Însă armata învingătoare a trebuit să dea piept cu un inamic mai necruțător decât otomanii: ciuma. Printre victimele molimeii au fost și cei doi făuritori ai victoriei, Hunyadi și Kapisztrán. (Iancu a fost înmormântat în catedrala romano-catolică de la Alba Iulia. Sarcofagul său din marmură poate fi văzut și în ziua de azi.) Dar Belgradul a rezistat. Timp de încă șapte decenii rămăsechia apărării și siguranța Ungariei și a Europei Centrale.

Perioada de glorie a statului medieval maghiar: Epoca lui Mátyás (Matia Corvin)⁴ (1458-1490).

După moartea lui Hunyadi, fiul său mai mic a fost ales rege de nobilimea mică și mijlocie venită în armată la dietă. (Iancu avea doi fii: László și Mátyás. Primul dintre ei era mai în vârstă cu 12 ani. După moartea tatălui lor, cei doi, sprijiniți de rude și vasali, au ocupat funcții importante și l-au susținut pe rege, la fel și tatăl lor cât a trăit. Regele însă l-a păcălit pe fiul mai mare, care a fost prins și condamnat la moarte și executat la Buda în 1457. Cel mic a fost închis, crezându-se că un copil de 13-14 ani, cât avea la moartea tatălui, respectiv a fratelui său, nu constituie un pericol. Însă, la sfârșitul anului respectiv și regele a murit subit, răpus de o boală, iar tronul Ungariei fiind vacant, a fost ales fiul cel mic, Matia.) Încă de la începutul ocupării tronului, copilul de 15 ani a dovedit că este demn de funcția obținută. A pus capăt rebeliunii baronilor opozanți. I-a împrăștiat pe husiții care, de două decenii, își făceau de cap în Țara de Sus⁵. Pe cei mai buni dintre husiți i-a primit în solda

---

⁴ Mátyás se traduce Matia și nu Matei, cum apare în multe manuale. Deci Matia Corvin sau latinizat Mathias Corvinus, ori cum se semna în documente: Mathias Rex.

⁵ Țara de Sus e denumirea părții de „sus” a Regatului Ungariei, fiind practic identică cu Slovacia de astăzi. Husiții au reprezentat un curent religios-politic ce a precedat reforma religioasă. Denumirea provine

sa, punând astfel bazele armatei regale permanente, numită oastea cea neagră. Guvernarea cu mână forte a asigurat pacea internă a țării și premisele unor acțiuni externe ambițioase.

Domnia lui Matia s-a petrecut în condițiile unor războaie continue. Împăratul german și regele polon râvneau la tronul ungar, iar el însuși dorea să obțină coroana cehă. S-a dovedit a fi un comandant talentat, reușind să oprească expansiunea Habsburgilor și Jagiellonilor. În același timp a reușit să fie încoronat rege asociat la tronul Cehiei și a cucerit Viena, reședința Habsburgilor (1485). Visa să fie ales împărat și dorea să-și folosească puterea pentru alungarea otomanilor.

În primii lui ani de domnie, turcii au cucerit definitiv Serbia și rămășițele încă existente ale Imperiului Bizantin. Au ocupat regiunea de graniță a Ungariei, Banatul de Macso (Mačvanska banovina la vest de Belgrad) și, pe malul râului Sava, au construit cetatea care va fi punctul de pornire a viitoarelor expansiuni: cetatea Szabács (Șabac).

Având în spate intențiile cuceritoare ale Habsburgilor și Jagellonilor, Matia nu a inițiat mari campanii împotriva otomanilor. Însă a dat o replică fermă la fiecare atac al turcilor. A cucerit cetatea Jajca (Jajce) din Bosnia și, pentru apărarea graniței de sud, a organizat Banatul de Jajca. În 1476 a cucerit cetatea Szabács, care reprezenta un pericol permanent.

Aseziul cetății Szabács a avut loc în cadrul unei porniri antiotomanecuprinzătoare, în care au avut un rol și voievozii principatelor române învecinate. Relația celor trei domnitoria pornit neprielnic. Matia l-a arestat și închis în cetatea de la Vișegrad pe Vlad Țepeș, acuzat că negociază cu sultanul. Ștefan cel Mare nu-l avea la inimă pe Matia, deoarece a oferit refugiu lui Petru Aron, cel care l-a ucis pe tatăl său. Din acest motiv a pătruns de mai multe ori cu oastea în Transilvania. În același timp a sprijinit complotul nobililor (împotriva regelui).

Din aceste cauze, Matia apornit cu trupe împotriva sa, însă la Baia (Baia de Moldova) a suferit o înfrângere (în 1467).

Însă iminentul pericol otoman aschimbat, în foarte scurt timp, relația celor trei țări. [După cum se știe, și după cum va fi prezentat mai jos, foarte curând se stinge conflictul dintre regele Ungariei și voievodul moldovean, cei doi fiind aliați pe viitor în luptele antiotomane⁶. Personajul simbolic, regele Matia – în narațiunea românească „regele român al Ungariei” – în narațiunea maghiară „regele cel mai mare și cel mai drept al Ungariei”, ar putea fi personalitatea istorică care să ne apropie mai mult, ca un erou comun. Însă dacă interese meschine o vor, atunci personalitatea sa poate deveni mărul discordiei. Mă refer de data aceasta la grupul statuar dedicat regelui Matia de la Cluj. Se știe că pentru comunitatea maghiară este un simbol. Știu acest lucru și naționaliștii români, în „epoca funariotă”, cât a fost Gheorghe Funar primarul Clujului, fiind repusă pe monumentul de la Cluj plăcuța cu inscripția, citatul – după mine nefericit și parțial neadevărat, chiar umilitor – aparținând lui Nicolae Iorga: **„Biruitor în războaie, învins numai la Baia de propriul său neam, când încerca să învingă Moldova nebiruită”**. Dacă analizăm citatul, reiese că regele Matia făcea parte din neamul românesc, că era român, un român pe tronul Ungariei medievale. În ce măsură era român sau mai degrabă maghiar, acum nu are relevanță. Dar important este că și românii și maghiarii îl consideră ca fiind unul de al lor. În legătura cu sintagma „Moldova nebiruită”, nu știu ce să zic. Conform faptelor istorice este una falsă.

---

⁶ „Ștefan avea nevoie de ajutor concret, oaste și bani. Acesta este motivul principal al apropierii de Matei Corvinul, cu care încheie, la 12 iulie 1475, un tratat de prietenie. În schimbul recunoașterii suzeranității sale, Matei promitea lui Ștefan ajutor politic și militar...”, *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsa-

bil și coordonator acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 96.

Biata Moldovă a fost înfrântă chiar și în timpul lui Ștefan, cu tot eroismul și talentul marelui voievod: la Războieni (1476), apoi la Chilia etc.

La începutul deceniului trecut, monumentul de la Cluj a fost renovat prin efortul comun al guvernelor celor două țări. Și colac peste pupăză, cu ceva timp după inaugurarea monumentului, inscripția respectivă a fost repusă pe soclu. O interpretare subiectivă a evenimentelor relatate: prin efort comun, cele două țări refac monumentul simbol. Fapt lăudabil! Ulterior, autoritățile din România își dau seama că au făcut „concesii mult prea mari ungarilor” și, pentru a face un gest și pentru naționaliștii români, repun inscripția. Gesturi tipice în relațiile româno-maghiare: dacă azi astupăm o groapă, mâine trebuie să săpăm măcar un șanț sau invers. Altfel nu se poate. Indiferent dacă este vorba de monumente, școli, instituții, retrocedări etc. sau alte probleme. Chiar nu se poate altfel?

Pe de o parte, inscripția respectivă este măgulitoare la adresa regelui prin sintagma „biruitor în războaie”, iar pe de altă parte este umilitoare pentru personajul istoric reprezentat: „învins numai la Baia de propriul său neam”. Practic este una contradictorie, cum sunt în general relațiile româno-maghiare...]

Magyar Balázs, voievodul transilvan cu un contingent de 6.800 de militari, a avut un rol important în obținerea victori-

---

⁷ Unele manuale pomenesc doar faptul că Ștefan a fost sprijinit de secui și polonezi, de exemplu: Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor* (ediție reprint, EDP București, 1990, p. 121), ori dau 5.000 ca cifră a contingentului ardelean secuiesc. Important este că a existat colaborarea antiotomană. „Ștefan, neputând aduna mai mult de vreo 40.000 de luptători, țărani luați aproape de la plug, cum constată cronicarul polonez contemporan Jan Dlugosz, la care s-au alăturat 5.000 de secui și vreo 2.000

de polonezi...”, *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 95. Sau din alt manual: „În

eilui Ștefan cel Mare la Vaslui (1475). Jurământul de credință al voievodului moldovean a asigurat pentru țara sa alianța Ungariei în războiul iminent cu turcii. Oastea judeului regal Báthory István a jucat un rol hotărâtor în lungarea armatei sultanului cares-anăpustit asupra Moldovei (1476). Armatele aliate maghiaro-moldovene l-au repus pe tron pe Vlad Țepeș (în Țara Românească), care a recâștigat încrederea lui Matia. În timpul domniei lui Matia, turcii au suferit cel mai mare eșec în Transilvania. În toamna anului 1479, o armată de 35-40.000 de soldați s-a năpustit asupra Transilvaniei, pustiind pământul săsesc. Báthory István, numit în timpul și voievod al Transilvaniei, cu o oaste mică, pe câmpia lată a Mureșului, numită Câmpul Pâinii, a încercat să stăvilească înaintarea inamicului. Turcii erau aproape de victorie, dar forțele proaspete aduse de Kinizsi Pál (Pavel Chinezul)⁸, comite al Timi-

---

sprijinul său venind doar 5.000 de secui și 1.800 de transilvăneni..." (aici nu înțeleg de ce se face distincția între secui și transilvăneni, că doar și secuii sunt ardeleni), *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821*, manual pentru clasa a XI-a, EDP, București, 1997, p. 256.

⁸ În privința persoanei lui Kinizsi/ Chinezu sunt aprecieri diferite în istoriografia maghiară și română. Nimeni nu contestă vitejia eroului, ci eventual discută originea sa. Pentru istoria maghiară, Kinizsi este unul dintre cei mai viteji comandanți ai regelui Matia și, dacă nu este maghiar, atunci are origini sârbești. Pentru români este fără doar și poate etnic român: „Oastea turco-munteană fu însă zdrobită de voievodul Ardealului Ștefan Báthory și de **românul bănățean Pavel Chinezul la Câmpul Pâinii lângă Orăștie (1479)**”, Petre P. Panaitescu, *Istoria Români-*

lor, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 125. (Conform sursei citate, voievodul muntean Basarab cel Tânăr, poreclit și Țepeluș, trece de partea turcilor, pe care-i ajută să străbată prin pasurile munților în Ardeal. Această relatare descrie faptul că e vorba de o armată turco-munteană. De multe ori, domniile munteni au fost siliți să se alăture oștilor otomane în expedițiile lor. Și acest fapt ar trebui să atragă atenția celor ce văd istoria doar prin optica etnic-naționalistă. Istoria este mai complicată decât la o primă și simplistă vedere...)

șului, au asigurat victoria armatei maghiare. Doar câteva mii de turci au reușit să scape.

Matia s-a dovedit a fi un urmaș demn al moștenirii paternelne. În ochii posterității, domnia sa a însemnat epoca glorioasă a Ungariei unitare, independente și bogate”.

Aceste lecții despre Iancu și regele Matia Corvin, în manualul destinat elevilor maghiari din România, care studiază în școli sau clase cu limbă de predare maghiară, sunt ilustrate cu imagini, hărți, fotografii, stampe mai mult sau mai puțin cunoscute, dintre care multe apar și în manualele românești: castelul de la Hunedoara, schița bătăliei de la Belgrad, blazonul familiei Corvin, chipurile lui Iancu și Matia – reprezentări de epocă etc. Așa e firesc, ca elevul să aibă acces, pe lângă textul scris, și la alt gen de informații. (Din experiența de profesor știu că, de multe ori, o imagine bine aleasă este mai expresivă și spune mai mult decât o descriere de o pagină.) Și nu se încearcă convingerea elevilor de clasa a VI-a în privința etniei lui Iancu sau Matia, ci pur și simplu se explică, se descriu faptele lor, eventual personalitatea și rolul jucat de fiecare în vremea lor...

În schimb, în perioada interbelică și în cea național-comunistă, vremuri de altă conjunctură, găsim alte accente: „*Putem spune cu drept cuvânt că în vremea lui Ioan Corvin, acesta a apărut creștinătatea cu puterile unite ale românilor de pretutindeni. El a fost un șef național al tuturor românilor și un apărător al civilizației europene*”⁹. Se accentuează românitatea prin sintagma „românii de pretutindeni”, de parcă în oastea lui Iancu nu ar fi luptat și alte neamuri (secui, maghiari, sași, ori sârbi

⁹ Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 111.

sau mercenari străini). În plus, noi nu avem informații că în oastea lui Iancu ar fi participat moldoveni.

„Întărirea armatei va fi una din preocupările de seamă ale noului voievod. Pe lângă armata sa proprie, alcătuită din cnezi și mici nobili, au pătruns în rândurile acesteia multe elemente din țărănimea liberă. Era conștient că poporul privea cu simpatie războiul antiotoman. Mulți cnezi ro- mâni, participanți la marile campanii, au fost înnobi-

*lați...”*¹⁰. Cum se vede, pe lângă elementul național, în perioada comunistă, național-comunistă se accentuează și „componenta socială” a armatei și a forțelor „populare” (*multe elemente din țărănimea liberă*). Este surprinsă și mobilitatea socială medievală, în care oame- nii puteau să avanseze social (*mulți cnezi români au fost înnobilați*), iar în cazuri mai nefericite să decadă de la o

stare mai bună la una inferioară. Atât viața, cât și isto- ria sunt destul de complicate...

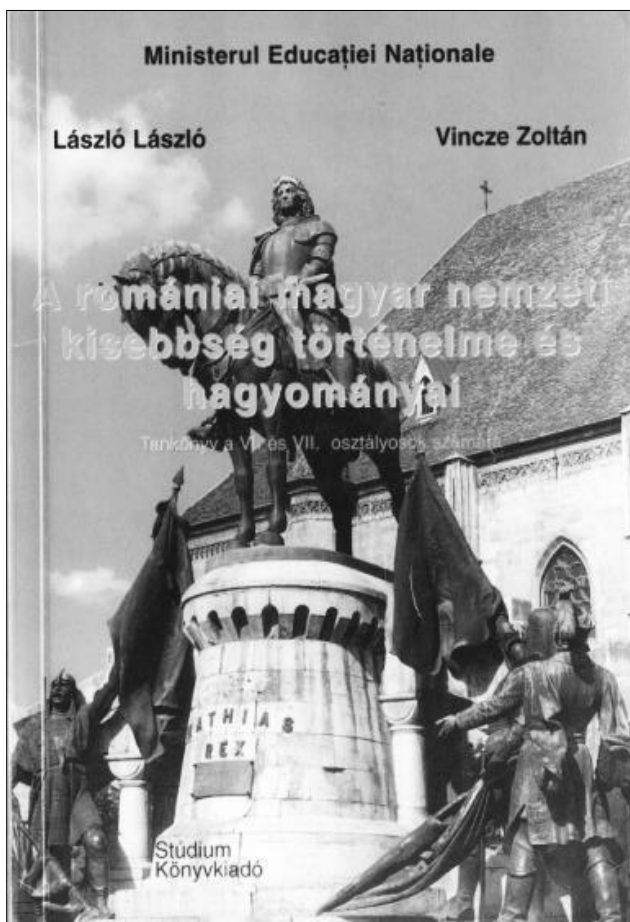
Fără să tragem concluzii finale: personaje precum Hunyadi János/ Iancu de Hunedoara, la fel și fiul său, regele Mátyás/ Matia sunt personalități europene, personalități istorice de seamă, cu care **noi, românii și maghiarii, ne putem mândri**. (Fără să ne furăm căciu- lile.) În privința regelui Matia Corvin, să nu uităm că în acest an, 2018, sunt chiar două aniversări legate de viața marelui rege: s-a născut pe 23 februarie 1443, adică acum 575 de ani la Cluj (considerat de ardeleni capitala culturală și economică a Transilvaniei) și a fost ales rege în ianuarie 1458, adică acum 560 de ani.

---

¹⁰ *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, p. 133.

Imagine de epocă a lui Iancu, foarte cunoscută, care poate fi regăsită atâtn manualele românești, câtșîncele maghiare.

Coperta manualului Istoria și tradițiile minorității maghiare din România (Cu imaginea monumentului dedicat regelui Matia de la Cluj. Sub inscripția inițială se vede citatul din Nicolae Iorga). Fotografia a fost făcută prin 1998 sau 1999.

„Am un vis” (IV)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multe lucruri care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Fiind profesor de istorie cu o anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Unele elemente, fapte și personaje istorice alimentează tensiunile româno-maghiare, deși ar putea să contribuie la mai multă înțelegere

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun în opoziție în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 5 (160), mai 2018, pp. 21-25.

Fără să facem inventarul complet al personalităților care ne leagă, aducem aici doar câteva exemple relevante, sper, de personalități istorice românești (de origine română), care nu pot lipsi din istoria noastră comună:

Dragoș (întemeietorul Moldovei) (**și urmașii săi Dragoșeștii** în partea a II-a), **lancu de Hunedoara**, **Matia Corvin**, **Nicolaus Olahus** și, evident, **Mihai Viteazul**.

Și încă o remarcă legată de personalitățile istoriei noastre comune: să nu-i judecăm pe baza criteriilor sau valorilor actuale, deoarece ei au trăit în alte epoci. Apoi să nu-i folosim pentru a justifica greșelile, așteptările, dorințele noastre...

Nicolaus Olahus, umanist și cărturar european

Numele lui Nicolaus Olahus (Oláh Miklós, 1493-1568) este frecvent invocat de cele două istorii, română și maghiară, când vine vorba de umanism.

Manualul de istorie din care am învățat și eu, în ultimul an de liceu, îi consacră lui Olahus și umanismului un aliniat întreg:

„Umanismul, ca ideologie apărută în orașele din Apusul Europei, găsește teren prielnic și în țările române. Cel mai de seamă reprezentant al acestei ideologii a fost Nicolae Olahus (1493-1568), descendent din familia domnitoare a Țării Românești. Prietenul principelui umanismului, Erasmus din Rotterdam, Olahus este autor de epitafe [Epitaf – compoziție lirică de dimensiuni restrânse scrisă cu prilejul morții

cuiva, în scopul evocării personalității defunctului, conform DEX], poezii, lucrări cu caracter istoric și etnografic, dintre care cea mai de seamă este Hungaria...”¹.

---

¹ *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan

Ar fi câte ceva de obiectat în această abordare? Poate. De pildă, să fim consecvenți în scrierea numelui: ori îl scriem în latină, precum umaniștii europeni (Desiderius Erasmus, Thomas Morus, Janus Pannonius), ori în limba și cu ortografia actuale. Dar forma Nicolae Olahus, utilizată de autorii manualului, este o mixtură. Deci ori în latină, cum se scria și el pe vremuri, ori tradus în limba actuală vorbită. (Și în limba maghiară folosim ambele variante acceptate: Nicolaus Olahus ori Oláh Miklós, dar niciodată Olahus Miklós sau Nicolaus Oláh.)

Un alt manual – la lecția „*Dezvoltarea culturii românești pînă în secolul al XVI-lea*” (cu ortografia de atunci) – în cadrul subtitlului „*Începuturile culturii umaniste pe teritoriul țării noastre*” scrie: „*În Transilvania, de mare valoare sînt scrierile istorice umaniste ale lui Nicolaus Olahus, în care se subliniază originea latină a poporului român din spațiul Daciei de odinioară*”². Cred că formularea nu este tocmai fericită, dacă nu vrem să creăm confuzii în mintea elevilor de clasa a VIII-a, deoarece, cum foarte bine se spune

în pasajul următor al manualului, Honterus (un sas din Brașov) și Heltai (un alt sas, devenit cărturar, predicator și tipograf maghiar) sunt reprezentanții activi și renumiți ai umanismului transilvănean, operele lor fiind realizate și publicate (în bună parte) aici, în Transilvania. În cazul lui Olahus e o anumită „diferență”: el s-a născut în Transilvania (la Sibiu), cu strămoși din Țara Românească, însă doar a copilărit în Transilvania, a studiat apoi la școala capitelului catolic din Oradea în tinerețe, iar ulterior a intrat în slujba regală și, alternativ, clericală, pără-

---

Pascu, EDP, București, 1976, p. 114. (**Epitaf** = inscripție funerară în proză sau versuri, care elogiază personalitatea defunctului. Epitaful putea fi și publicat, mai ales după apariția tiparului.)

² *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a, EDP, București, 1987, p. 169. (Tot în acest manual, pe pagina precedentă, avem și un portret, o litografie cred, a umanistului.)

sind „pământurile natale”, adică Transilvania. Opera sa menționată (*Hungaria*) a scris-o în Țările de Jos (Olanda și Belgia actuale), care erau în posesia Habsburgilor. Re-întors din Occident, și-a continuat cariera în Ungaria Habsburgică (centrul Ungariei cu capitala a ajuns pașalâc turcesc, iar partea răsăriteană, fostul Voievodat al Transilvaniei, s-a constituit tocmai în vremea sa în Principatul Transilvaniei). După întoarcerea din Țările de Jos a îndeplinit diferite funcții bisericești și laice. Prin urmare, opera umanistă a cărturarului, a umanistului Olahus este transilvăneană doar pentru că autorul era originar de aici și, în plus, în opera sa principală consacră un capitol și Transilvaniei, „numită odinioară Dacia”. (Nu vrem să scădem meritele umanistului prin aceste precizări, doar să nu se creeze confuzii!) În rest, afirmația, că scrie despre originea latină a poporului român, care trăiește în fosta Dacie, e în regulă... și vom mai reveni la acest aspect.

Să ne reîntoarcem la manualele încă în folosință. Olahus apare la tema „**Romanitatea românilor în viziunea istoricilor**” și în lecția „*Cronicariie vului mediu*”, din care cităm următorul pasaj: „*Tot acum, Nicolaus Olahus, umanist transilvănean de faimă europeană, el însuși de origine română, în lucrarea sa **Hungaria** (1536) este primul care susține unitatea de neam, limbă, obiceiuri și religie a românilor*”³. Autorii manualului cunosc și recunosc calitățile și

meritele umanistului de origine română, evidențiind faptul că el cunoaște și susține că românii sunt romanici (urmașii romanilor, de sorginte latină) – atât cei din Moldova, cât și cei din Țara Românească și Transilvania

---

³ Alexandru Barnea, coord.; manual pentru clasa a XII-a, Editura Corint, București, 2007, p. 5.

– că religia, limba și obiceiurile românilor sunt asemănătoare, indiferent în ce țări, provincii ar trăi...

Tot aici găsim un colaj (fragmente grupate) din opera sa principală, *Hungaria*: „*Moldovenii au aceeași limbă, rit și religie, ca muntenii; pe alocurise deosebesc parțial în port. (...) Graiul lor și al celorlalți valahi a fost cândva latin, ca al unora ce se află într-o colonie a romanilor; în vremea noastră se deosebește foarte mult de acela, numai că multe cuvinte ale lor sunt de înțeles pentru cei (care vorbesc) latinește. (...) Vă-lahii se susține că provin dintr-o colonie a romanilor*” (N. Olahus, *Hungaria*, 1536)⁴.

Mai avem o remarcă subiectivă, supărătoare poate pentru unii: atât aici, cât și în alte locuri, când scrie despre români („valahi” în limbajul vremii, un împrumut din latină și cu nimic jignitor în Evul Mediu), Olahus vorbește la persoana a treia și nu la persoana întâia. Fiecare are dreptul să tragă o concluzie de aici...

Un alt manual⁵, încă în folosință, deși îl numește tot Nicolae Olahus, dă elevilor (cititorilor) niște repere și informații cât se poate de temeinice. Nu doar că este pomenit în textul lecției ca unul ce: „*A fost printre primii care au susținut ideea originii istorice comune și a unității de limbă a tuturor românilor*”⁶, ci se redă, ca o sursă utilă elevilor, cunoscutul portret al umanistului (o litografie din secolul al XVI-lea) și o succintă biografie, pe care o reproducem aici integral:

„**Nicolae Olahus** (1493-1568)

Născut la Sibiu, Nicolae Olahus a fost un strălucit reprezentant al umanismului secolului al XVI-lea. Ca secretar al reginei Țărilor de Jos, a stat 10 ani la Bruxelles, undea desfă-

șurato intensă activitate literară, legând strânse prietenii cu

⁴ Ibidem.

⁵ Sorin Oane, Maria Ochescu, *Istorie*, manual pentru clasa a VIII-a, Humanitas Educațional, București, 2007.

⁶ Ibidem.

marii învățați ai vremii, între care Erasmus din Rotterdam. Revenit în țară, Olahus a ocupat înalte funcții, între care și pe aceea de regent al Ungariei (1562). El este autorul mai multor scrieri în limba latină, în rândurile cărora figurează «Hungaria» și un «Chronicar» al evenimentelor contemporane lui⁷.

În general, textul este în regulă, cu două mici precizări sau completări: funcția de „regină a Țărilor de Jos”, nu a existat. În vremea respectivă, Țările de Jos făceau parte din domeniile coroanei habsburgice, dinastia respectivă numind un guvernator în aceste provincii. Iar persoana în cauză, guvernatorul, a fost Maria de Habsburg, sora împăratului Carol Quintul și soția văduvă a regelui Ungariei, care a căzut la Mohács în 1526. (Ea a guvernat Țările de Jos între 1531-1555.) A doua precizare privește viața și activitatea lui Olahus, după revenirea în Ungaria: între 1542-1568 a îndeplinit și funcții bisericești, fiind episcop vicar de Pécs, apoi de Esztergom și, timp de 15 ani – între 1553-1568 – arhiepiscop de Strigoniu (Episcopul Primar al Ungariei, cel mai înalt rang, cea mai înaltă funcție în biserica catolică pentru Ungaria.) Sintagma „*Revenit în țară*” e cam confuză. Care țară? Nu se întoarce în Transilvania – unde s-a născut, nici în Țara Românească – de unde era tatăl său, nici pe teritoriul actual al României (care ne este „țara”), ci în Ungaria. Din sursele cunoscute, Olahus abia a călcat în ultima parte a vieții sale în Transilvania, dacă a călcat. Era mai potrivită, mai clară o altă formulare. Însă, cu toate aceste mici lipsuri, manualul apărut la Humanitas dă cea mai veridică imagine despre umanistul Olahus. Și încă un plus pentru autorii manualului: la antologia de texte dedicată acestui capitol sunt redată mai multe

---

⁷Ibidem.

fragmente din *Hungaria* lui Olahus, fragmente având un titlu grăitor: „**Românii văzuți de Nicolae Olahus**”⁸. Este de departe cel mai lung text, fragment (mai precis colaj alcătuit din fragmente) din opera lui Olahus ce poate fi citit în manualele în limba română, fiind la îndemâna tuturor, nu doar celor care cunosc latină sau maghiară.

În continuare vom completa biografia umanistului pentru cititori, oferind și alte informații – utile, sperăm – pentru cei doritori să-l cunoască mai bine. Și asta tocmai pentru a nu uita că, în anul 2018, se împlinesc două aniversări „rotunde” în privința vieții lui Nicolaus Olahus: în 1493 s-a născut, adică acum 525 de ani, la Sibiu, iar în 1568 a murit, adică acum 450 de ani, la Pozsony (Bratislava de astăzi). Credem că sunt motive destule pentru a-l evoca și cunoaște mai bine, nu doar datorită aniversărilor actuale, ci mai ales datorită operei sale umaniste și, nu în ultimul rând, pentru faptul că face parte dintre cărturarii ce s-au ocupat cu istoria noastră comună.

Nicolaus Olahus, scurtă biografie⁹

Nicolaus Olahus s-a născut la Sibiu, pe 10 ianuarie 1493, tatăl său fiind jude regal al orașului Orăștie și funcționar (supraveghetor) al camerei de sare, având practic

---

⁸ Idem, p. 91.

⁹ Principalele surse legate de biografia lui Olahus: *Prefața* scrisă la volumul bilingv, Nicolaus Olahus, *Ungaria*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2011. (Autoarea prefetei și traducătoarea fiind Antal Gyöngyvér.) Tarján Tamás, *Oláh Miklós esztergomi érsek halála* (Moartea episcopului primat de la Strigoniu, Oláh Miklós). http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1568_januar_15_olah_miklos_esztergomi_ersék_halala/.

în subordine minele de sare din Transilvania. Era al doilea copil al sibienței Barbara Hunzár (poate Huszár) și al argeșeanului Stoian (Ștefan) Olahus. Și-a început, foarte probabil, școlile la Orăștie, continuându-și ulterior studiile la școala capitulară din Oradea, între 1505 și 1512. (În vremea respectivă, Oradea era un centru al umanismului european, unde au predat profesori vestiți din Europa.) După 1510, cu acordul tatălui său și cu sprijinul episcopului de Oradea, Sigismund Thurzó (care era și protectorul tânărului Olahus), devine aprod al regelui Vladislav al II-lea, iar după moartea regelui (1516) se consacră carierei bisericești. A îndeplinit diverse funcții: secretar al episcopului de Pécs, canonic de Pécs, proto-pop de Komárom, canonic lector de Strigoniu (Esztergom).

Anul fatidic 1526 (anul bătăliei de la Mohács, în urma căreia Ungaria decade și se rupe mai întâi în două, apoi în trei părți), îl găsește pe tânărul și ambițiosul Olahus în funcția de secretar, consilier al regelui și reginei Ungariei (Ludovic și Maria). După moartea regelui devine secretarul și sfetnicul reginei văduve, pe care o va urma și în străinătate. Din 1531 se află în Țările de Jos, unde va sta mai mult timp, până la întoarcerea în Ungaria. Perioada cât a stat la Bruxelles a fost cea mai frumoasă și fructuoasă din viața cărturarului. Trăind în mediu occidental, a putut să învețe foarte mult, având acces la biblioteci și surse de informare greu de prețuit. În același timp, aflându-se într-un mediu cultural special, a corespondat cu mai mulți umaniști, dintre care cel mai cunoscut a fost Erasmus de Rotterdam. (La moartea marelui umanist, Olahus i-a consacrat chiar un poem.)

Cu toate că era departe de meleagurile natale, Olahus a avut preocupări privind istoria, geografia, cultura, trecutul și prezentul acestor meleaguri. Astfel, în acel mediu și-a scris cele mai cunoscute opere: *Hungaria* (o

monografie istorico-geografico-etnografică) și **Atila** (cu ortografia actuală *Attila*), o istorie a Ungariei din timpurile mai vechi.

După două decenii în serviciul văduvei regine Maria, se întoarce în Ungaria și devine mai întâi cancelarul regelui Ferdinand de Habsburg (fratele Mariei). (Ferdinand a fost rege al Ungariei între 1526-1564, dar și rege al Cehiei, Germaniei, arhiduce al Austriei și, după 1556, împărat al Sfântului Imperiu Romano-German.) Fiind deosebit de loial curții, primește rând pe rând și înalte funcții bisericești: episcop de Zagreb (1543) și episcop de Eger (Agria în latină, 1548). Cât timp a fost episcop de Eger, a insistat pentru întărirea zidurilor cetății, acestea putând rezista asediului otoman din 1552. (O înfrângere răsunătoare suferită de otomani, cu aproape un secol după cucerirea Constantinopolului.) Din mai 1553 până la moartea sa, Olahus ocupă cea mai înaltă funcție ecleziastică, devenind episcop primat al Ungariei, cu sediul la Esztergom (mitropolit de Strigoniu). În această calitate a reprezentat biserica catolică din Ungaria la Sinodul din Trident (Trento), unde au fost luate primele măsuri pentru combaterea reformei religioase.

În calitate de episcop primat a fost un activist fervent al contrareformei religioase, în deceniile de la Mohács înapoi (după 1526), reforma religioasă răspândindu-se în Ungaria și Transilvania. În acest scop a ridicat la rang de academie fosta școală capitulară din Nagyszombat (Trnava, 1558, actualmente în Slovacia), chemându-i pe iezuiți în țară (1561). Pentru loialitatea sa față de coroană și pentru meritele sale deosebite a fost numit de regele Ferdinand, regent (guvernator) al Ungariei, a primit titlul de baron imperial, precum și diverse distincții și danii.

A fost un confident al familiei de Habsburg: pe lângă faptul că a fost secretarul și omul de încredere al regi-

nei Maria (din familia de Habsburg), a botezat-o pe Johanna, fiica lui Ferdinand de Habsburg¹⁰, în 1546. Tot în calitate de episcop primat al Ungariei, în 1563, l-a încoronat pe Maximilian, fiul lui Ferdinand, ca rege ungar. În 1564 scrie și rostește discursul funebru al regelui și împăratului Ferdinand...

Nicolaus Olahus a murit la vârsta de 75 de ani, la Pozsony (Bratislava, începând din secolul XX), pe 15 ianuarie 1568, lăsând în urmă atât o operă semnificativă, cât și o anumită avere agonisită în virtutea funcțiilor pe care le-a îndeplinit timp de mai mult de o jumătate de secol...

Hungaria – opera sa principală

Scrisă la Bruxelles în anul 1536, *Hungaria* se vroia o monografie, o operă istorico-geografico-etnografică, care urma să fie continuată. Volumul, scris în limba latină, a circulat în manuscris timp de două secole, fiind apoi tipărit integral la Viena, în 1763, iar în secolul trecut și prezent și în traduceri.

Aici vom reproduce unele fragmente din ediția bilingvă (latină și română), din 2011¹¹, cu anumite explicații sau completări inerente. În **Anexă** cităm din cuprinsul operei. Volumul are 19 capitole, dintre care primele trei se ocupă de sciți și huni, iar restul descriu Regatul Ungariei (anterior ca ea să se rupă în trei: Ungaria Habsburgi-

---

¹⁰ Din 1526, Ferdinand a fost rege al Ungariei și al Cehiei, din 1531 – rege al Germaniei, iar din 1556 – împărat romano-german.

¹¹ Nicolaus Olahus, *Ungaria*, Nicolai Olahi, *Hungariae*, liber 1. Origines Scytharum et Corographica descriptio Regni Hungariae. [*Ungaria*, Cartea I. Originea sciților și descrierea cronografică a regatului Ungariei]. Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2011. (Traducere, Cuvânt înainte și note de Antal Gyöngyvér); în continuare va fi citat: Olahus, p.

că – nord și vest, Ungaria Otomană – partea sudică și centrală cu Buda, devenită pașalâc turcesc, și Principatul Transilvaniei – partea răsăriteană – cam de la Tisa până la Carpații Orientali și Meridionali.)

Pentru noi, cele mai relevante sunt capitolele XII-XVII, care ne prezintă teritoriile de la răsărit de Tisa, Transilvania, chiar Moldova și Țara Românească. (Autorul socotind că atât Moldova, cât și Țara Românească fac parte – prin alianță, prin act de vasalitate – din Regatul Ungariei.)

În continuare spicuim cu unele completări sau precizări:

„Aceapartea Ungarieicareestedincolo de râul Tisa, după cele susținute de Ptolemeu, se numea cîndva Dacia. Atingînd la Miazănoapte o regiune a Sarmației, se întinde de la Munții Carpați pînă la curbura râului Nistru. Iar spre Miazăziține pînă la Dunăre, unde [aceasta] începe a se numi Istru; la Apus, pînă la Tisa și iazigii metanaști. În ea sînt provinciile: Valahia Mare, care se mai numește și Transalpină, Moldova, Transilvania, Maramureșul, ținutul Someșului, Crișana, Nyír și ținutul Timișului. Transalpina, care se spune că odinioară s-a numit Flaccia, de la Flaccus care adusese aici o colonie a

romanilor, începînd de la munții prin care este despărțită de Transilvania”¹². Cărturarul scrie, așadar, că în vremea sa fosta Dacie era împărțită în mai multe regiuni: Transilvania, Țara Românească (Valahia Mare), Moldova, Banatul (ținutul Timișului), Maramureșul, ținutul Someșului, Crișana, Moldova etc. În descriere dă și limitele naturale, geografice ale Daciei. Varianta că denumirea Țării Românești medievale, în latină Valahia, s-ar trage din numele lui Flaccus, e cam forțată și neștiințifică sau dacă vreți naivă...)

---

¹² Idem, p. 119.

Mai departe descrie Țara Românească: „Se întinde aproape pînă la Marea Neagră. Pămîntul [îi este] neted și sărac în apă. La Miazănoapte se învecinează cu roxanii, care acum se numesc ruteni, la Miazăzi cu acea parte a Ungariei care este îndreptată spre cetatea Timișului și spre cîmpul Maxons, iar la Răsărit, cu fluviul Dunărea, care separă de ea

Moesia Inferioară. (Și identificarea roxanilor – corectoxolanilor – cu rutenii etot atât de naivă...)

2. Principele ei se cheamă voievod; în zilele noastre este Radu³, care, puternic în bogăție și stăpînire, are cetatea de scaun în orașul Tîrgoviște. Se spune că, dacă este nevoie, poate chema la arme, de pe teritoriile sale, și duce la luptă pînă la patruzeci de mii de oșteni. Este supus regelui (e vorba despre regele Ungariei), căruia îi depune jurămîntul de credință prin trimișii săi. În această provincie, din vremurile străbuni-

lor noștri pînă în zilele noastre, au fost două familii [voievoda- le], provenind la început din aceeași casă: una, a Dăneștilor, de

la voievodul Dan, cealaltă, a Drăguleștilor, de la Dragula (Vlad Dracul, tatăl lui Vlad Țepeș); de acestea amîntește și Aeneas Sylvius, în capitolul al doilea din Europa. Dintre acestea, ba prin puterea regelui nostru, ba prin a împăratului turcilor, sînt aleși voievozii îndreptățiți” (Aici surprinde corect

realitățile din Țara Românească: voievozii sunt puși ori cu acordul sultanului, ori cu acordul regelui Ungariei. Însă se pare că memoria istorică este „mai scurtă” și nu pomenește de Basarabi.)

În continuare descrie luptele din cadrul dinastiei domnitoare, făcînd referire și la originea proprie:

„Mînzilă de pe Argeș avea, între alții, doi fii cu soția sa Marina, sora aceluiași voievod. Iancu: numele unuia a fost Stanciu

– aceștia au avut ca fii pe Dan și pe Petru – al celuilalt, Stoian, adică Ștefan. El ne-a dat viațămie și lui Matei, fiii săi, precum și Ursulei și Ilenei, ficele sale. Așadar, Dragula, devenind

---

¹³ Radu Paisie (1435-1445) fiind, în acest timp, voievodul Țării Româ-

58 ❖ *László*
neşti.

stăpîn, prinzînd prin viclesuguri pe Stanciu, fratele tatălui meu, l-a ucis cu securea, în schimb, Ștefan, copil pe atunci, Dumnezeu îndurîndu-se de el, ocolind tirania aceluia, s-a refugiat la regele Matei, după cum amauzit mai tîrziu chiar de

la tatăl meu¹⁴. (Aici sunt relatări biografice semnificative despre familia, fratele și surorile lui Olahus.)

Apoi ne mai descrie cum a renunțat tatăl său să se întoarcă în Țara Românească, deoarece nu a vrut să se expună pericolului ca să fie ucis, precum alte rude ale sale. În încheierea descrierii Munteniei scrie despre religia românilor: „Valahii sînt creștini, doar că îi urmează pe greci în procesiunea Sfîntului Duh și, în unele pasaje mai de îngăduit, se deosebesc de biserica noastră. Am vrut să le înșir pe acestea în treacăt, pentru ca obiceiurile muntenilor să fie mai cunoscute”¹⁵ (Ortodocșii mai sunt numiți creștini de rit grecesc de occidentali.)

În capitolul următor este prezentată Moldova: „Provincia Moldova se învecinează la Răsărit cu Muntenia, la nord-vest cu polonezii, la Miazănoapte, interpunîndu-se Podolia, nu este departe de tătarii care sînt vecini cu Marea Azov. Și principele acestei provincii se numește voievod, nefînd expus atîtor schimbări primejdioase ca cel al Munteniei. Totuși, ca și acela, și acesta depune jurămînt de credință regelui Ungariei. Ca să rămînă devotați, ei dețin, cu îngăduința regelui Ungariei, cîteva cetăți în Transilvania. În vremea noastră, această provincie o conduce Petru-Vodă¹⁶. Moldovenii au aceeași limbă, rit [și] religie ca muntenii; pe alocuri, **se deosebesc parțial în port** (s.n., L.L.). Ei socotesc că sînt și de viță mai aleasă și mai harnici și mai buni călăreți decît muntenii. Se îndepărtează mai des de regele Ungariei; se războiesc mai des cu regele Poloniei. Se spune că pot chema la arme mai bine de patruzeci de mii de oșteni. Graiul lor și al celorlalți valahia

---

¹⁴ Olahus, p. 123.

¹⁵ Idem, p. 129.

¹⁶ Petru Vodă, Petru Rareș (1527-1538).

*fost cândva latin, ca al unora ce se află într-o colonie a romani- lor; în vremea noastră se deosebește foarte mult de acela, numai că multe cuvinte ale lor sînt de înțeles pentru cei [care vor- besc] latinește*¹⁷. Autorul surprinde foarte bine realitățile din Moldova și faptul că, voievodatul de la est de Car- pați, trebuie să facă față unui joc de echilibru între două regate puternice, Ungaria și Polonia, în plus, cu tătarii în apropiere...

În următoarele trei capitole este descrisă și mai deta- liat Transilvania. Deși am vrea să cităm din ele mai pe larg (fiind o descrie atât de frumoasă, încât ar merita pentru mângâierea ego-ului nostru de ardeleni), din motive de spațiu nu o vom face, ci vom cita doar unele fragmente (și vă invităm să citiți textul integral în sursa indicată la nota nr. 10): „*Ținutul întreg este format, în alter- nanță, cînd din șesuri, cînd din păduri, brăzdat de cursuri și meandre de apă, cum vom spune puțin mai tîrziu, pămîntul fiindu-i roditor, bun pentru viță-de-vie, bogat în aur, argint, fier și în alte metale și – dincolo de acestea – și în sare, abundînd în vite, sălbăticiuni, urși și pești, încît nu poți con-*

*damna natura că nu ar fi dăruit acest meleag cu toate cele prielnice traiului. Aici trăiesc patru neamuri de obîrșie diferită: maghiarii, secuii, sașii, valahii; dintre ele, sașii sînt considerați mai nepotriviți pentru luptă. Maghiarii și secuii vorbesc ace- eași limbă, numai că secuii au unele cuvinte specifice neamului lor; despre ei vom vorbi mai pe larg la sfîrșitul lucrării*¹⁸.

Descrierea Transilvaniei este cea mai amănunțită, auto- rul însuși născându-se și trăind acolo un anumit timp. Sunt descrise toate orașele și cetățile importante.

Despre Cluj: „*Clujul – Clausenburg în limbă germană – se spune că odinioară a fost Zeugma. Orașulesterenumitși prin așezare și prin bogăție și prin belșug în toate, precum și*

---

¹⁷ Idem, pp. 129-131.

¹⁸ Idem, p. 133.

datorită negustorilor săi. [Urmează] abația Cluj-Mănăstur, orașul Turda, lângă care, de asemenea, se taie sare, și multe altele¹⁹.

Sibiul: „Sibiul – capitala celor șapte așezări săsești [șapte scaune săsești] – este construit, pe unde privește spre Răsărit și Miazăzi, pe un deal, iar cu celelalte părți, pe coastele aceluiași deal. Într-un loc mai înalt al orașului există un izvor; apa adusă aici din acesta, prin canale, cade într-un bazin, care este

folosit de mare parte a locuitorilor. Pe unde se intră [în localitate] dinspre Apus, într-un loc mai puțin înalt al orașului, a fost captat un braț al râului Cibin, care, curgând cu albia prin-cipală în afarazidurilor, se varsă, nu departe de Turnu-Roșu, în râul Olt, primind mai întâi mai multe pîraie izvorîte din

ținuturile de Miazănoapte ale Secuimii²⁰.

Despre cetatea Făgărașului: „Făgărașul – cetate prea-puternică – a fost întemeiat la poalele munților care despart Transilvania de Muntenia; el este încântător prin pîraielecare

se rostogolesc la vale din munți [și] în care sînt păstrăvi și alți pești gustoși, precum și prin alte lucruri. Această cetate este parcă un mic ducat. Căci i se supun boierii valahi, care îl slujesc pe mai marele cetății ca pe un principe²¹.

În capitolul XVI are o referire – e drept succintă – la Sălaj și Zalău: „Iar regiunea care se întinde dincolo de amintitul rîu Someș și dincoace de muntele împădurit [Probabil Meseș] pe care se găsesc sate – cele mai multe ale valahilor – se numește ținutul Sălajului; aici se pot vedea, întrealte localități,

Zalăul, pe malul răsăritean al Someșului: Satu-Mare, iar pe cel apusean: Nemeti²². (Sălajul, așadar, cu multe sate

românești și Zalăul nominalizat de autor.)

---

¹⁹ Idem, p. 141.

²⁰ Idem, p. 143.

²¹ Idem, p. 149.

²² Idem, p. 153.

Nicolaus Olahus, Hungaria, ediția din 1763

Anexă (Capitolele din *Hungaria* în care este descrisă Transilvania și zonele învecinate):

Capitolul XII – *Despre Ungaria de dincolo de Tisa;*

Capitolul XIII – *Despre Moldova;*

Capitolul XIV – *Despre Transilvania;*

Capitolul XV – *Continuarea descrierii Transilvaniei;*

Capitolul XVI – *Despre restul [părții] Ungariei de dincolo de Tisa și din josul ei*

Capitolul XVII – *Despre ținutul Timișului și vecinătățile sale.*

„Am un vis” (V)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai mult lucruri care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Fiind profesor de istorie cu o anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Unele elemente, fapte și personaje istorice alimentează tensiunile româno-maghiare, deși ar putea să contribuie la mai multă înțelegere

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun în opoziție în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 6 (161), iunie 2018, pp. 38-43.

Fără să facem inventarul complet al personalităților care ne leagă, aducem aici doar câteva exemple relevante, sper, de personalități istorice, românești (de origine română), care nu pot lipsi din istoria noastră comună: **Dragoș** (întemeietorul Moldovei) (**și urmașii săi Dragoșeștii** în partea a II-a), **Iancu de Hunedoara**, **Matia Corvin** (partea a III-a), **Nicolaus Olahus** (partea a IV-a) și **Mihai Viteazul**, în episodul de față.

Și încă o remarcă legată de personalitățile istoriei noastre comune: să nu-i judecăm pe baza criteriilor sau valorilor actuale, deoarece ei au trăit în alte epoci. Apoi să nu-i folosim pentru a justifica greșelile, așteptările, dorințele noastre...

Mihai Viteazul, între istorie și politică

Aprecierea domniei și personalității marelui voievod trebuie făcută cu discernământ, ținând cont de realitățile din vremea sa, iar nu cu elan „revoluționar” sau naționalist. (Mihai nu a fost nici revoluționar și nici naționalist. A fost un om al epocii în care a trăit.)

În privința aprecierilor neistorice sau exagerate, un singur exemplu:

*„Mihai Viteazul intră-n catedrală
Și are harta Daciei în mâini.
Într-însul Burebista se răscoală
Și apoi pe vatra lui se nasc români”.*
(Adrian Păunescu, Clopotul reîntregirii)¹

¹ E foarte puțin probabil ca viteazul voievod să fi auzit despre persoana și domnia lui Burebista. Doar în mintea omului secolului al XX-lea pot să se contopească două personalități ce au trăit în epoci și lumi diferite. Dar sună bine: cu puțină fantezie poate să pară real... Însă dacă luăm cuvintele poetului pe bune, atunci în care catedrală ar fi intrat Mihai? Catedrala reîntregirii a fost construită și inaugurată în 1922: e prea puțin plauzibil ca un domn muntean, care a cucerit Prin-

Evident, aceste rânduri au fost scrise nu de un istoric, ci de un poet. Deci să nu încercăm să căutăm adevărul istoric în aceste gânduri. (Poetul are libertate de exprimare, de contopire a trecutului cu prezentul sau viitorul. Însă când servește interese politice sau, eventual, manipulează, atunci greșește.) Însă sună bine și mângâie mândria națională a celor care odinioară au fost numiți „români verzi”. Iar pornind de la stil și de la prezentare, cred că putem înțelege de ce e numită „epoca Ceaușescu” (sau Epoca Ceaușescu?), „Perioada național-comunistă”, pe bună dreptate, în general și, în mod special, în programele școlare și în manualele de istorie de după anul 2000.

Nu este exagerată denumirea „național-comunistă”, de vreme ce manualele de istorie erau pline atunci cu titluri și subtitluri care mai de care mai triumfaliste, ca să nu spunem „propagandisto-fantastice”. (Precum era și presa vremii.) În tematica discutată, legată de Mihai Viteazul, vă dau doar un singur exemplu: în manualul din care am învățat și eu în ultimul an de liceu (anul școlar 1976-1977), la pagina 118, găsim titlul: „Războiul antio-toman și cucerirea independenței Țării Românești”. Ne place sau nu, dar Țara Românească nu și-a cucerit independența în acei ani. Plătea tribut sau haraci Imperiului Otoman și, formal, se supunea Principatului Transilvaniei sau Habsburgilor în spiritul solidarității creștine. (Eventual și – și. Atunci de ce vorbesc autorii manualelor de „independență” sau, în alte locuri, de „neatârnaire”? Pentru că regimul în care trăiau vroia să pară indepen-

---

cipatul Transilvaniei în 1599, un principe ortodox să fi intrat la o slujbă în catedrala romano-catolică din Alba Iulia. Cu toate acestea, în Anul Centenarului, participanții la Olimpiada Națională de Istorie de la Alba Iulia (3-6 aprilie 2018) au fost „delectați” cu aceste versuri cântate de un fost colaborator al lui Adrian Păunescu, creând o atmosferă demnă de Cenaclul „Flacăra”, de unde mai lipsea doar Bardul...

dent față de Moscova? Însă, practic, România Socialistă nu era independentă decât formal...)

Faptul că nu doar subsemnatul crede acest lucru, ci însuși Mihai Viteazul, reiese din următorul fragment al textului tratatului încheiat în 9 iunie 1598, la Târgoviște, între Mihai Viteazul și reprezentantul lui Rudolf al II-lea:

„Noi, Mihai, voievodul facem cunoscut că... am hotărât ca să cerem ajutorul și ocrotirea majestății sale imperiale. Majestatea sa imperială nu a refuzat să ne primească pe noi și pe țara noastră în slujba și suzeranitatea sa...” Deci voievodul nu

se oferă doar în nume personal, ci se închină împreună cu țara sa. Cum reiese din text, oferta a fost acceptată. Termenul de suzeranitate invocat nu este compatibil cu „independența”. (Despre conținutul tratatului se poate citi mai mult în *Dicționarul diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p. 861.)

Mihai, din înțelepciune politică, servea ori se închina la nevoie chiar și la două puteri externe, cu speranța că va primi ajutor pentru plata mercenarilor și susținere politică și militară când situația o cerea. Proverbul e vechi și practica adecvată: „Zicem ca ei, dar facem ca noi”.

Ideea națională cu care a fost investit Mihai Viteazul provine de la pașoptistul romantic Nicolae Bălcescu. Despre Bălcescu, Wikipedia consemnează: *„Prin capodopera sa, Românii supt Mihai Voievod Viteazul, Bălcescul-a impus în canonul național pe voievodul Mihai Viteazul”* (Deci este un „canon național”). Chiar și în această operă, Bălcescu susținea doar posibilitatea cuceririi independenței: *„Biruitoar, el scăpa deodată și de legăturile sale cu Austria și de acelea cu ungurii. Aristocrația ungurească pierdea pentru totdeauna în Ardeal și această țară, cu pieirea ungurilor și a sașilor, rămânea o țară ales românească. Austria, ame-nințată de turci, neavând altă armie spre a-i opune sar fi vă-zut silită a lăsa orice pretenții asupra Ardealului și a părților*

ce se țin de dânsa și a recunoaște independența noului stat românesc. Polonia n-ar mai fi îndrăznit atunci a ne supăra, sau, deși o făcea, Mihai ar fi căzut asupra-i cu toate puterile sale, cu farmecul numelui său de nebiruit, cu simpatiile ce avea în populațiile ei, și amar de dânsa! De atunci, nația română,

încunjurând toate nenorocirile ce o bântuiră în urmă, s-ar fi constituit în întregimea drepturilor sale, în unitatea și libertatea sa și s-ar fi apucat a îndeplini cu putere mare misiunea de liberare și civilizare ce providența i-a merit-o, și toată această visare, tot acest frumos ideal național de atunci se înființa!²

(Bălcescu se raportează aici, ipotetic, la situația în care Mihai ar fi câștigat bătălia de la Mirăslău din septembrie 1600).

Să vedem și o viziune mai echidistantă despre Mihai Viteazul: „Revenirea la stilul de cruciadă exemplară, pe care se greșea o viziune a ambiției naționale privind unificarea teritoriului într-un stat centralizat, se produce sub domnia lui Mihai Viteazul (1593-1601). Istoriografia anilor regimului Ceaușescu, care încă mai alimentează reprezentarea patriei unite, după căderea regimului în 1989, celebrează opera centralizatoare a acestui domnitor ca prefigurate a statului național român”³.

Aici, autoarea surprinde foarte bine faptul că regimul comunist își căuta justificare și consolidare în evenimentele din evul mediu și din epoca modernă. În perioada postdecembristă, aceste efecte se mai simt foarte puternic sau, dacă vreți, uneori apar ca niște fantome vii.

Istoriografia comunistă și naționalistă lucra cu clișee, cu relații de cauzalitate forțate, apelând la termeni inex-

---

² Nicolae Bălcescu, *România supt Mihai Voievod Viteazul*, accesibil online:

<https://bibliotecapemobil.ro/content/scoala/pdf/Romanii%20subt%20Mihai%20Voievod%20Viteazul.pdf>.

³ Catherine Durandin, *Istoria românilor*, ediția românească, Institutul European, 1998, p. 44.

plicabili istoric și logic (de exemplu „necesitate istorică” etc.): „Înfăptuirea unirii politice a Țărilor Române de către Mihai Viteazul, în condițiile politice ale epocii, arăspuns unei necesități istorice*. Ea venea ca o încoronare** a unei îndelungi evoluții istorice, la care au colaborat o seamă de factori ai istoriei. În primul rând, faptul că Țările Române, pe deasupra separatismului politic***, reprezentau o singură civilizație, creație a poporului român, unitar prin origine alui etnică, prin limbă, cultură și religie. (...) Din aceste dovezi și din altele se vede că în societatea română din sec. XVI exista o activă conștiință de neam****. Aceasta s-a exprimat și prin scrisul în limba națională*****”⁴.

Unitatea mult accentuată – în pasajul citat din manualul pentru clasa a VIII-a – încă din vremea lui Mihai Viteazul este discutabilă. Mult mai apropiat de realitățile istorice pare să fie manualul interbelic: „Elementul românesc din Ardeal, țărănimea n-a fost prea sprijinit de Mi-

---

⁴ Istoria antică și medie a României. Manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, p. 176.

* *necesități istorice...* „Necesitate istorică” e o sintagmă specifică istoriografiei marxiste, care considera că istoria evoluează pe baza unor legi dialectice.

** *încoronare...* Limbaj metaforic dacă nu poetic, dar prea puțin istoric.

*** *separatismului politic...* Voievodatele și apoi principatele au avut fiecare viață politică aparte, datorită unor condiții istorice specifice nu tocmai încurajatoare și, din acest motiv, termenul modern de „separatism politic” sună cam straniu.

**** *în societatea română din sec. XVI exista o activă conștiință de neam...* Conștiința de neam se va naște peste vreo două secole. Iarăși, în mod forțat, se proiectează în trecut unele realități prezente sau apropiate prezentului.

***** *scrisul în limba națională...* Nu neglijăm primele documente scrise sau tipărituri în limba română, dar pe vremea lui Mihai Viteazul erau încă mai frecvente scrierile în „limbile culte” (latină, slavonă sau greacă). Exceptând mediile protestante, scrisul în limbile naționale încă nu avea o pondere semnificativă pe la 1600. Și, cum se știe, protestantismul nu prea a prins rădăcini în rândurile românilor.

hai. Nu putem însă să-l acuzăm că n-a guvernat Ardealul cu ajutorul românilor, căci nu ne puteam aștepta la așa ceva în acea vreme. Pe atunci o țară era guvernată cu ajutorul clasei nobile, cel mult cu o parte a clasei burgheze. Nimeni nu s-ar fi gândit la sfârșitul veacului XVI ca elementul țărănesc să formeze o clasă stăpânitoare. De asemenea este greșit să credem că Mihai a avut o idee națională, aceea de a uni pe toți românii într-un singur stat. Această idee a apărut mult mai târziu în Europa și nu putem cere de la Mihai să aibă idei cu două veacuri mai târziu. El a cucerit Ardealul pentru că era silit de împrejurările politice s-*ofacă*⁵.

Fără să detaliem prea mult, cam așa au stat lucrurile: un principe, un guvernator sau conducător de țară avea nevoie de banii proveniți din dările țăranilor (și ale orașenilor) pentru a putea plăti solda militarilor angajați. El era cu atât mai puternic, cu cât avea mai mulți bani la dispoziție și soldați în slujbă. Iar în actul guvernării atrăgea pe cei care se pricepeau la asta, care aveau experiență și anumite cunoștințe juridice, administrative sau fiscale. În cetăți, comandanții garnizoanelor trebuiau să fie fideli puterii centrale. Mihai, ajuns stăpân în Transilvania, a făcut unele schimbări, dar nu pe criteriu etnic, ci pe cel de loialitate față de persoana sa.

Fără să scădem meritele personalității lui Mihai Viteazul, el nu a fost mișcat de idei naționale (inexistente în acea vreme), ci a fost un politician abil, pragmatic. Căuta aliați, se supunea formal dacă era nevoie, dar lucra, cum s-ar spune, pe cont propriu. Cazul cuceririi Transilvaniei este poate cel mai relevant în acest sens.

În urma unei noi demisii a lui Sigismund Báthory (B. Zsigmond în maghiară), în primăvara anului 1599, dieta investeste ca principe al Transilvaniei pe vărul lui Sigis-

---

⁵ Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, pp. 179-180.

mund, cardinalul Andrei Báthory (András sau Endre, în maghiară se folosesc ambele variante), care a trăit destul de mult timp în Polonia.

Pe 26 iunie 1599, la Târgoviște, în fața trimișilor noului principe al Transilvaniei, Mihai Viteazul întărește jurământul de credință cu semnătura proprie, precum și prin semnătura a 15 mari boieri și dregători, în frunte cu mitropolitul Țării Românești⁶. (Asemănător tratatului de la Alba Iulia încheiat, încă din vremea lui Sigismund, de reprezentanții muntenilor în mai 1595.)

Acest lucru nu-l împiedică pe Mihai să poarte tratative prin soli și cu habsburgii, care îl îndeamnă pe voievodul muntean să ia în stăpânire și Transilvania: „Și austriacii îndemnau pe Mihai să cucerească Ardealul, însă și închipuia că o va face ca un «comandant» de alorșică, după alungarea lui Andrei Bathory, el va ceda această provincie generalilor austriaci”⁷. (Am reprodus textul cu ortografia din perioada interbelică.)

Concret, pe 6 octombrie, împăratul și regele Rudolf îl trimite pe omul său de încredere – Ioan Marino – la voievodul Valahiei (Munteniei) cu o misiune secretă. Iar conform înțelegerilor cu austriecii (și planului propriu), Mihai, în octombrie 1599, intră în acțiune și, la sfârșitul lunii, va fi deja stăpânul Transilvaniei. (Habsburgii dețineau titlul de împărat al Sfântului Imperiu Romano-German, iar din 1526 și pe cel de rege al Ungariei. În

⁶ *Monumenta Comittalia Regni Transylvaniae Erdélyi Országgyűlési Emlékek* (Documente ale dietei Transilvaniei), IV, Budapesta, 1878, pp. 304-306. (Conform redactorului volumului de documente, originalul documentului se află în arhiva imperială de la Viena. Textul este scris

în limba maghiară, doar încheierea și datarea fiind în latină, iar în cazul semnăturilor se specifică faptul că semnătura lui Mihai este în limba română și cu ștampilă, iar semnăturilor boierilor: „Cincisprezece ștampile și semnături. Semnăturile sunt cu litere chirilice”.

⁷ Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 177-178.

virtutea deținerii coroanei maghiare, ei râvneau și la stăpânirea Transilvaniei, dorind să restabilească unitatea Regatului Ungariei sub propria stăpânire. E drept că funcția de împărat era mai mare și mai influentă, și din acest motiv se invocă mai des, dar e mai corect să folosim titlul de rege în cazul lui Rudolf, al predecesorilor sau al urmașilor în intervalul de timp 1526-1690.)

Nu întâmplător am ales subtitlul: „**Mihai Viteazul, între istorie și politică**”. Este grăitor faptul că persoana sa (ori prezentarea domniei și a persoanei sale), nu a prilejuit doar scrierea unor articole, cărți de istorie, ridicarea unor statui și monumente, dedicarea denumirii unor străzi, piețe și localități, ci a ajuns și subiect de anchetă și dezbateri parlamentară, eveniment reflectat în presă și consemnat în stenogramele dezbaterilor parlamentare. Se pare că disputa a fost lansată de către senatorul Sergiu Nicolaescu (regizorul multor filme istorice din perioada național-comunistă).

Asta conform articolului din cotidianul „Ziua” din 6 octombrie 1999, intitulat „**Andreea Esca îl umbrește pe Mihai Viteazu în cartea de Istorie**”, din care cităm: „*Senatorul independent Sergiu Nicolaescu a criticat, ieri, în fața plenului Senatului, conținutul manualului de istorie de clasa a XII-a, apărut la Editura Sigma și coordonat de Sorin Mitu, coautori fiind Ovidiu Pecican, Lucia Copoeru, Virgiliu Țirău și Liviu Țirău. Potrivit lui Nicolaescu, «agramatul» manual de Istorie de clasa a XII-a tratează foarte vag evenimentele importante din viața românilor. Cum este posibil ca despre Mihai Viteazu să se scrie doar trei rânduri*”... (Deci Mihai Viteazul este o chestiune de primă importanță, fără de care conștiința națională va pieri.)

Și articolul continuă: „*Uimirea senatorilor a fost și mai mare când au văzut că manualul de Istorie purta avizul Ministerului Educației Naționale. Nicolaescu a declarat că acest*

*manual merită să fie adus în piața publică și ars...*⁸ (Probabil cunoașteți cine au fost adepții arderii unor cărți în piața publică sau, mai demult, a unor persoane incomode...) Cei care își mai aduc aminte de scandal, cunosc faptul că autorii manualului au fost supuși unui „linșaj mediatic”, creându-se în jurul lor o isterie mediatico-politică... Nu a lipsit mult ca să fie „excomunicați”. (Dacă eram în Evul Mediu, autorii ar fi fost chiar arși pe rug.)

După dezbaterile furtunoase din Senat a venit și rândul deputaților, care au lucrat și mai „temeinic”, iar în 15 noiembrie 1999 au dezbătut și au votat, pe marginea unei moțiuni depuse de un grup de 64 de deputați, având ca obiect „*Politicile educaționale promovate prin manualele de Istoria românilor*”⁹.

Moțiunea a fost citită de deputatul Anghel Stanciu și amplu dezbătută. La dezbateri a fost invitat și ministrul educației de atunci, profesorul Andrei Marga.

Autorii moțiunii au invocat mai multe păreri și observații pe marginea temei. Astfel, Secția de Științe Istoric și Arheologice din Academia Română a afirmat: „*Nu corespunde exigențelor unui manual merit să contribuie la educația națională a unor tineri. Aspecte importante ale dezvoltării istorice a poporului român sunt omise, altele, ca și personalități de seamă ale istoriei naționale sunt prezentate unilateral și neechilibrat, în multe locuri suntem confrunțați cu o tratare superficială. Evident că nu poate fi vorba de o interzicere sau cenzurare dar, totodată, atâta timp cât manualul nu corespunde exigențelor firești, considerăm că nu este normal ca el să beneficieze de avizul Ministerului Educației Naționale*”. Conform, așadar, părerii academicienilor de specialitate, manualul era necorespunzător, superficial și nu înțele-

⁸ <http://www.ziua.ro/display.php?data=1999-10-06&id=32228>.

⁹ <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=4641&idm=6&prn=1>.

geau cum a putut da Ministerul Educației Naționale un aviz favorabil unui asemenea manual.

Continuare din conținutul moțiunii: *„Am prezentat aceste probleme privind modul cum se încearcă să fie eludat conținutul național patriotic din componentele procesului de educație, contravenindu-se astfel flagrant prevederilor legale, tradiției istoriografice românești, principiilor universal recunoscute ale abordării faptului istoric, dar și finalității științei istorice”*. Acuzații destul de grave și un puseu naționalist evident.

Domnul ministru Marga a încercat să se apere cu argumente, dar autorii moțiunii n-au renunțat și au propus retragerea folosirii manualului discutat: *„Solicită Guvernului, respectiv Ministerului Educației Naționale, retragerea autorizației de folosire ca manual de istorie pentru clasa a XII-a a cărții editate de Editura Sigma, 1999, până la o eventuală revizuire a sa de către autori, în sensul celor precizate de specialiști și în conformitate cu finalitățile prevăzute de lege”*.

Până la urmă, moțiunea a fost respinsă, iar editura și-a revizuit parțial manualul, apărut într-o nouă ediție în următorul an. Manualul (și celelalte manuale alternative) a mai fost în vigoare un anumit timp.

Reproducem textual, în anexă, „Introducerea” la prima ediție a manualului Sigma, atât de vehement criticat de politicieni. Introducerea se intitulează: **„Români și Europa”**. Fiecare cititor se poate convinge singur, pe baza textului, dacă criticii de acum două decenii au avut dreptate sau nu. (Că sună un pic prea european? Se poate. Dar chiar, ce au unii contestatari cu „prea multă Europă”? „Prea multă Europă” nu strică, nici prea multă civilizație, nici prea multă democrație, nici prea multă cultură sau lectură...) Textul, pe alocuri, pune degetul pe rană, cum s-ar spune este dureros, dar adevărat. De altfel, manualul citat a fost girat de profesorii clujeni: Nico-

lae Bocșan, Pompiliu Teodor și Vasile Vese, în calitate de referenți. (Fiecare fiind o somitate în domeniu, pe când criticii?)

Cum am mai făcut și în episoadele precedente, reproducem în traducere părți din manualul în vigoare de *Istoria și tradițiile minorității maghiare din România* (care se predă în clasele VI-VII, pentru elevii care studiază în limba maghiară în România). În cadrul lecției **Transilvania în războiul de 15 ani** (Războiul de 15 ani a avut loc între Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman în perioada 1591-1606 și a implicat atât Transilvania, rămășițele Ungariei dominate de habsburgi, cât și Moldova și mai ales Țara Românească. Războiul s-a încheiat în noiembrie 1606, prin pacea de la Zsitvatorok, după medierea lui Bocskai (între habsburgi și otomani), principele Transilvaniei.

**„Transilvania în războiul de 15 ani
Campania din Țara Românească și «carnavalul în-
sângerat»**

La izbucnirea războiului de 15 ani, Sfântul Scaun și împăratul Rudolf al II-lea au atras în alianța antiotomană Principatul Transilvaniei, deși era vasal otoman. Principele violent, Báthory Zsigmond (Sigismund Báthory), i-a executat pe cei care se opuneau acestui pas riscant, pe «domnii filoturci», și s-a înțeles cu împăratul. Și cele două voievodate românești s-au răzvrătit împotriva dominației otomane și s-au alăturat Ligii Creștine.

În 1595, armata lui Báthory Zsigmond a avut un rol în victoria lui Mihai Vodă la Călugăreni. În toamna aceleiași an, însuși principele a pornit cu o oaste de 40 000 de soldați ca să-l ajute pe aliatul său dinspre sud. (E vorba de principele

Transilvaniei, Sigismund Báthory, aliatul său fiind Mihai.) Oastea sa, în proporție de două treimi, era alcătuită din secui, cărora în schimbul participării la război, Báthory le-a

redat libertatea pierdută. În recucerirea cetăților Târgoviște și Giurgiu, în succesul campaniei, ei au avut meritul principal.

Însă după întoarcerea acasă a armatei (în Transilvania), dieta, în mod perfid, a invalidat decretul princiar care le acorda libertate secuilor. Conducătorii secuilor de rând, care au luat atitudine împotriva acestui fapt, au fost capturați și executați în mod crunt. Contemporanii au consemnat că: «Nicipăgânul nu ar fi făcut astfel» și cu aceasta se încheie «carnavalul în-sângerat».

Epoca lui Mihai Vodă și Basta (1599-1604)

În 1599, capriciosul Báthory Zsigmond arenunțat la tron, în favoarea nepotului său – cardinalul Báthory András (Andrei B.). Noul principe și-a dat seama de inutilitatea războiului antiotoman și a părăsit alianța creștină. Împăratul Rudolf I-a însărcinat pe Mihai Vodă să readucă Transilvania în ligă.

În bătălia de la Șelimbăr, voievodul muntean cu o armată alcătuită din români, secui și mercenari imperiali, l-a înfrânt pe nepregătitul Báthory András (Andrei B.). Principele-cardinal, aflat în fugă, a fost asasinat în zona Sântdominic de Ciuc de către secui: a plătit cu viața pentru greșelile predecesorilor. Mihai, în calitate de guvernator imperial, a preluat guvernarea Transilvaniei. Majoritatea secuilor au luptat de partea lui, din acest motiv, în numele lui Rudolf, el a redat secuilor vechile libertăți. Secuii l-au însoțit pe voievod în campania victorioasă din Moldova (1600) și Mihai, timp de câteva luni, a stăpânit toate cele trei țări.

Nobiliardeleni, nemulțumiți cu guvernarea lui Mihai, s-au răzvrătit împotriva lui și s-au aliat cu noul împăternicit al

împăratului, cu generalul Basta. În bătălia de la Mirăslău, Mihai a fost înfrânt și a pierdut nu doar cuceririle, ci și tronul Țării Românești. Însă ardelenii, contrar așteptărilor curții vieneze, iarășil-au adus în fruntea țării pe Báthory Zsigmond (Sigismund Báthory). Basta și Mihai, în fruntea unor armate

*imperiale, au înfrânt armata transilvăneană la Guruslău. Împăratul însă a dispus asasinarea voievodului român devenit incomod*¹⁰. (Evident și această lecție este ilustrată cu mai multe imagini, printre care și un portret al lui Mihai Viteazul.)

În continuare, reproduc unele fragmente din scrisoarea lui Mihai Viteazul, din 6 decembrie 1600, scrisă în Hălmagiu (jud. Arad) și adresată comandantului cetății Oradea, Nyáry Pál (precum Mihai, un veteran al luptelor antiotomane). Mihai urma să traverseze zona controlată de căpitanul din Oradea spre Praga sau Viena. (Ca să-l întâlnească pe împărat.)

Mihai explică faptul că este nevoit să se refugieze cu familia în Transilvania, deoarece a pierdut Țara Românească, nu din cauza turcilor, ci mai mult din cauza polonezilor. El personal este nevoit să lase în „chezășie” în Ardeal întreaga familie, fiul, fiica și pe toți din casa lui.

„Țara începe să încapă pe mâinile turcilor, dacă noi cât se poa- te de repede nu prevenim (acest pericol), dar despre acest fapt

*dacă Domnul mă ajută să ne vedem, vom discuta mai amănunțit. Vă rog pe domnia voastră să trimiteți câțiva dintre oamenii împăratului să mă aștepte în Beiuș; iar domnia ta să nu dai crez veștilor false care se zvonesc despre mine, deoarece călătoria mea se petrece cu acordul Majestății Sale Imperiale, și nu vin cu trupe străine, ci cu slujbașii plătiți de Majestatea Sa. Și cei în cauză servesc cauza dreaptă a creștinătății de la începuturi...”*¹¹

În scrisoare îl mai roagă pe destinatar ca să raporteze urgent împăratului că el este pe drum și în curând va

¹⁰ László László, Vincze Zoltán, *A romániai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai (Istoria și tradițiile minorității maghiare din România)*, Cluj, 1999, pp. 83-84.

¹¹ *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae Erdélyi Országgyűlési Emlékek* (Documente ale dietei Transilvaniei), IV, Budapesta, 1878, pp. 578-579.

ajunge acolo, iar populația locală să fie liniștită, pentru că Mihai și cei ce-l însoțesc slujesc cauza creștinătății și, prin jurământ, sunt legați de împărat.

În încheiere, mai vrem să adăugăm ceva despre relația lui Mihai Viteazul cu secuii. Se știe foarte bine că Mihai nu a purtat nicio bătălie importantă fără participarea secuilor, indiferent că e vorba de Călugăreni, Târgoviște, Giurgiu, Șelimbăr, Mirăslău, Guruslău etc. În această chestiune, am apelat la istoricul Demény Lajos, care i-a consacrat, pe baza unor cercetări documentate, un volum întreg: „A székelyek és Mihály vajda” („Secuii și Mihai Viteazul”). (E drept, titlul s-ar traduce exact „Secuii și Mihai Vodă”, dar pe coperta din spate este o traducere, sub forma citată, a titlului în limbaromână.)

De aici preiau doar un amănunt interesant: Darai János – cel care în 1599 a fost secretar pe probleme secuiești al lui Mihai, mic nobil din părțile sătmărene trimis în Muntenia ca secretar și om de legătură cu imperialii – după terminarea misiunii sale la curtea lui Mihai, scrie în raportul său: Mihai, „*încă anterior să pornească în campania [din Transilvania], a avut prima grijă să atragă pe secuii de partea sa. În acest scop a recurs la următoarele instrumente: a cerut ferm de la mine ca să redactez în numele împăratului o scrisoare, în care acesta promite restabilirea vechilor drepturi și libertăți secuiești, precum le-au acordat regii cei vechi și sfinți ai Ungariei, dar care au fost anulate de cei din familia Báthory. Împreună cu pictorul Örmény Péter [care a efectuat și câte-*

*va misiuni diplomatice în slujba lui Mihai, inclusiv la Praga] am executat scrisoarea și de pe o altă scrisoare imperia- lă am luat și sigiliul și l-am pus pe acest document*¹².

Ulterior, Mihai va scrie personal o scrisoare secuilor, trimisă și răspândită prin emisarii săi, în care întărește

---

¹² Demény Lajos, *A székelyek és Mihály vajda (Secuii și Mihai Viteazul)*, București, 1975, pp. 93-94.

promisiunile imperiale de eliberare din iobăgie și se jură că se va ține de cuvânt. Ca să dea și mai mare accent celor promise secuilor, Mihai numește în fruntea scaunelor secuiești căpitani scăunali dintre secuii ce slujeau cu devotament în armata sa. Astfel a reușit să asigure participarea militară a secuilor în campania pentru cucerirea (apoi apărarea și recucerirea) Transilvaniei, dar și pentru cucerirea Moldovei, în primăvara anului 1600.

Un istoric contemporan cu noi (universitarul bucureștean Bogdan Murgescu) are o viziune specială asupra mobilului faptelor lui Mihai Viteazul. E vorba, se pare, deo pozițiemainuanțată: „Referitor la motivația acțiunilor politice ale lui Mihai, este probabil suficient să subliniem faptul că nici un text provenit direct de la Mihai Viteazul nu exprimă ideea că strădania sa are drept țel unitatea politică a românilor. Teoretic, un apărător al ideii că Mihai Viteazul a fost un exponent al luptei conștiente pentru unitate și neatâr-nare națională ar putea susține că domnul unificator s-a ferit să exprime fățiș ideile sale naționale, dar că ele motivau totuși un secret al acțiunilor sale. O asemenea afirmație, deși logic vulnerabilă, ar putea fi acceptată, dacă ar exista măcar unele indicii indirecte asupra faptului că Mihai Viteazul își gândea politica în termen naționali, și că uniunea receptivă la semnă-le politice exprimate etnico-național” (Bogdan Murgescu, „Mihai Viteazul medieval sau modern?”, studiu apărut în „Studii și Articole de istorie”, LXIII/2003. Pasajul a fost citat în manualul de Istorie pentru clasa a XII-a, EDP, p. 214.)

Personalitatea, domnia și rolul lui Mihai Viteazul sunt cam greu de prezentat într-un spațiu limitat. Am prezentat doar câteva idei ce pot fi dezvoltate, duse pe mai departe sau care pot fi discutate, dezbătute sau chiar combătute. Nimeni nu este singurul depozitar al adevărului istoric...

Anexă

Introducere: „Românii și Europa”

Istoria românilor, pe care o vești studiul cu ajutorul acestui manual, face parte din istoria mai largă a lumii și mai ales a continentului european. Nu există, de fapt o istorie numai a românilor sau a americanilor, neînțeles separat de a celorlalte. Pe teritoriul de astăzi al țării, istoria românilor se împletește cu cea a naționalităților care conviețuiesc alături de ei, așa că se poate vorbi foarte bine și de o Istorie a României, care îi cuprinde pe toți.

Istoria românilor nu poate fi despărțită de cea a Europei. Acest lucru nu se datorează numai realităților geografice. Mult

mai important este faptul că în istoria românească se regăsesc toate elementele fundamentale ale civilizației europene. Moștenirea antichității clasice, creștinismul, principalele curente culturale, aspirația spre democrație, toate pot fi întâlnite în cazul particular-românesc, ca și în cel general-european. În egală măsură, neîmplinirile care au marcat istoria mai veche sau mai recentă a continentului, războaiele distrugătoare, neînțelegerile dintre state, totalitarismul, pot fi întâlnite la ambele niveluri.

Europa prezintă o unitate în diversitate. Adică ea are o sumă de trăsături comune, de valori împărtășite de către toți europenii, de care se simt în să legați oamenii aparținând unor etnii și culturi diferite. Fiecare locuitor al continentului, care are o identitate europeană, are, în același timp și o identitate națională. Această situație determină și forma actuală de organizare a Uniunii Europene, la care România dorește să adere: o uniune suprastatală și supranațională, alcătuită din state naționale suverane.

În istoria lor, românii nu au reușit întotdeauna să comunice cu restul continentului așa cum ar fi dorit, deoarece s-au aflat multă vreme în aria de dominație a unor puteri străine de civilizația europeană, cum a fost Imperiul Otoman sau Uniuni-

nea Sovietică. Dar îndata ce au reușit să se emancipeze de această influență ei au optat ferm pentru sincronizarea cu spațiul european, iar astăzi, chiar pentru integrarea în structurile acestuia.

Istoria românilor, plasată în contextul istoriei europene, arată că aceștia au fost un popor la fel ca toate celelalte, nici mai bun și nici mai rău decât francezii, ungurii sau germanii. Eane învățată că putem să fim mândri de țaranoastră, de faptul că suntem cetățeni ai acesteia și că aparținem unei națiuni, adică avem o identitate națională.

Dar aceeași istorie ne învață că, așa cum ne prețuim țara și națiunea căreia îi aparținem, tot așa trebuie să prețuim și celelalte națiuni sau etnii, cu care conviețuim în aceeași țară, cu care suntem vecini sau cu care trăim pe același continent și pe aceeași planetă. Un om care nu are sentimente față de țara sa, față de națiunea căreia îi aparține, față de cultura și limba în care a crescut, este probabil foarte sărac sufletește. Dar, în același timp, un om care își iubește numai națiunea și numai cultura sa, care ține numai la ai săi și este rece, indiferent sau

chiar ostil față de cei care vorbesc altă limbă sau au crescut în altă cultură, nu este decât un egoist cu nimic mai bun.

Astăzi românii, ca toți ceilalți europeni, știu că toleranța, buna conviețuire și respectul față de ceilalți sunt semnele civilizației, libertății și bunăstării. Acest lucru a fost învățat și dintr-o istorie care a oferit numeroase exemple contrare.

De aceea, istoria reprezintă o materie pe care merită să o parcurgeți. Ea seamănă cu o poveste interesantă, cu un film sau o carte bună. Dar este o poveste care te poate ajuta realmente în viață, totuși după cum te ajută învățarea unei meserii sau a unei limbii străine. Istoria nu ne dă lecții care să rezolve peste noapte problemele lumii în care trăim. Dar ne ajută să înțelegem această lume, de unde venim și cum am ajuns ceea ce suntem astăzi. Iar dacă vom înțelege mai bine aceste lucruri, istoria ne va fi de folos în viață”. (Sorin Mitu, Lucia Copoeru, Ovidiu Pecican, Virgiliu Țârău, Liviu Țârău,

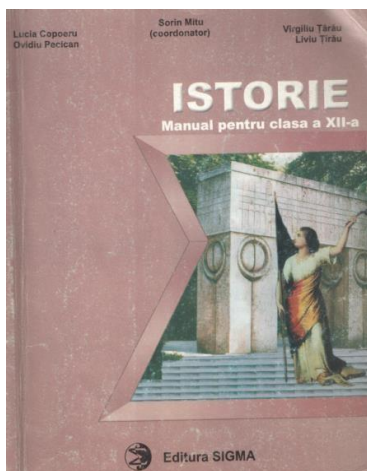

Istorie, Manual pentru clasa a XII-a, Editura Sigma, București, 1999, p. 5.)

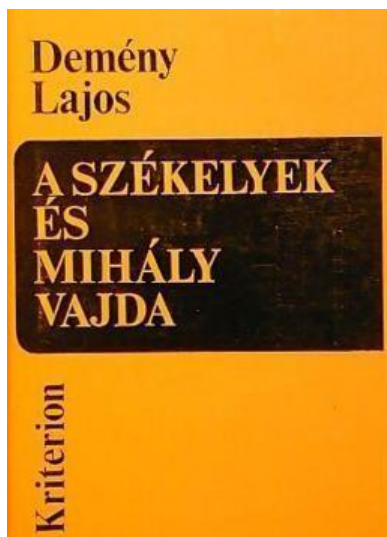
LX.	
1599. okt. 6.	
<i>Rudolf Marino Jácsot, titkos mezbiztatással Mihályhoz küldi.</i>	
Rudolphus, Vaivodae Valachiae.	
Illustris. Quae nobis per thesaurarium vestrum signifi- canda curastis, recte intelleximus, ad ea quid respondendum hoc	
E	
1599. OKT. 6.	327
tempore ac statuendum duxerimus, tum ab eodem, tum a fidei nobis dilecto Joanne Marino aulae nostrae caesareae familiari intelligetis, quibus ut plenam fidem habeati, utque in optima erga nos et rempublicam christianam voluntate perseveretis et a nobis perpetuam protectionem, quicquid evenerit, expectetis, cupimus, gratiamque nostram vobis benigne offerimus. Datum Pilsnae 6. Octobris 1599.	

*Scrisoarea în limba latină din 6 octombrie 1599, prin care
Rudolf îl trimite pe Ioan Marino la voievodul Munteniei.*

*(Monumenta Comittalia Regni Transylvaniae Erdélyi
Országgyűlési Emlékek, Documente ale dietei Transilvani-
ei, IV, Budapesta, 1878, pp. 326-327).*

Sorin Mitu, Lucia Copoeru, Ovidiu Pecican, Virgiliu Țârău, Liviu Țârău, Istorie. Manual pentru clasa a XII-a, Editura Sigma, București, 1999.

Demény Lajos, A székelyek és Mihály vajda (Secuții și Mihai Viteazul)

„Am un vis” (VI)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai mult decât lucrurile care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Fiind profesor de istorie cu o anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Unele elemente, fapte și personaje istorice alimentează tensiunile româno-maghiare, deși ar putea să contribuie la mai multă înțelegere

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun în opoziție în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 7 (162), iulie 2018, pp. 41-48.

Zalăul și împrejurimile prin 1918-1919

Întrucât la revista „Caiete Silvane” a devenit o tradiție ca, anual, un număr să fie consacrat Zalăului, m-am gândit să vedem împreună cum a fost la Zalău și prin zonă în ultimele luni de război (toamna anului 1918) și în primul an din noua eră „de lume românească”. (În lunile următoare mă voi întoarce la unele teme comune româno-maghiare din secolele anterioare.)

Una dintre cele mai importante surse utilizate de această dată este săptămânalul „Szilágyság”, care era una din principale surse de informare pentru cei din Zalău și din comitatul Sălajului. (Săptămânalul era în proprietate privată. Însă, în unele perioade, funcționa ca un fel de oficios, care, pe lângă informații curente – știri, evenimente, politică, literatură, economie etc. – mai publica și actele oficialităților și unele hotărâri și comunicate ale autorităților orașului Zalău sau comitatului Sălaj. Evident, e vorba de un săptămânal maghiar, care reflecta mai ales viziunea maghiarilor. Ca să nu fie o prezentare unilaterală, voi apela și la anumite surse românești disponibile.)

Am ales această perioadă, deoarece au fost lunile marilor așteptări, marilor speranțe și a marilor suferințe ori deziluzii sau chiar eșecuri. (Depinde de „tabără”, așa cum se întâmplă în istorie. Nu e cum vrem sau am vrea noi, ci pur și simplu cum a fost. Ce-i drept, faptele pot fi interpretate, răstălmăcite, dar ele rămân fapte.)

După mai bine de patru ani de război istovitor și inutil, toată lumea spera ca, odată cu încheierea ostilităților europene, să vină anii de pace și de bunăstare... La începutul lunii octombrie aflăm că regimentul nr. 51 (care își avea garnizoana în Zalău, tocmai în cazarma care acum servește ca sediu al Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj), se pregătea de o mare sărbătoare

pentru a doua jumătate a lunii: cu cabaret, spectacol muzical și, la final, un bal. Aflăm și de faptul că societățile și asociațiile de binefacere strâng fonduri pentru nevoiași (atât pentru elevi săraci, cât și pentru orfani și văduve de război.) Însă aproape toți ar fi avut nevoie de ajutor...

Problema cea mai gravă pare să fie răspândirea gripei spaniole: deja și în Sălaj sunt victime și autoritățile decid ca toate școlile să fie închise până la sfârșitul lunii¹.

Editorialul din numărul următor face referiri ample la război, autorul considerând că e timpul ca, după patru ani de război, să ne gândim și la pace. Dar putem avea și emoții, deoarece aliații noștri (germanii) sunt epuizați. Mai e nevoie de un efort final ca să putem obține o pace favorabilă. (Încă în următoarele două săptămâni aceste editoriale sunt pline cu sloganuri și apeluri, dar se pare că situația politico-militară a Puterilor Centrale și a țării este cât se poate de dificilă.) Iar din cronică de război a lunii septembrie aflăm de faptul că situația pe frontul de vest este critică, că zilnic sunt debarcați în Franța zece mii de militari americani. Aliații Austro-Ungariei, Turcia și Bulgaria, bat în retragere. Austria a intrat în proces de descompunere. Autorul spera că, în Ungaria, să nu se repete fenomenul „austriac”, făcând de aceea apel la „unitate națională”.

Mai putem citi că gripa spaniolă face ravagii nu doar printre copii, ci și în rândurile adulților, vacanța cauzată de epidemia de gripă prelungindu-se de mai multe ori.

Adunarea generală extraordinară a consiliului orășenesc Zalău, din 22 octombrie 1918, pe lângă altele, dezbate problema epidemiei, unele chestiuni economice și, cea mai stringentă problemă, majorarea prețului

---

¹ „Szilágyság” din 4 octombrie 1918. (În multe cazuri, când am preluat sau am citat din acest ziar, nu fac trimitere în note de subsol dacă în text este specificată data apariției ori și titlul ziarului.)

energiei electrice, deoarece pe vreme de epidemie orașul nu poate filăsat fără curent electric și iluminat noaptea.

Pe 1 noiembrie aflăm că, din Budapesta, Consiliul Național Maghiar (constituit pe 23 octombrie și venit la putere sub conducerea contelui Károlyi Mihály, în data de 31 a lunii), solicită ascultare (față de consiliu, ca un nou centru de putere) de la toate unitățile militare și instituțiile de stat. Practic, în aceste ultime zile din octombrie, dubla monarhie (Austro-Ungară) se descompune.

Datorită lipsei de combustibil, trenurile de călători nu vor fi încălzite decât pe vreme de mare ger, unele trenuri care circulau de la Zaláu fiind anulate.

Ulterior aflăm că a fost proclamată independența Ungariei (față de Viena), consiliul orășenesc din Zaláu în adunarea extraordinară din 2 noiembrie salutând Consiliul Național Maghiar (pe cel din Budapesta.) Tot orașul Zaláu a fost decorat cu drapele tricolore și cu drapele roșii. (Chiar și statuia lui Wessélenyi: baronul purtând tricolorul maghiar, iar țăranul, reprezentant al oamenilor de rând, steagul roșu. Culoarea roșie fiind simbolul socialiștilor, care sprijină Guvernul Károlyi, Károlyi mai este poreclit „contele roșu”.)

Sărbătorirea noului guvern în Zaláu a pornit pașnic. Însă unii soldați, întorși acasă de pe front cu armamentul din dotare, în semn de bucurie, au tras salve de focuri. La asemenea gălăgie s-a adunat multă lume, ulterior mulțimea spărgând geamurile la unele case. Peste câteva zile deja, avem informații concrete despre unele spargerile petrecute și la Zaláu. (Spargerile au fost făcute noaptea și, în două cazuri, au fost sparte casele unor persoane care făceau parte din garda civică, aflate în serviciu în oraș.)

În mai multe sate se petrec evenimente nedorite: unele case, chiar parohii sunt jefuite și notarii încep să fie alungați de săteni, unii dintre ei chiar bătuți. (Omul de

rând vedea în notar pe reprezentantul autorității statului.) Depozitele de alimente și de alcool sunt împărțite în mod „spontan”, ori sunt pur și simplu jefuite. Pentru a preveni escaladarea evenimentelor nedorite în Zalău, se constituie o gardă cetățenească în paralel cu garda națională. (Garda națională avea armament în dotare, patrula noaptea pentru a apăra viața și bunurile locuitorilor.) Procuratura din Zalău anunță că persoanele aflate în arest preventiv și cele condamnate pentru delikte minore au fost lăsate în libertate, cu excepția elementelor periculoase sau a recidiviștilor.

Se constituie partide politice noi la nivel național și local: Partidul Radical își face filială și la Zalău. Pe 3 noiembrie se constituie, mai întâi la Șimleu, filiala locală a cadrelor didactice, iar pe 8 noiembrie și în Zalău. Pe 7 noiembrie se constituie Consiliul Național (Maghiar) la Șimleu. (Deci toată lumea se organizează, se mobilizează, intră în acțiune.)

Pe 8 noiembrie 1918, la nivelul comitatului, se constituie Comitetul pentru Siguranța Publică, menit să restabilească ordinea și siguranța publică în toate localitățile comitatului. Din comitet fac parte primarii orașelor, comandanții poliției, primpretorii plaselor, reprezentanții consiliilor naționale și ai gărzilor civile. Aflăm că, în cazul Zalăului și Șimleului, câte doi membri ai „comitetului românesc” făceau parte din CSP, prezidat de comitele suprem. (Este prima menționare în ziar a organizației românilor sălăjeni. Din alte documente păstrate în arhivă avem date și rapoarte ale unor primpretori din comitatul Sălajului, despre mișcările sociale și naționale din aceste luni și săptămâni, inclusiv despre unele adunări locale unde se constituie consilii naționale românești.)

Pe 10 noiembrie 1918, procurorul regal al comitatului raportează Comitetului administrativ din comitatul Sălaj despre evenimentele din ultima perioadă:

„Înzileleapropiate, astfelîncomitatulSălaj, caîn general în întreaga țară, îndeosebi în urma apariției violente a soldaților întorși acasă, ordinea publică a fost în întregime tulburată. Atacurileîmpotriva vieții și averiloroamenilors-au abătutîn aproape fiecare comună, dintr-odată și în așa măsură, că forța publică pentru siguranță existentă la dispoziție, s-a dovedit insuficientă pentru a împiedica delictele ce se repetauzi de zi...”².

O altă sursă contemporană și importantă este Raportul protopopului greco-catolic al Almașului, cu sediul la Sângeorgiu de Meseș, care, într-o serie de rapoarte înaintate consistoriului (organul bisericesc ierarhic superior), consemnează evenimentele și atmosfera de la sfârșitul anului 1918 și începutul celui următor. Protopopul Vasile Pop a participat la Adunarea de la Alba Iulia, la care, evident, face referiri de mai multe ori, dar de data aceasta îl cităm pentru faptul că descrie evenimentele locale ale anului 1918:

„În întreg ținutul nostru poporul a fost cu cea mai mare necruțare, însă față de notari și primari, - și cu drept cuvânt, căci aceștia sub război au făcut averi mari pe toatecăile...”³
Explicația protopopului:

„În noiembrie - 20 ian. satele ne-au fost sub terorul mișei- lor reîntorși din Rusia, îndopați de idei bolșeviste, care nu respectaubiserica, s-au purtatostil și fărărespect fațădepre-oți, banecruțândniciinteligența, zicândcă «jos cu domnii», pământul, vitele, porcii să se împartă până și de la țărani mai cu stare... și ne-am ales cu prădări nespuse”⁴.

² *Lupta românilor din „Țara Silvaniei” pentru drepturi politice și făurirea statului național unitar român (1905-1918)*, red. de Ioan Tomole, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, pp. 177-178.

³ *1918/ 1919. Contribuții sălăjene la Marea Unire*, redactori Cornel Grad – Doru E. Goron, Editura Limes, Zalău, 2000, pp. 191-192. (În continuare va fi citat: Grad-Goron, p.)

⁴ *Idem*, p. 238.

De menționat că data de 11 noiembrie 1918, socotită ca „oficială” în privința sfârșitului războiului, nu apare în ziar; e drept, nici în ziarele românești. În schimb avem alte informații în legătură cu alte evenimente decisive pentru viitor.

Pe 23 noiembrie, soldații întorși de pe front sunt somați să predea jandarmeriei sau autorităților locale armamentul, muniția și orice echipamente militare aduse cu ei acasă. În caz contrar sunt pasibili de legea penală. Comunicatul anunța iminența unor percheziții la cei bănuți, iar cei care, având asemenea informații, nu le comunică autorităților, vor fi trași la răspundere sub acuzația de complicitate.

Pe 29 noiembrie, pe lângă faptul că este slăvită noua Republică Ungară, aflăm destule vești proaste:

„Negustorii care încă nu au fost jefuiți de gloată, să întocmească un inventar vizat de către autorități, ca în caz că vor fi jefuiți, să poate dovedea pagubele suferite”. Și tot pe această temă: Asociația Națională a Negustorilor strânge fonduri de la comercianții neafecțați de convulsii, pentru ajutorarea celor jefuiți.

În Zalău, chiar în plină zi, cetățenii pașnici nu mai încap pe stradă de tinerii neastâmpărați, care vociferează, înjură, împing oamenii nevinovați etc. Unii se plâng că autoritățile s-au grăbit cu dizolvarea gărzilor civice și că poliția e neputincioasă.

Se recomandă cetățenilor să nu călătorească cu trenurile, deoarece sunt tare aglomerate din cauza militarilor care se întorc acasă de pe front. Regimentul zălăuan (reg. 51) e pe drum, vine de pe frontul italian. Se recomandă cetățenilor să evite zonele unde se deplasează trupele de ocupație. (Fără să specifice dacă e vorba de cele franceze, sârbe, românești sau cehoslovace care se deplasează pe teritoriul Ungariei dinspre marginea țării către centru.)

Pe 6 decembrie aflăm că la Zaláu s-au constituit două partide noi, nemaîntâlnite în peisajul sălăjean: Partidul Social-Democrat și Partidul Micilor Agrarieni. Mai aflăm că ministrul forțelor armate îi convoacă pe cei născuți între 1896-1899 – și care, pe 30 octombrie, au fost încorporați la vreuna dintre armele armatei – să se prezinte la cea mai apropiată unitate militară. Cei care nu se prezintă, vor suferi rigorile legii. Se pare că ordinul ministrului nu va avea efect, majoritatea militarilor săturându-se de armată. Pe de altă parte, regimentul 24 din Cluj recrutează tineri voluntari, care să fie educați în spiritul disciplinei militare și să contribuie la lichidarea anarhiei cauzate, în mare măsură, de soldații care s-au întors acasă. (Deci situația la începutul lunii decembrie este destul de confuză.) Despre adunarea de la Alba Iulia deocamdată nu există vreo știre...

Primăria Zaláu îi anunță pe militarii demobilizați din oraș că sumele ce li se alocă li se vor plăti în decurs de șapte zile, în fiecare zi pe anumite litere din alfabet, căci instituția nu dispune de capacitatea de a-i deservi într-o singură zi pe toți.

Pe 13 decembrie citim că, pentru menținerea ordinii și pentru a proteja viața și bunurile populației, în oraș vor patrula unități mixte alcătuite din voluntarii regimentului 24 și membrii gărzii naționale.

Redactorul ziarului local preia, de la un săptămânal hunedorean („Déva és Vidéke”, adică „Deva și împrejurimile”), informația că orașul a fost ocupat de trupele române. Unitățile militare române, înainte de a ajunge în oraș, au trimis afișe bilingve (române și maghiare) în numele comisiei de control franco-român, cu primul comunicat al armatei române:

„1. Până la sosirea trupelor române toate autoritățile, oficiile și organizațiile cu rol în menținerea ordinii să se mențină.

2. La sosirea trupelor românești, în conformitate cu cele stabilite de puterile aliate, trupele noastre vor lua măsuri de menținerea ordinii.

3. Despre soarta teritoriilor locuite de români, congresul general de pace va decide. Vom asigura libertatea persoanelor, a averilor și a gândurilor. Rugăm călduros toate autoritățile, pe toți funcționarii și muncitorii din fabrici și mine, să se mențină la locurile lor și să-și îndeplinească sarcinile de până acum, în vederea mersului normal al administrației, căii ferate, poștei, minelor, fabricilor și a funcționării regulate a celorlalte întreprinderi⁵.

Redactorul sălăjean, care a preluat comunicatul, mai adaugă: „Primul salut nu este neliniștitor, referirea la chestiunea teritorială este ferm liniștitoare. Contrar tuturor tendințelor, zvonurilor răătăcitoare, am ținut să facem public acestea”⁵.

Articolul de pe prima pagină a ziarului din 27 decembrie se intitulează, în traducere, „Vin români”. Cu doar trei zile mai devreme, pe 24 decembrie, armata română a intrat în Cluj, acesta fiind mult mai aproape decât Deva. Tonul articolului pare unul parțial optimist... Să evidențiem doar un gând: „Prin credința noastră în propria cultură, sperăm că ocupația românească nu va duce la pierirea maghiarilor”. Tot în acest număr putem citi cum

era viața la Târgu Mureș sub regim românesc, pentru ce să se pregătească localnicii, ce va putea urma. Din relatare cităm: „Viața în oraș se desfășoară normal... Permanent repetă (reprezentanții armatei române) că au venit din împuțernicirea Antantei pentru menținerea ordinii”. (Au mai interzis orice activitate politică, au introdus o cenzură strictă: toate ziarele aduse regulat cu trenul de la Buda-

---

⁵ Szilágyiság din 13 decembrie 1918.

pesta sunt distruse la gară, iar telefoanele particularilor au fost confiscate etc.).

Mai jos cităm integral o chemare semnată de generalul Prezan în noiembrie, după ce primele unități ale armatei române din Moldova pătrund în Transilvania. Credem că unul dintre primele documente oficiale ale statului român după reintrarea în război, merită să fie cunoscut și luat în serios:

„MARELE CARTIER GENERAL.

Români:

Din Înalt ordin al M.S. Regelui Ferdinand I, în urma chemării Comitetului Național Român, armata română a trecut Carpații.

Pășind cu dragoste frățească pe pământul Transilvaniei, oștirea română vine în numele unor sfinte drepturi naționale și omenești pentru a garanta libertatea deplină a tuturor.

Însuflețiți de aceste gânduri, asigurăm pe toți locuitorii pământului românesc până la Tisa și Dunăre, fără deosebire de neam și de lege, că vom păzi cu credință viața și avutul tuturor.

Îndemnăm deci întreaga populație ca, sub pavăza acestei Române, să-și continue ocupațiile obișnuite, astfel ca viața normală în sate și orașe să nu sufere nicio tulburare.

Fiecărui locuitor i-se va respecta libera exercitare a drept-

urilor sale cetățenești, dar în același timp se pune în vedere tuturor că orice încercare de-a provoca dezordine, de-a săvârși acte de violență sau nesupunere se va pedepsi cu o tălmăcire severă.

*Șeful stat-majorului general al armatei
GENERAL PREZAN⁶.*

În privința conținutului, mesajul cred că e suficient de clar, explicit: armata vine la solicitarea CNR (e vorba de Consiliul Național Român Central, stabilit la Arad),

---

⁶ Ziarul „Unirea” de la Blaj, din 24 noiembrie 1918. (În textele de acum 100 de ani am respectat ortografia de atunci.)

promite că va apăra viața și bunurile oamenilor și fiecare va putea să-și exercite drepturile cetățenești. *Doar acțiunile anarhice vor fi reprimare.* (Sublinierea îmi aparține, L.L.)

Sălajul intră în contact direct cu armata română, mai întâi pe valea Someșului, în ianuarie 1919, cu armata care se deplasa spre nord, dinspre Gherla-Dej. Jiboul este prima localitate mai importantă ocupată de armata română, pe 11 ianuarie, fără conflict armat. După trei zile, armata română înaintează pe calea ferată de la Jibou la Zalău, iar în zona gării Țigani (acum Crișeni), garnitura de tren a trupelor române suferă un atac armat al unei subunități din regimentul 24 din Brașov (numită și divizia secuiască). În atac sunt mai mulți morți, răniți și prizonieri din partea unității militare române.

Evenimentul tragic de la Crișeni a avut următoarele consecințe:

„Pentru a evita o nouă încălcare a convențiilor încheiate, comandantul Diviziei 7 a dispus: 1.) Arestarea și judecarea profesorului Apáthy; 2.) Plata de către municipalitatea clujea-

nă a 900.000 de coroane familiilor celor uciși; 3.) Plata cheltuielilor de înmormântare și ridicarea unui monument victime- lor atacului; 4.) Deținerea notabilităților din Zalău și din loca-

*litățile învecinate”*⁷. (Profesorul clujean Apáthy István a fost numit, de guvernul maghiar, comisar guvernamental pentru Transilvania și era, în același timp, președintele Consiliului Național Maghiar din Transilvania cu sediul la Cluj. Acuzația împotriva lui a fost că: *„La Zalău s-a găsit o telegramă a profesorului Apáthy, prin care trupele maghiare erau îndemnate să opună rezistență”*⁸.

Acuzația pare un pic ciudată, deoarece, doar cu trei zile înainte, însuși profesorul Apáthy intervine pentru a preveni un incident militar la Jibou: *„Apoiambii purtători*

---

⁷ Grad-Goron, p. 92.

⁸ Ibidem.

de cuvânt ai locuitorilor Jiboului au transmis, în calitate de contraparlamentari, trupelor maghiare aflate la Cuceu, ordinul telefonic de contramandare a acțiunii – contramandare comunicată ulterior și comandamentului maghiar din Zalău, de

*însuși Apáthy*⁹. Din sursa citată reiese, așadar, că „însuși Apáthy” a comunicat comandamentului militar maghiar din Zalău să nu atace Jiboul, după ce locuitorul său a fost informat de cei din Jibou... Să fi trimis iar, doar peste două-trei zile, o telegramă prin care să incite la violență?

(Toate cele patru puncte ale ordinului Diviziei 7 s-au realizat în câteva zile: clujenii au plătit despăgubire de război, profesorul Apáthy a fost arestat și judecat, în primă instanță la cinci ani de muncă silnică, iar în a doua instanță a fost achitat, dar a petrecut aproape doi ani în detenție, notabilitățile din Zalău au fost arestate o perioadă etc.)

Ziarul „Szilágyság”, din 24 ianuarie 1919, relatează amănunțit cum s-a petrecut ocuparea orașului de către armata română:

„Ceea ce am așteptat frământați de îndoieli de mai multe săptămâni, s-a petrecut pe 15 ianuarie 1919: trupele române în această zi la ora 12 amiază au intrat în orașul nostru. Anterior au sosit vești îngrijorătoare despre incidentul de la Țigani, între horvezii din reg. 24 care părăseau orașul nostru și trupele române care vroiau să intre dinspre Jibou. Cauza incidentului nu ne este cunoscută, dar spre marea noastră tristețe și părere de rău atuturor locuitorilor pașnici ai orașului, care s-au străduit cu prudență să prevină fricțiunile între maghiari și români...”

În continuare citim că armata română, de teama unui nou atac, a intrat în Zalău nu pe calea ferată, ci pe jos dinspre Ortelec, și comandantul văzând atitudinea pașnică a populației, nu a fost nevoit să utilizeze forța.

---

⁹ Idem, p. 90.

Pentru cazarea militarilor români, conducerea orașului a oferit cea mai impozantă clădire, sediul Colegiului Reformat. (Din cauza gripei spaniole și a incertitudinii politice era vacanță prelungită.) Cinci dintre notabilitățile orașului și comitatului (vicecomitele, viceprimarul etc.) au fost arestați și duși la Dej. Se zvonea că vor fi deferiți unui tribunal militar, dar ulterior au fost lăsați să se întorcă acasă.

Tot din această relatare aflăm că, în săptămâna în care comandamentul militar românesc era preocupat de investigarea celor petrecute la 14 ianuarie în Crișeni, populația satelor din împrejurimi a trecut la acțiuni de jaf în oraș: „*Românii din împrejurimi, prinzând curaj după vederea militarilor români, dar mai ales sub influența ideilor bolșevice foarte răspândite, au început să jefuiască mai întâi prăvăliile din oraș, apoi conținuturile pivnițelor din vii și, cu mare sârg, să care tot ce găseau. Cu ocazia unui incident de acest fel, s-a întâmplat să fie trei victime, printre care și directorul pensionar al școlii elementare P. Gy. Însă comandamentul local, prin măsuri energice, în colaborare cu poliția locală, a reușit să temperezem asele aprinse*”. (Autorul scoate în evidență influența bolșevică adusă de soldații reîntorși din Rusia.)

În încheierea cronicii acestor zile, redactorul ziarului își exprimă compasiunea pentru victimele incidentului de la Crișeni, care au fost înmormântate cu onoruri militare și cu sunetul tuturor clopotelor bisericilor din oraș: „*Sărmani de ei, de care vom fi alături întotdeauna, atunci au trebuit să-și sacrifice viețile când deja nutream speranța că pacea va salva noi vieți*”.

În acest număr al ziarului sunt publicate și primele comunicate-ordine date de comandantul unității militare românești. Dispozițiile sunt valabile, după cum reiese din conținut și din context, nu doar pentru Zalău, ci și pentru zona aflată sub controlul armatei române.

O parte din aceste ordine sunt publicate și de autorii citați de mai multe ori (Cornel Grad – Doru E. Goron).

Primul ordin, datat 19 ianuarie 1919, interzice circulația cetățenilor după ora 23. În al doilea ordin se repetă această restricție și se ordonă deschiderea magazinelor, se interzic adunările publice în grupuri mai mari de trei persoane. În termen de 24 de ore, orice armament și material militar trebuie predat armatei române. Foștii soldați pot purta uniforme transformate în haine civile, dar fără însemne și grade militare. Călătoriile în zone încă neocupate de armata română se permit doar femeilor și tinerilor sub 17 ani. (Motivul acestei interdicții este ca nu cumva bărbații apti de arme să se deplaseze peste linia de demarcație „în Ungaria” și să se înroleze în armata guvernului republican maghiar.) Cetățenii sunt obligați să asigure cazare (cu camere încălzite și luminate) gratuită ofițerilor și soldaților armatei române. Nerespectarea dispozițiilor se pedepsește conform legii marțiale.

Pentru a restabili ordinea și legalitatea se publică și o a treia ordonanță:

„I. Comandamentul militar român este foarte indignat de purtarea unora dintre locuitori, care, în loc să ne ajute la restabilirea ordinii și a apărării avutului public, din contră neaduc cele mai mari greutăți, deoarece se duc în diferite sate, unde fac prădăciuni și omoruri.

II. Populația românească trebuie să fie bine încredințată că, dacă a venit armata română, nu a venit să sprijine prădăciunile și omorurile. Din contră va lua măsurile cele mai aspre contrafăcătorilor de rele, neținândseama de naționalitate.

III. Se pune în vederea populației că le este interzis, cu începere de la data afișării acestei ordonanțe, a părăsi satele fără autorizație scrisă a primarului.

IV. Acei care vor fi prinși în neregulă la prădăciuni sau asupra altor fapte rele, vor fi arestați, amenințați, dați judecății

și, eventual, pedepsiți chiar cu moartea...”¹⁰. (Toate ordonanțele sunt semnate de maiorul Rosin, comandantul garnizoanei Zalău.)

Se pare că, în urma măsurilor energice, situația din Zalău s-a mai normalizat spre sfârșitul lunii ianuarie, deși mai sunt informații și unele reclamații ale cetățenilor despre probleme și delictе contra bunurilor publice sau private.

Însă, când nimeni nu se aștepta, pe 22 februarie, batalionul comandat de maiorul Gyurotsik Mihály (din regimentul 24 al diviziei secuiești), sprijinit și de un alt batalion, printr-un atac surpriză a recucerit orașul Zalău. Trupele românești staționate în oraș, luate prin surprindere, s-au retras spre Ortelec, iar ulterior, după ce au primit noi întăriri, pe 25 februarie au recucerit Zălăul.

Sursele, respectiv relatările despre acest eveniment belicos sunt contradictorii:

„Deoarece detașamentul invadator a refuzat să părăsească orașul în termenul fixat de comandamentul Regimentului 15 de infanterie Războieni, trupele române au fost nevoite să utilizeze demonstrativ artileria, astfel că, în ziua de 25 februarie, orașul era reluat de trupele române. Organele de propagandă maghiară au făcut o zarvă enormă în jurul acestei chestiuni, susținând că orașul ar fi fost distrus cu sălbăticie și că străzile ar fi pline de morți și răniți”¹¹. (Sublinierea e a miaparține, L.L.) Autorii citează un articol din ziarul „Patria”, care la rândul lui face trimitere la unele ziare maghiare ce relatează despre luptele pentru Zalău.

Tot în acest volum se mai publică alte două documente referitoare la ocuparea și recucerirea orașului Zalău: documentul nr. 69, Raportul informativ al Diviziei 7, precum și scrisoarea unui ofițer din armata română ce a

---

¹⁰ Idem p. 94 și ziarul local citat.

¹¹ Idem, p. 97.

participat la recucerirea orașului. Cităm din această a doua sursă. Căpitanul Cretzulescu, ofițer în Regimentul 15, Războieni scrie scrisoarea pe 4 martie liderului clujean Amos Frâncu, cu care s-a împrietenit în timp ce a staționat la Cluj:

„Iubitul meu naș (permite-mi acest calificativ)

Plecat din Cluj, am ajuns tocmai la timp: am luat parte la recucerirea Zalăului, smuls din mâinile camarazilor mei printr-un atac mișelesc. Mănușile au fost aruncate și, înfine, au pututsimți și unguricum știe românul să dea, atuncicând e scos din fire.

Să fii sigur, iubite nașule, că Zalăul – cuibul viperelor – și-aprimit lecția meritată. Ne-ampurtat binela început și am fost răsplătiți cu gloanțe de populația ungurească; ei bine, le-am răspuns și noi cu gloanțe și ghiulele. Nu vor uita niciodată ce a fost...”¹².

Desigur, în relatările participanților sau în plângerile localnicilor (la care se face referire în presa vremii și în sursa militară mai sus amintită), pot fi și păreri subiective sau chiar exagerări, dar cert este că, în urma „bătăliei” pentru ocuparea, respectiv pentru recucerirea Zalăului, atât populația, cât și clădirile au avut de suferit. Drept dovadă, în procesul verbal din 25 aprilie 1919, primul prefect român al Sălajului, Dr. George Pop, cu ocazia preluării sediului comitatului afirmă: *„Constată prefectul că geamurile edificiului sunt aproape toate sparte și edificiul e bombardat de proiectile și așa numai șase camere sunt în stare de a putea fi locuite...”¹³.* (Prefectura de atunci funcționa în clădirea impozantă, din secolul al XIX-lea, unde funcționează astăzi Primăria Zalău.)

¹² Idem, p. 237.

¹³ Dănuț Pop – Doru E. Goron, *Prefecții județului Sălaj. O istorie în documente*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2007, p. 96. (În continuare va fi citat: Pop-Goron, p.)

În urma bătăliei de la Zaláu, o bună parte a populației maghiare din oraș s-a retras (s-a refugiat de teama unor represalii) în zonele de dincolo de linia de demarcație (care putea fi numită și „graniță provizorie” dintre Ungaria și România), de unde se vor întoarce doar peste câteva luni. Aceasta este și cauza pentru care ziarul „Szilágyság” nu a apărut din februarie până în iunie...

La mijlocul lui aprilie 1919, armata română își concentrează forțele și, în doar câteva zile, ocupă/eliberează partea vestică a Sălajului și apoi a Ardealului, în luna mai trecând Tisa și, la începutul lunii august, intră și în Budapesta, contribuind astfel la înfrângerea militară și la lichidarea Republicii Sfaturilor din Ungaria, care a existat între 21 martie și 1 august 1919, și în care cel mai important lider a fost Kun Béla, originar din Lelei, comuna Hodod.

Întrucât întreg comitatul Sălajului ajunge sub guvernare românească, pe vremuri se spunea „imperiu”, în primăvara anului 1919, Consiliul Dirigent din Sibiu numește prefect pentru comitatul Sălajului:

„DECRET

Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului, Părților românești din Ungaria numește pe ziua de 1 aprilie n. 1919 de prefect al județului Sălajiu pe dl. Dr. George Pop și-l investeste cu toate puterile determinat în legi.

Sibiu, 27 martie st. n. 1919.

Șeful Resortului de Interne,

Maniu”¹⁴.

(Iuliu Maniu mai îndeplinea și funcția de ministru de interne, pe lângă faptul că era președinte al Consiliului Dirigent, guvernul provizoriu al Transilvaniei.)

Noul prefect încearcă să preia autoritatea și să propună numirea de noi funcționari români. Pe 19 aprilie

---

¹⁴ Idem, p. 93.

întocmește un raport despre starea administrației și propune noi persoane pentru a fi numite în funcții de către Consiliul Dirigent. Unele pasaje din raport:

„Despre situația din Selagiu am onoarea a raporta urmă-

toarele:

Situația județului, care era foarte serioasă, ba pot să zic gravă mai înainte, începe a se ameliora, ușura.

Armata regală înaintează în triumf și nu peste mult va sta pe granița României mari, respectiv va ajunge în linia demarcațională fiecare dinnoi.

Căci va prelua armata regală la linia defaptă voi prelua imperiul pestetotjudețuleventualnumaiîn treiplase...

(Îl propune): De conducător medic la Spitalul Zalău pe fostul director al spitalului, Dr. Iuliu Szaplanczai, având ser- viciu de 15 ani. Observ că Dr. Iuliu Szaplanczai nu îl voi sili să depună cam deodată jurământul...¹⁵. Sensul celei de a

doua propoziții legate de numirea medicului este că prefectul menționează în raportul înaintat Consiliului Dirigent faptul că, deocamdată, nu îl silește pe numitul să depună jurământ de credință. Noile autorități românești solicitau ca funcționarii de stat, de la poștă, căi ferate, primării, spitale, școli etc. să depună jurământ de credință față de noile autorități, autoritățile românești. În caz de nedepunere a jurământului, respectivii erau concediați, înlocuiți în posturi. Pentru că era lipsă de medici, prefectul nu îl obligă pe doctorul maghiar să depună jurământ de credință față de statul român și raportează acest lucru și superiorilor.

Formula de jurământ era: „*Eu..., jur credință Regelui Ferdinand I al României și Consiliului Dirigent, că voi ținea legile și ordonanțele țării, mă voi supune superiorilor, voi îndeplinidatorințeleîmpreunate cu oficiulmeu, cu punctualitate și conștiinciozitate, voi avea grijă de binele țării și al cetățenilor*

¹⁵ Idem, p. 94.

și voi păzi secretul oficios. Așa să-mi ajute Dzeu!”¹⁶. (Urma semnătura celui care a depus jurământul.)

Aparent situația era simplă: vin noile autorități (cele românești, cum reiese din text, statul român reprezentat de rege, și Consiliul Dirigent, ca autoritate sau ca autonomie locală provizorie pentru Transilvania) și cer depunerea jurământului de supunere de la funcționari. Însă acești slujbași, până atunci angajați ai statului maghiar, ai cărui cetățeni sunt, erau legați cu un jurământ asemănător de acest stat. Este o dilemă personală pentru fiecare: a depune sau a nu depune jurământul? Dacă îl depun și teritoriul va rămâne, în urma tratatului de pace, în posesia Ungariei, el poate fi judecat pentru încălcarea jurământului. (Inclusiv autoritățile române promit: „Despre soarta teritoriilor locuite de români, congresul general de pace va decide”.)

Din comunicatul semnat de generalul Prezan, Șeful Marelui Stat Major al Armatei: „Îndemnăm deci întreaga populație ca sub pavăza oastei Române, să-și continue ocupațiile obișnuite, astfel ca viața normală în sate și orașe să nu sufere nici o tulburare. Fiecărui locuitor i-se va respecta libera exercitare a drepturilor sale cetățenești...” Deci nu se cere jurământ, ci doar ascultare!

Și mai sunt unele aspecte, care, din punctul de vedere al maghiarilor sălăjeni (sau în general ardeleni), păreau ciudate: deși toate documentele oficiale promit – inclusiv Declarația de la Alba Iulia la punctul III.4 – „Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omenești”, se aplică totuși cenzura, drepturile și libertățile sunt limitate etc. Nu pare a fi vorba de ceea ce se promitea solemn! (și din acest motiv, funcționarii sau chiar simplii cetățeni sunt

---

¹⁶ Idem, p. 96.

mai precauți, fără a mai vorbi de multele zvonuri care circulau pe atunci...)

În 25 iunie, comandantul garnizoanei Zalău dispune unele măsuri care nu sporesc moralul și așa scăzut al zălăuanilor:

– Firmele scrise în limba maghiară să fie înlocuite cu inscripții în limba română sau în limbile română și maghiară.

– *„Pe teritoriile ocupate de armata română se interzice utilizarea culorilor naționale maghiare, cei care nu vor respecta, vor fi aspru pedepsiți”*.

– *„Am aflat că unele persoane răuvoitoare și lipsite de conștiință au speriat locuitorii orașului cu știrea falsă cum că militarilor li s-ar permite jaful liber...¹⁷”*. (Mai sus am făcut o referire la zvonuri...)

Cu puțin timp în urmă, prefectul Sălajului, G. Pop, sesiza Consiliului Dirigent: *„Am observat că soldații armatei fac multe abuzuri, jefuiesc, fură etc. Ar fi consult ca să se*

deie ordine cele mai severe pentru a se curma iregularitatea”¹⁸. Prefectul formulează politicos, dar nu are putere asupra armatei. Și nu credem că se baza pe zvonuri... E vorba de o stare destul de confuză, autoritatea instituțiilor civile (prefectură, de pildă) suprapunându-se sau intersectându-se cu autoritatea armatei române.

În noiembrie 1919, în întreaga Românie s-au organizat alegeri parlamentare, la care reprezentanții minorității maghiare din teritoriile unificate, dar deocamdată sub ocupația armatei române, nu au participat din motive obiective. Fiind cetățenii altui stat, cum să voteze la acele alegeri și cum să trimită reprezentanți în București, când pentru ei capitala se numea Budapesta? (Și nimeni nu a negat acest lucru în mod oficial!)

¹⁷ Szilágyság, din 27 iunie, 1919.

¹⁸ Pop-Goron, p. 95.

Iar tocmai în decembrie 1919, când România semnează la Paris „Tratatul privind protecția minorităților naționale”, comandamentul militar din Zalău dispune ca străzile orașului și dealurile să fie redenumite exclusiv cu denumiri românești: în cazul a 40 de străzi enumerate în ordin, doar la două se traduce denumirea din maghiară în limba română, iar în cazul viilor, din 12 la una singură. Toate celelalte străzi și vii vor primi denumiri exclusiv românești, din panteonul românesc, care erau prea puțin cunoscute de locuitorii orașului în anul 1919...

Deși inițial am zis că mă voi apleca asupra anilor 1918-1919, aș mai face o trimitere la o publicațiune (decret sau ordin) a comandamentului militar Zalău, din ianuarie 1920:

„PUBLICAȚIUNE

Ținând cont de faptul că data de 6 februarie (în vechiul calendar 24 ianuarie) este sărbătorirea principatelor Basarabiei, Ardealului și Bucovinei, deci sărbătoarea națională de unire a tuturor românilor, atrag atenția tuturor proprietarilor de bănci, magazine, fabrici și tuturor proprietarilor de case: clădirile lor să fie decorate cu tricolorul național românesc, precum am dispus în publicațiunea precedentă.

În această zi, magazinele vor fi închise și proprietarii sunt obligați să le decoreze cu steagul național românesc din material de textilă.

Seara, demonstrație cu torțe. Toate casele vor fi luminate. În această zi, circulația este permisă toată noaptea și cafelele pot fi deschise.

Detectivii și agenții de poliție sunt somați să asigure ordinea și respectarea cu desăvârșire a acestei dispoziții.

Căpitan, Turturescu, comandant”.

Pe lângă faptul că textul este destul de confuz din punct de vedere istoric, consider că educația patriotică, dacă se vrea, nu se poate face la poruncă, ci prin convin-

gere. Iar dacă autoritățile românești ar fi vrut-o pentru noii sau viitorii cetățeni români (deoarece, în 1919 și până la 4 iunie 1920, locuitorii Transilvaniei nu erau *de jure* cetățeni români), trebuiau să facă „regimul românesc” mai atractiv și pentru locuitorii zonelor noi unite cu România. Puteau, astfel, să fie și mai convingători pentru cei decidenți (marile puteri), care până la urmă, la Paris, au aprobat voința și dorința românilor, luând decizii în favoarea României și a românilor.

Fiind Anul Centenar, am ales anii 1918-1919, deoarece au fost lunile marilor așteptări, speranțe și suferințe ori deziluzii sau chiar eșecuri, în funcție de tabăra fiecăruia. Însă așa e cu istoria; nu e cum vrem sau am vrea noi să fie, ci pur și simplu cum a fost. E drept, faptele pot fi interpretate, răstălmăcite, dar ele rămân fapte.

Unii sunt tentați să țină minte doar primul mileniu de istorie comună (până la 1918) și să uite ultimul secol (de la 1918 încolo), iar alții tocmai invers. Fiecare selectează fapte ce-i convin și ignoră restul evenimentelor istorice. Însă cele două epoci (mileniul și secolul) sunt una cu Istoria.

Anexe

Ziarul „Românul” de la Arad, din 2 ianuarie 1919, publică două decrete regale preluate din Monitorul Oficial, privind Unirea Transilvaniei cu România și atribuțiile Consiliului Dirigent:

Monitorul oficial publică următorul decret: Art. 1. Ținuturile amintite în hotărârile adunării din Alba-Iulia sunt și rămân deapufurea unite cu regatul român. Al II-lea decret: Art. 1: În mod provizoriu până la definitivă aranjare a organizării României unite, însărcinăm conducerea serviciilor publice din ținuturile prevăzute în decretul legii consiliului dirigent din administrația națională dela Alba-Iulia. Art. 2.: Vor rămânea însă în administrația guvernului regal afacerile străine, armata, căile ferate, circulația financiară, vămile, împrumuturile publice și siguranța generală a statului. Art. 3. Ținuturile unite cu regatul României prin hotărârea adunării din Alba-Iulia vor fi reprezentate în guvern prin miniștri fără portofoliu. Art. 4.: Pentru lucrările care privesc aceste ținuturi, se vor mai numi prin decret regal, pe lângă departamentele ministeriale, — după propunerea miniștrilor fără portofoliu — consilieri speciali. Art. 5.: Consiliul dirigent în primul rând are misiunea de a ne prezenta în cel mai scurt timp, pentru ținuturile asupra cărora i se dă administrație, proiectul de reformă electorală și proiectul de reformă agrară.

Ziarul „Patria” despre „bătălia” dela Zalău din februarie 1919. (Preluat din volumul: **1918/1919. Contribuții sălăjene la Marea Unire**, redactori Cornel Grad – Doru E. Goron, Editura Limes, Zalău, 2000.)

Nimicirea Zălaului

Ce scriu zărele ungurești. — Ungurii recunosc culpabilitatea lor. — Străduți să treacă în rușă. — Pașcă ne bună.

Sibiu, la 5 Martie

Ungurii mai bine zise bandele acestor, cari stăpânesc frontal la Zălau, nesăvârșind cele mai elementare legi internaționale, s'au furizat noaptea peste linia demarcațională într'un număr mai mare și asasinând avangardele românești au intrat în orașul Zălau, unde după datele strămoșești au aranjat un măcel terroabil. Soldații i-au măcelărit fără milă povoaie, iar pe ofițerii români i-au făcut prizonieri, voinde prin aceasta să-i privesc comandanții trupelor noastre pentru realizarea unor poște nebune ale lor.

Răspunsul, să înțelege, trebuia să fie căl să poată de energie și dămn. Trupele noastre n'au întârziat cu seamă să

Apáthy la locul lui.

Ieri în 2|15 Ianuarie a fost deținut în Cluj din partea armatei române fostul comisar ardelean unguresc faimosul APÁTHY, și a fost escortat la Sibiu.

Motivul acestei măsuri, care se așteptă de mult, este, că și după ocuparea Clujului a agitat și chiar somat bandele săcuiești de dincolo de Cluj, să atace armata română, care înaintează.

Un milion coroane haraciu.

Pentru despăgubirea familiilor soldaților români, morți în comuna Țigani — pus la cale de săcuii lui Apáthy — s'a aruncat pe orașul Cluj un haraciu de un milion coroane.

Cazul din Țigani se anchetează cu toată severitatea, și vinovații nu vor scăpa.

Ziarul „Unirea” de la Blaj, din 17 ianuarie 1919, despre efectele incidentului de la Crișeni (Țigani pe atunci).

După Arad — Zelaul *).

Armata română era așteptată cu multă însuflețire și dragoste pe 15 Ianuarie 1919 în Zelau — com. Selagiu. Zelaul și-a trimis parlamentar la comandamentul armatei române în Jibou, asigurând comandamentul, că armatei române, la intrarea lui, în Zelau, nu i-se va întâmpla nimic. În baza acestor asigurări oficioase, fiind parlamentari pretorele și vice-căpitanul poliției, a plecat o patrulă de 40 inși cu trenul la Zelau. În intervalul acesta maghiarii au subminat, la gara Țigani, calea ferată. Urmarea a fost, că patrula s'a nimicit — 30 morți și 10 mortal răniți. — Faptul acesta dureros de sigur va stoarce ferbinți lacrimi din ochii fiecărui român, văzând, cum stăpânitorii noștri de ieri și în clipele din urmă a dispa-

*.) Sosită cu întârziere.

Altă referire din ziarul „Unirea” despre incidentul de la Crișeni.

IX. évfolyam. Zilah, 1918. dec. 27. 32. szám

SZILÁGYSÁG

POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI HETILAP
A SZILÁGYVÁRMEGYEI KÖZSÉGI ÉS KÖRJEJZOK EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS LAPJA.

A lap szerkesztését és kiadását a szerkesztőség, a közírók és a közírók felelősek tartásáért.

Utas: Adományok fogadását ajánljuk az.

Megjelenik minden pénteken.

Előfizetés: 200 pengő évente.

Szállítási költség: 50 pengő évente.

Érkezési díj: 10 pengő.

Előfizetés: 100 pengő évente.

Szállítási költség: 25 pengő évente.

A jövő.

És ezt is meg kell érteni, hogy az új világ nemcsak a jövőben, hanem már ma is megvan. Az új világ nemcsak a jövőben, hanem már ma is megvan. Az új világ nemcsak a jövőben, hanem már ma is megvan.

Két nagy irányzat van: a kálós elvárás és az önmegelégedés. Amaz ellen nem lehetünk, nem küszöbölünk, mert lelt vagyunk, világunk, világunk, világunk, világunk, világunk, világunk.

Két nagy irányzat van: a kálós elvárás és az önmegelégedés. Amaz ellen nem lehetünk, nem küszöbölünk, mert lelt vagyunk, világunk, világunk, világunk, világunk, világunk, világunk.

És ezt is meg kell érteni, hogy az új világ nemcsak a jövőben, hanem már ma is megvan. Az új világ nemcsak a jövőben, hanem már ma is megvan.

Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan. Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan. Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan.

Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan. Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan. Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan.

Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan. Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan. Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan.

Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan. Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan. Itt van az a világ, ahol minden megvan, és minden megvan.

Jönnek a románok.

— És a házigazda napok óta várta a románokat. És a házigazda napok óta várta a románokat. És a házigazda napok óta várta a románokat.

— És a házigazda napok óta várta a románokat. És a házigazda napok óta várta a románokat. És a házigazda napok óta várta a románokat.

Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok.

Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok.

Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok. Jönnek a románok.

*„Szilágyúság” din 27 decembrie 1918, cu două articole:
1. „Viitorul” și 2. „Vin românii”.*

„Am un vis” (VII)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multelucru care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Fiind profesor de istorie cu o anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Unele elemente, fapte și personaje istorice alimentează tensiunile româno-maghiare, deși ar putea să contribuie la mai multă înțelegere

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun în opoziție în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și hărță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 9 (164), septembrie 2018, pp. 29-35.

Cu prezentarea selectivă și, pe alocuri, subiectivă a istoriei comune, am ajuns în secolul al XVIII-lea. Secolul care a adus unirea unei părți a românilor ardeleni cu Biserica Catolică, răscoala și războiul curuților (mișcare îndreptată împotriva austrieilor), răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan, Supplexul, iluminismul și altele. De această dată ne oprim la răscoala din 1784, marcată prin numele și personalitatea lui Horea. Cred că este prima confruntare directă româno-maghiară, care nici până azi nu a fost sau nu este prezentată așa cum s-a petrecut, ci într-o măsură sau alta, cu patimă și părtinire.

Răscoala lui Horea (1784)

Cum am procedat și în episoadele anterioare, voi face mai întâi referire la manualele de istorie din care au învățat înaintașii și urmașii noștri, apoi voi mai face trimiteri la unele lucrări despre evenimentul discutat, iar dacă timpul îmi va permite, voi trage și unele concluzii.

Se știe că personajul central al răscoalei este Nicolae Ursu (poreclit Horea sau Horia), care era un om întreprinzător și, de mai multe ori, s-a deplasat la Viena cu jalbele moșilor. Horea fost primit în audiență chiar de împăratul Iosif al II-lea. Nu era un caz excepțional, ci o practică uzuală, motiv pentru care s-a răspândit, ori s-a întărit mitul „bunului împărat”. În tradiția și credința populară, suveranul (voievodul, regele, împăratul sau pur și simplu șeful), este un om bun, guvernat de bune intenții, însă cei din preajma lui îl mint și îl împiedică să facă fapte bune. Iar decretul sale – cele bune, evident – sunt ascunse de intermediari, funcționari și de instituțiile locale ticăloase etc.

Despre audiența lui Horea, manualul interbelic afirmă: „*Deși împăratul a fost rezervat, Horia a înțeles că n-ar fi supărat dacă românii și-ar cuceri singuri drepturile. Întors*

în Ardeal, Horia răspândește vestea că împăratul a admis ridicarea românilor și că-i ia sub ocrotirea lui¹. Dacă asta a fost sau nu intenția împăratului, nu are relevanță. (Deși, judecând corect, un șef de stat nu agreează animozități sub cârmuirea sa, deci nu credem că ar fi încurajat intențiile rebele, adică „ridicarea românilor”). Însă, dacă ne gândim la practica vieneză de „Divide et impera”, atunci o asemenea interpretare a faptelor pare să fie plauzibilă. Dar aceasta este doar o simplă speculație, lipsită de probe certe.

Pentru mersul evenimentelor, însă, această audiență a dat gir liderului moților. El a devenit o autoritate, care, întors acasă, spunea că aduce un mesaj imperial important. Pe parcursul întregii răscoale, Horea a afirmat peste tot că acționează în numele și dinporunca împăratului, „și în numele lui Dumnezeu”, știind foarte bine că moții sunt deosebit de credincioși. Horea a fost susținut în demersul său de numeroși preoți ortodocși, fapt care i-a sporit autoritatea și credibilitatea. Moților nu le-a fost greu să-l creadă, și pentru motivul că asemenea vorbe erau pe placul lor...

Pretextul sau ocazia pentru izbucnirea răscoalei a fost un ordin imperial din ianuarie 1784, prin care se permitea înscrierea țăranilor din zonele apropiate regimentelor de graniță din Transilvania, în regimentele de grăniceri deja existente. Țăranii dependenți sperau că, prin înscriere, vor scăpa de iobăgie și, pe deasupra, vor primi și arme. După ce autoritățile realizează că ordinul a fost greșit interpretat (atât de țăranii, cât și de autoritățile militare din Transilvania, care au înscris locuitorii din peste 80 de sate), vor face totul ca înscrierile să fie anula-

---

¹ Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 243.

te și să se revină la starea inițială, însă bulgărele de zăpadă odată aruncat, cam greu se poate opri.

„Cuomareiuțealărăscoalacuprindeîntreg Zarandul, de unde se răspândește în Hunedoara, în Munții Abrudului, unde Horea de față cu Cloșca, Crișan și Ioanfiul lui Horea, la 4 noiembrie, ia jurământul celor adunați în hotarul comunei

Blăjeni”². Răscoala izbucnește, prin urmare, răspândindu-se mai ales în zona de munte și în împrejurimi.

Referitor la cauza răscoalei (a faptului că răscoala a izbucnit în Apuseni) și despre situația locuitorilor munților numiți, cu termenul generic, „moți”: „Cea mai grea situație o aveau moții, iobagii de pe domeniilestatuluiidin Munții Apuseni. Pe domeniul Zlatnei, în condițiile unuiminerit reorganizat...”³. Apare aici, pe drept, faptul că inițiatorii erau iobagii de pe domeniul statului (stat reprezentat prin instituții supuse Vienei), dar de aici până la desfășurarea deplină a evenimentelor e o cale cam lungă: iobagii statului se răzvrătesc împotriva nobilimii și a autorităților locale. Din acest motiv pare plauzibilă ideea citată, legată de intenția sugerată de împărat cu ocazia primirii lui Horea... Când ne referim la autorități, ne gândim la instituțiile din comitate, dar și la instituțiile miniere, fiscale. Se mai impune o precizare: în zona Apusenilor nu prea locuiau nobili, ei având castele și locuințe în zone mai fertile, de șes, pe valea râurilor mai mari și, eventual, în orașe. Ca să „se întâlnească” cu „nobilii”, moții trebuiau să iasă din zona Apusenilor.

² *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 155.

³ *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a. EDP București, 1987, p. 213. Idee preluată și de manualele mai noi, aproape cuvânt cu cuvânt: „Situația cea mai grea o aveau moții din Munții Apuseni, supuși la o serie de munci auxiliare în mine sau la pădure” (Sorin Oane, Maria Ochescu, *Istorie*, manual pentru clasa a VIII-a, Humanitas Educațional, București, 2007, p. 94).

Tot despre cauze și în privința începutului răscoalei: „Până la începutul secolului al XVIII-lea, locuitorii Munților Apuseni, moșii s-au bucurat de o serie de avantaje, în ceea ce privește serviciul militar și obligațiile în produse. Transformarea zonei, în 1715, în domeniu de stat a determinat intensificarea ritmului de aservire a acestora. Ei au pierdut dreptul de cârciumărit, de exploatare a pădurilor și pășunilor. Au fost supuși, de asemenea, unor servituți legate de dezvoltarea mineritului: construirea de cuptoare, transportul lemnului și

minereului, ca și la plata unor impozite”⁴. În lectura mea, manualul precedent poate exagera susținând că țărani dependenti din zonele de șes aveau o situație cel puțin la fel de dificilă și nu prea aveau scăpare, nici eventuale venituri suplimentare din prelucrarea și valorificarea lemnului, nici posibilitatea vânatului etc. Locuitorii din Apuseni, în mod cert, nu aveau o situație de invidiat, datorită climei și a faptului că terenurile cultivabile erau puține și neroditoare etc. Dar zona montană oferă alte oportunități, de care încercau să profite locuitorii, iar autoritățile imperiale urmăreau să controleze situația, în virtutea sistemului de stat centralizat. (Statul vrea întotdeauna să stoarcă bani de la contribuabili.) Anterior, locuitorii din Apuseni aveau anumite avantaje, în comparație cu cei din zonele mai joase, mai intensiv exploatare. Statul austriac, însă, cuprins de febra centralizării, nu a vrut să lase „portițe” de scăpare pentru supuși, strângând, astfel, „cureaua” pentru locuitorii din zona montan-minieră. (Situația cu obligațiile crescute ale moșilor s-a înrăutățit după 1772. Înaintea acestui an, autoritățile nu aveau date certe despre numărul locuitorilor din zonă și nici despre posibilitățile lor materiale!)

---

⁴ Mihai Manea, Adrian Pascu, Bogdan Teodorescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821*, manual pentru clasa a XI-a, EDP București, 1997, p.377.

Primul incident (conflict) armat are loc la Curechiu, în 1 noiembrie 1784: „*La Curechiu, un sat din apropierea Bradului, țăranii sunt atacați dereprezentanții autorităților zărăndene. Întâmplarea de la Curechiu din 1 noiembrie înseamnă scânteia, care a aprins focul cel mare*”⁵.

De fapt ce s-a întâmplat? Pe 28 octombrie, Crișan (în numele lui Horea) a convocat la Mesteacăn, pentru 31 octombrie, reprezentanții moșilor. Cei adunați se vor deplasa spre Alba Iulia (pentru a se înscrie în regimentele de graniță, înscriere deja anulată cu câteva luni mai devreme). Cei aflați în drum spre Alba Iulia au înnoptat la Curechiu, în ziua de 1 noiembrie. Acolo au ajuns și reprezentanții comitatului Alba: vicecomitele, însoțit de doi „solgăbirăi” (pretori) și patru-cinci soldați. Oficialitățile aveau informații despre intenția țăranilor și despre conducătorul cetei adunate și, în consecință, l-au reținut pe Crișan. El i-a alarmat pe moșii ce-l însoțeau, fiind eliberat în cele din urmă, iar oficialitățile au fost linșate de cei adunați... Doar câțiva soldați au scăpat în fugă, cu diferite răni. A mai fost asasinat inclusiv iobagul român Petru Cara, care a dat de știre autorităților despre adunarea moșilor de la Mesteacăn și despre intențiile lor de a se deplasa la Alba⁶. (Țăranii, așadar, nu au fost atacați, arestarea nefiind un atac, ci mai degrabă un act polițienesc, administrativ-juridic, cum afirmă manualul din care am studiat și eu în ultimul an deliceu.)

În manualul postdecembrist, acest episod apare în felul următor: „*La 1 noiembrie, la Curechiu s-a încercat oprirea țăranilor, dar soldații trimiși au fost dezarmați de răscu-*

⁵ *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p.155.

⁶ Szilágyi Ferencz, *Hóra világ Erdélyben* („Lumea lui Horea în Ardeal), Pesta, 1871, p. 61 <http://mek.oszk.hu/15700/15735/15735.pdf>.

lați”⁷. (Să recapitulăm: vin patru soldați să-i însoțească pe funcționarii de la comitat trimiși într-o misiune aparent de rutină. Oficialii au fost linșați de mulțime, iar soldații însoțitori puși pe fugă. E omis faptul că oficialii nu au scăpat cu viață. În rest, esența afirmației este veridică: s-a încercat oprirea țăranilor, dar fără succes.)

Evenimentele sunt destul de cunoscute: răsculații, după ce câștigă controlul asupra ariei Apusenilor, ies și în zonele limitrofe, obțin anumite succese, iar autoritățile locale (din Transilvania și din cele patru-cinci comitate-județe afectate – Alba, Hunedoara, Arad, Cluj) și centrale (Guberniul și însuși împăratul luminat Iosif al II-lea), după unele tatonări și ezitări, își revin cu greu după primul șoc al intensității revoltei, dar iau apoi măsuri cât se poate de dure. Răsculații, la rândul lor, timp de peste o lună (de la sfârșitul lunii octombrie, până aproape de mijlocul lunii decembrie 1784), „fac legea” în zonele ocupate sau controlate de ei. Încearcă să găsească adepți în alte zone și să convingă lumea că dreptatea este exclusiv de partea lor. Cum apar aceste fapte în manuale:

„Sunt ocupate de răsculați, ajutați de mineri, târgurile din munți: Câmpeni, Abrud, Roșia, Zlatna. Este atacată, în două rânduri, cetatea Deva, unde se refugiase nobilimea hunedoreană, fără să poate fi cucerită”⁸. De fapt, orașul Deva este atacat și nu cetatea, care era o fortificație greu de cucerit, chiar și pentru o armată dotată cu artilerie. Cetatea avea o garnizoană austriacă puternică. O altă mică clarificare și completare: „târgurile” ocupate erau de fapt orașe miniere și nu târguri, iar în text nu se face vreo referire la atrocitățile comise de răsculați în aceste orașe... (Răscu-

---

⁷ *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821*, manual pentru clasa a XI-a, EDP, București, 1997, p. 378.

⁸ *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 155.

lații nu atacă obiective, fortificații deținute ori păzite de austrieci/imperiali sau localități locuite de sași.)

Altmanual: „*Răsculații, sprijiniți de mineri, au ocupat localitățile Câmpeni, Abrud, Roșia, Zlatna. Nobilii seascund în orașe, fug spre Deva, Cluj, Arad, Hunedoara, Oradea, la adăpostul zidurilor acestora*”⁹. Este un manual din perioada comunistă, nefiind deci nevoie să se explice de ce fugeau, de ce se ascundeau nobilii din fața răscoalei. Dar și aici confuzia între cetăți și orașe persistă. (Orașele aveau conduceri, autorități locale civile alese, pe când cetățile erau sub controlul autorităților militare imperiale!)

Tot legat de evenimentul din 1 noiembrie: răsculații „*pe drum, au fost atacați de soldați trimiși de autorități (la 1 noiembrie 1784)*”¹⁰. Majoritatea manualelor și lucrărilor care prezintă răscoala din anul 1784 nu fac referire la incidentele sau agresiunile (eventualele atrocități) comise de răsculați. (În schimb, faptele nobililor sunt exagerate.) Doar, ici-colo, o aluzie sau ceva mai concret:

„*În fața radicalizării și extinderii răscoalei, autoritățile și nobilimea sunt cuprinse de mare spaimă*”¹¹. Evorba, prin urmare, de radicalizare, care poate fi interpretată în fel și chip.

„*Apoi atacă nobilimea satelor, răscoala răspândindu-se cu iuteală*”¹². Da, aici apare și precizarea că e vorba de nobilimea satelor. Alte descrieri sumare asemănătoare: „*Au*

⁹ *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, pp. 214-215.

¹⁰ Ioan-Aurel Pop – Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2013, p. 165. Nici nu vă vine să credeți că autoritățile sunt agresive, iar țăranii răsculați sunt pașnici. Cel puțin așa reiese din descrierea distinsilor istorici clujeni contemporani cu noi.

¹¹ *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 156.

¹² *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, p. 214.

fost atacate și distruse domenii și castele ale nobililor”¹³. Majoritatea manualelor invocate sunt din perioada anterioară anului 1989, deci din perioada comunistă, când, în predarea istoriei, se punea mare accent, în spirit marxist, pe „lupta de clasă”, în cazul răscoalei lui Horea, pe lupta dintre nobilimea „exploatoare” și țărănimea „asuprită”. Însă e bine de știut că – mai ales cu ocazia atacurilor asupra orașelor miniere, dar și în alte localități – au căzut victime nu doar nobili, feudali, privilegiați, ci și oameni simpli, femei și copii. (Despre aceste pierderi de vieți omenești nu prea se scrie în manuale.)

Termenul de „nobil”, „nobilime” devine unul blestemat, nu doar în sursele din anii comunismului, ci și după. Următorul pasaj „pune degetul pe rană”, prin felul în care este interpretată (după mine în mod greșit) relația româno-maghiară în ultimele două-treisecole:

*„Luptele aure început și mai acerbe. Țăraniis-au confruntat cu armata, dar mai ales **cu nobilimea**. În focul răscoalei chemările sociale devin etnice, adică țăraniisunt numiți mai peste tot români (valahi), iar nobilii sunt numiți unguri. Ca*

urmare, mișcarea socială, capătă coloratură națională, căci nu mai este doar o luptă a țăranilor contra nobililor, ci și una a românilor supuși contra ungușilor stăpâni”¹⁴.

Cred că pasajul mai sus citat este cât se poate de explicit și tipic pentru istoria prezentării relațiilor româno-maghiare. Afirmția că răsculații „s-au confruntat cu armata”, la începutul răscoalei, necesită niște precizări: atât guvernatorul Transilvaniei (contele Samuel Bruken-thal), cât și comandantul armatei imperiale din Transilvania, ori însuși împăratul aflat, departe, la Viena, la început au ezitat să trimită trupe regulate împotriva răs-

---

¹³ *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821*, manual pentru clasa a XI-a, EDP, București, 1997, p. 378.

¹⁴ Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2013, p. 166.

culaților, crezând că autoritățile locale vor putea aplana „conflictul” cu forțe locale. Iar din faptul că „țărani s-au confruntat” nu reiese care a fost partea ce a atacat. Ei au fost de părere că episcopul ortodox și alți trimiși oficiali vor putea să-i liniștească pe răzvrățiți. Astfel a fost trimis și medicul oculist Ioan Molnar Piuariu, ca să-i convingă pe moșii răsculați să se întoarcă acasă. (Ulterior, când vor fi trimise unități militare mai semnificative, răscoala va fi lichidată în scurt timp.)

În privința confruntării răsculaților cu nobilimea: după ce răsculații încep să atace conacele și castelele, nobilimea se vede nevoită să se apere și încearcă să se organizeze în acest sens. Trimit apeluri repetate la Guberniu pentru a cere ajutor militar și pentru a raporta distrugerile, pierderile. Văzând pasivitatea inițială a Guberniului și a armatei imperiale, atât nobilimea, cât și autoritățile din orașe și comitate se mobilizează. Comitatele, ca instituții administrative în caz de forță majoră, puteau mobiliza nobilimea ce locuia pe teritoriul lor. Un exemplu relevant este cazul orașului Deva, reședința comitatului Hunedoara: aici, datorită mobilizării nobilimii și a locuitorilor orașului, se reușește respingerea mai multor atacuri ale răsculaților. Tot aici, răsculații capturați cu ocazia atacului, pe baza legii statariale, au fost judecați sumar și executați. (Ulterior, Guberniul va interzice comitatelor să recurgă la măsuri statariale, în încercarea de a aplana și a nu extinde conflictele.)

Ultima parte a pasajului explică felul în care se contopește cauza socială și cea națională în privința caracterului răscoalei. În majoritatea manualelor mai apare și faptul că, în unele zone, ar fi participat la răscoală și iobagi maghiari...

În condițiile unui „război civil” (până la intervenția mai pregnantă a armatei, în zonele afectate de răscoala lui Horea, a fost practic război civil), partea atacată are

tot dreptul să se organizeze și să se apere. În cazul în care cei care prezintă asemenea confruntări, amestecând victimele cu agresorii sau confundându-i, nu servesc adevărului istoric, relațiilor interetnice (interconfesionale) și nici măcar interesuluinațional!

Demn de un stil pe care-l credeam dispărut din literatura istorică de la noi, ca un exemplu de interpretare greșită a istoriei, iată un alt pasaj: „*Ca simbol al egalității sociale și etnice, nobilii erau puși să îmbrace veșminte românești, să se boteze ortodox, iar fetele nobile să se căsătorească cu țărani români*”¹⁵. Deci vedeți și citiți bine: e vorba de „egalitate socială” și „egalitate etnică” (națională). Autorii consideră că aceste fapte sunt corecte și le prezintă fără vreo explicație. Toată lumea știe că un individ născut într-o familie, într-o comunitate dobândește o identitate confesională și etnică. (Cele două identități se îmbină, se completează, se suprapun.) Trecerea silită la o altă etnie/confesiune, nu este simbolul egalității, ci pur și simplu al utilizării forței, a violenței. (A utiliza, așadar, termenul de „egalitate” în acest context, mi se pare nepotrivit, chiar „neacademic”.) Din sursele vremii reiese că respectivele persoane (puse la asemenea încercări), nu erau toate de origine nobiliară, feudală, privilegiată dacă vreți. Printre ele (dintre care și persoane de sex masculin, cărora li s-a impus convertirea cu forța), erau și oameni de rând, locuitori etnici maghiari din orașele ocupate de răsculați. Printre cei vexați sau exterminați au fost și preoți protestanți, călugări catolici, funcționari sau intelectuali, nu doar feudali și privilegiați. Și dacă vrem neapărat ceva despre **simboluri**, răsculații au impus ca, pe mai multe biserici protestante (calvine sau unitariene din orașele miniere ocupate de răsculați), să se pună crucea bizantină pe uși sau pe turnul bisericilor, iar simbolurile

---

¹⁵ *Ibidem*.

protestante au fost îndepărtate. Tot în acest context al „egalității”: ce valabilitate și valoare au căsătoriile sau botezurile impuse cu forța?

Consider că este mult mai corectă abordarea autorului din perioada interbelică, care descrie faptele așa cum au fost: Horea (în ortografia vremii Horia) „*luând ca ajutoare pe alți doi țărani, Cloșca și Crișan, ridică steagul răscoa-lei și țărani se aruncă asupra castelelor nobililor din comitatul*

Hunedoarei, arzând și omorând în calea lor”¹⁶. (Istoricul nu încearcă aici să cosmetizeze, să interpreteze evenimentele, le prezintă așa cum au fost și nu caută justificări.)

În ultimul deceniu al regimului Ceaușescu, s-a petrecut un fenomen de „reevaluare” a răscoalei din 1784: ea a fost „transformată” în revoluție. Academicianul Ștefan Pascu a consacrat un volum aparte „Revoluției populare de sub conducerea lui Horea”, tricentenarului răscoalei lui Horea. El afirmase și cu alte ocazii faptul că mișcarea condusă de Horea a fost o revoluție, care a precedat revoluția franceză: „*Documentele de epocă reliefează cu prisosință această trăsătură a marelui eveniment de rezonanță europeană, care anunță revoluția franceză din 1789*”¹⁷. [Dacă înțeleg bine, evenimentul din 1784 nu doar prece-

de în timp revoluția franceză, ci o și anunță, o prevestește, ca și cum ar fi fost preludiul ei... Aprecierea continuă astfel: „*Încadrată perfect marilor idei de libertate, egalitate și fraternitate ce animau mișcările revoluționare în curs de pregătire în întreaga Europă, revoluția populară din 1784 a fost receptată în toate cercurile progresiste și democratice ale epocii*

cu semnificațiile și la dimensiunile sale profunde”¹⁸]. (Puse

¹⁶ Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 243.

¹⁷ Ștefan Pascu, *Transilvania străvechi pământ românesc*, București, 1988, p. 82.

¹⁸ *Ibidem*. (Pe pagina următoare, autorul mai avertizează: „*Aceia care, și astăzi, încearcă să judece prin prisma mentalităților oligarhiei feudale maghi-*

în paralel, pasajul precedent, despre convertirea forțată a protestanților, cu ideile „*de libertate, egalitate și fraternitate*”, invocate de academician, se cam bat cap în cap.)

În ultimul deceniu al regimului național-comunist, ideea de revoluție a răscoalei lui Horea a făcut carieră, iar în deceniul nostru a fost denumită chiar „*un adevărat războireligios pentru Ortodoxie*”. (Deci ideile și aprecierile evoluează...)

Încă o referire la caracterul de revoluție al răscoalei: „*Mișcarea din 1784 are un caracter de adevărată revoluție, căci obiectivele sale – deși nu au fost concretizate din primele zile – se încheagă într-un program de revendicări sociale*”¹⁹. (Când se face referire la programul răscoalei lui Horea,

se evocă întotdeauna ultimatumul adresat de răsculați locuitorilor Devei pe 11 noiembrie, ce poate fi citit în anexă.) Totuși, terminologic, diferența dintre o răscoală și între o revoluție este mare...

După cum se știe (toată lumea a învățat, poate, în clasele a VIII-a și a XII-a chiar din aceste manuale), răscoala va fi înfrântă de armata imperială. Conducătorii vor fi prinși (datorită unor trădări), închiși la Alba Iulia, interogați, judecați și executați, cu excepția lui Crișan, care se sinucide. Aceste fapte sunt relatate în manualele invocate până acum, mai mult sau mai puțin nuanțat, mai mult sau mai puțin părtinitor:

---

are oprinatoare, căutând să imprime în conștiința cititorilor contemporani imaginea reprezentanților unei lumi demult apuse, se certifică a fi prin gândire și conștiință, mai mult decât anacronici, încadrându-se în categoria falsifi-catorilor istoriei”).

¹⁹ Francisc Păcurariu, *Românii și maghiarii de-a lungul veacurilor*, Buceurești, 1988, p. 129. (Câteva rânduri mai încolo, autorul adaugă: „*E un adevărat program radical, de prefaceri revoluționare burghezo-democratice, prin care se pretinde desființarea clasei dominante...*” Da, e un program radical, dar nu știu dacă și burghezo-democratic. Însă sună bine...

„Trădat însă de câțiva foști tovarăși, atrași de sumele făgăduite pentru prinderea lor, Horia căzu în mâinile dușmanilor împreună cu credincioșii lui, Cloșca și Crișan. Ungurii îi condamnară la moarte, Horia și Cloșca pieriră pe roată la Cluj, iar Crișan se spânzură în închisoare...”²⁰. Cu excepția faptului că nu ungurii i-au condamnat, ci un tribunal de la Alba Iulia, numit din ordinul împăratului, iar execuția a avut loc la Alba, nu la Cluj, în rest aproape că ar fi în regulă...

Altă apreciere: „Nobilimea și armata imperială încep «pacificarea» țării. Sute de țărani sunt condamnați la moarte, fără judecată...”²¹. După mine nu este întâmplătoare plasarea, din nou, a nobilimii înaintea armatei. Dacă nobilimea era declarată dușmanul numărul unu, atunci să rămână în continuare. Iar afirmația despre condamnări la moarte fără judecată nu este corectă din punct de vedere istoric: din ordin imperial sunt arestați și cercetați cam 600 de țărani participanți la răscoală. Dintre ei aproximativ 37 sunt condamnați la moarte. Însă împăratul aprobă doar executarea celor trei șefi: Horea, Cloșca și Crișan. În cazul celorlalți cercetați, după detenții destul de scurte, se aplică pedepse corporale și vor fi lăsați liberi, la ordinul expres al împăratului. (Singura condamnare și executare în masă, a 31 de răsculați, se petrece la Deva, pe baza legii excepționale/statariale, încă în noiembrie 1784, nu după înăbușirea răscoalei. Cum am mai spus, Guvernul interzice pe viitor aplicarea legii statariale, extraordinare.) Cred că formularea: „condamnați la moarte, fără judecată” e lipsită de logică, condamnarea presupunând o anumită judecată...

²⁰ Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 243.

²¹ *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 157.

„În aceste condiții începe represiunea nobilimii, care nu cunoaște margini prin cruzimea ei. Cu acest prilej cad pradă răzbunării nobilimii un mare număr de țărani...”²². La fel ca în pasajul precedent, nobilimea e vinovată și pentru aceste răzbunări crunte, iar rolul autorităților imperiale este trecut cu vederea, pe când, de fapt, imperialii aveau puterea și mijloacele să restabilească ordinea, să facă „pacificarea”, revenirea la starea legală, anterioară răscoalei, din citatul de mai sus. Împăratul Iosif al II-lea a interzis cu desăvârșire orice răzbunare.

Un alt manual, aflat încă în folosință (în vigoare), la Antologia de texte – care face parte din manual – reproduce sentința de condamnare la moarte a lui Horea și Cloșca. (Anexa II). De reținut, cel care citește sentința este contele Jankovits, comisar imperial trimis în Transilvania și Banat pentru restabilirea ordinii de către Iosif al II-lea, un iozefin convins. (Și nici nu este etnic maghiar sau ardelean.) Din text reiese că această sentință se bazează pe Codul penal Terezian, adoptat în timpul împărătesei Maria Tereza, fiind practic unul cu iz medieval.

O altă sursă utilizată de mai multe ori, pare corectă la prima impresie:

„Horea, Cloșca și Crișan, închiși și purtați în lanțuri prin sate, au fost frânți cu roata (1785) la Alba Iulia (Crișan se sinucisese în timpul detenției), în prezența forțată a mii de țărani, iar apoi trupurile lor au fost tăiate în bucăți și expuse la margini de drumuri. Au fost omorâți în timpul răscoalei vreo cinci sute de țărani; dintre nobili muriseră cam o sută cinci-zeci”²³.

Referitor la prima parte despre relatarea sorții conducătorilor răscoalei, nu avem ce să completăm sau să

---

²² *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, pp. 216.

²³ Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2013, p. 166.

contrazicem, pentru că e corectă. Însă cu afirmația cantitativă, referitoare la numărul victimelor, nu putem fi de acord. E drept, se spune orientativ-aproximativ „vreo” sau „cam”, dar datele nu corespund realităților istorice reflectate de izvoarele contemporane. Există în registrele bisericilor din localități liste cu victimele, liste cu cei condamnați și cei executați etc. Fără să fim în posesia adevărului istoric absolut, putem da unele cifre, care diferă fundamental de sursa citată: din rândurile răsculaților – atât cu ocazia ciocnirilor, cât și în urma unor sentințe capitale – pierderile de vieți omenești s-au ridicat la aproximativ 1500 de persoane. (Cel puțin triplul numărului estimat de autorii citați.) Pierderile de partea maghiară – așadar nu „nobilă”, căci victima nu are rang social sau politic – s-au ridicat la aproximativ 4000 de vieți. Las pe fiecare să se convingă, să verifice, să confrunte aceste date. Repet, nu toți au fost nobili! Însă toți au fost victime, atât de o parte, cât și de cealaltă.

În privința motivului pentru care am ales o temă cât se poate de sensibilă, referitoare la relațiile româno-maghiare, consider că nu e bine să prezentăm faptele unilateral, să dăm informații trunchiate, eventual inexacte. Faptul este cu atât mai grav, cu cât aceste lucruri apar astfel în manualele de istorie, care contribuie la formarea conștiinței naționale și a caracterului cetățenilor. Dacă se procedează așa cum au făcut autorii manualelor mai sus citate, nu au de câștigat nici relațiile interetnice, dar nici națiunea majoritară. În istorie, nu e posibil ca într-o parte să fie doar semizeii sau măcar ființe neprihănite, iar de partea opusă doar ticăloși, criminali, canalii și perverși. Comunitățile, precum pădurile, au valori (elite) și „uscături” cam în aceeași proporție, între cele două situându-se masa oamenilor derând.

Repet, manualele de istorie (evident și celelalte scrieri istorice) trebuie să conțină informații corecte și în

cazuri controversate, cum a fost și cu răscoala lui Horea, să nu recurgă la exagerări, prezentări tendențioase, ideologizate, politizate, unilaterale, pătimase, ci „sine ira et studio”.

Atitudinea elitei intelectuale românești – contemporană cu evenimentele din anul 1784 – față de răscoală nu prea apare în manuale. (În schimb, în mai multe locuri, apar luări de poziții ale unor intelectuali occidentali ca fiind favorabile cauzei răsculaților.) Aș pomeni două personalități ardelenice cunoscute ce nu împărtășesc viziunile din manualele mai sus citate despre răscoala lui Horea:

1. Medicul oculist **Ioan Molnar Piuariu**, care a participat la medierea dintre autorități și răsculați, fiind deci în miezul evenimentelor. Era etnic român și nimeni nu poate nega acest fapt (și nici să spună că ar fi fost „vândut ungarilor”), deoarece nu la cererea „nobililor” (maghiarilor) a dus această muncă riscantă de tratative cu răsculații: *„În răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, se implică ca mediator, deși nu este de acord cu metoda revoluționară, pe care o consideră dăunătoare intereselor mai mari ale țărani-lor”*²⁴. (El a participat la misiunea de mediere cu împun-ternicirea guvernatorului Transilvaniei, S. Brukenthal.)

2. **Samuil Micu**, ilustrul iluminist și membru fondator al Școlii Ardelene, nu cred că trebuie prezentat cititorilor. Și nici el nu este de acord cu răsculații lui Horea, cum reiese și din aprecierea istoricului francez despre Micu: *„Națiunea elitelor nu este întrupată de șerbii răsculați, chiar când aceste elite se îngrijorează de soarta și de educația lor. Intelectualii sunt îndurerați de starea națiunii lor, care conduce la acte de barbarie. «Vai! Regretă Micu, cât acăzut de jos națiunea noastră! Servitori și sclavi, proști și ignoranți,*

---

²⁴ *Enciclopedia României*,

http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ioan_Molnar-Piuariu.

săraci și decăzuți! ...Ar trebui să înceapă să studieze și, studiind, să atingă înțelepciunea, și prin înțelepciune să ajungă la fericire. Și drept conducători, ei ar trebui să aleagă oameni luminați, oameni mândri; ar trebui să se privească în această oglindă»²⁵. Ilumiștii (printre care se numără Samuil Micu, nepotul lui Inocenție Micu), consideră că poporul de jos trebuie ridicat prin școală, prin educație. Cuvintele sale mai au o anumită actualitate și în secolul XXI, chiar și în marea familie europeană (UE). Iar dacă cineva alunecă pe teren confesional (ortodocși versus greco-catolici) greșește profund și nu vede, de copac, pădurea...

Într-un alt loc, tradus în limba maghiară, am găsit un alt pasaj atribuit lui Micu, pe care încerc să-l retraduc în limba română, deoarece nu am găsit originalul în limba română: „...S-au răsculat printre mocanii din părțile Crișurilor câțiva oameni blestemați, care au vrut să distrugă nobilimea...”²⁶. Conform aprecierii, iluministul român vede în cauza răsculaților nu o cauză „dreaptă” (națională), ci una reprobabilă (socială, politică dacă vreți).

(Iar dacă aplicăm logica textului citat la nota nr. 18: „*revoluția populară din 1784 a fost receptată în toate cercurile progresiste și democratice ale epocii cu semnificațiile și la dimensiunile sale profunde*”, ar reieși de aici că personalități- le din secolul XVIII, mai sus citate, nu ar fi fost „progre- siste”.)

Unele concluzii

Fără să ascundem viziunile și aspectele contradictorii, faptele trebuie să fie prezentate nu prin exagerări,

²⁵ Catherine Durandin, *Istoria românilor*, ediția românească, Institutul European, 1998, p. 63.

²⁶ Makkai László, *Magyar-román közös múlt* („Trecutul comun maghiar-român”), Budapesta, ediție reprint, 1989, p. 188.

omisiuni sau „înfrumusețări”, ci dacă se poate complet și în context. (Referirea se face la relațiile „problematică” din istoria româno-maghiară.)

Să nu transpunem în trecut realitățile prezentului și nici invers.

Să folosim – e și utilă, nu doar „la modă” – perspectiva multiplă asupra istoriei.

Autorii de tratate de istorie și de manuale să nu recurgă la manipulări sau la „modificarea” istoriei, pentru că, în ziua de azi, pot fi demascați/descoperiți în câteva minute. (Ca și cu plagiatele: Verba volant, **scripta manent!**)

Când și unde sunt probleme controversate, să fie prezentate, măcar sumar, opiniile și sursele contrare.

Deși am spus și mai sus, simt nevoia să repet: în condițiile prezentării unui „război civil” nu este util și nici moral să se confunde victimele cu agresorii, nici măcar din „patriotism”. Dacă mediul ambiant – o dictatură, de pildă – nu permite exprimarea liberă, atunci se pot face aluzii, trimiteri, care nu întotdeauna pot fi înțelese de cenzura regimului, ori se poate opta și pentru tăcere...

Repet și accentuez: autorii de manuale (evident și profesorii care predau) au responsabilitatea să nu caute gâlceava acolo unde nu este, să nu idealizeze pe unii și să demonizeze pe alții, pe scurt, să fie corecți.

Anexe

I. Ultimatumul adresat de răsculați în numele lui Horea orașului Deva și comitatului Hunedoarei, pe 11 noiembrie 1784.

Ca nobilul comitat și toți posesorii săi să pună jurământ pe cruce, cu toate odraslele lor.

Ca nobilime mai mult să nu fie, ci fiecare unde poate primi o slujbă crăiască, din aceea să trăiască.

Ca nobilii posesori să părăsească pentru totdeauna moșiile nobiliare.

Ca și ei să fie plători de dare totașa ca și poporul contribuabil de rînd.

Ca pămînturile nobiliare să se împartă între poporul de rînd potri-vit poruncii împăratului, ce va urma.

Dacă Măria Ta și Onorata Nobilă Tablă împreună cu nobilii posesori ar sta pe acestea, făgăduiesc pace, în semnul căreia cersă se ridice atît pe cetate, cît și pe la capetele orașului și pe alte locuri, pe prăjini cît mai lungi, steaguri albe.

(David Prodan, *Răscoala lui Horea, I.*, p. 424.)

II. Sentința de condamnare la moartea lui Horea și Cloșca, proclamată de contele Anton Jankovits la 26 februarie 1785.

„În consecință Horea, numit și Ursu Nicola, și Ion Cloșca constatați fiind ca niște scelerați crânceni, cari au comis omoruri și prădări, în conformitate cu codul criminal Terezian, articolul 62, despre tulburări și tumulte, articolul 90 despre

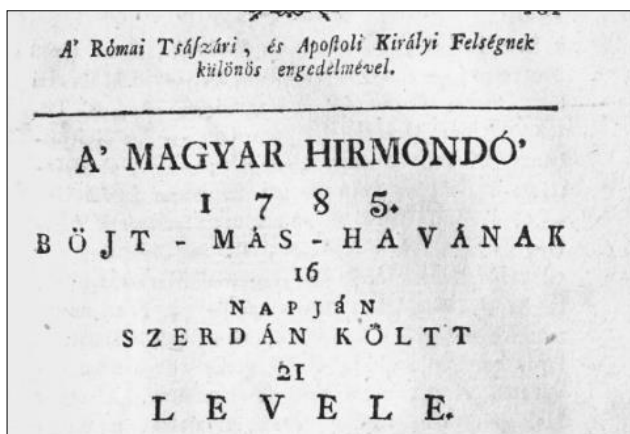
tâlhării au să fie duși pentru crimele aceste la locul îndatinat de supliciu și acolo să li se frîngătoate membrele corpului începând de jos în sus, anume mai întâi Ion Cloșca, apoi Horea numit altminteri și Ursu Nicola, și în modul acesta să fie trecut din viață la moarte, iar corpurile lor să se despice și taie în

4 bucăți, capul și părțile corpului să se pună pe roate pe lângă diferite drumuri, și anume în comunele unde au comis cruzimile cele mai scelerate, iar inimile și intestinele lor să se îngroape aici la locul supliciuului.

Această sentență s-a pronunțat în 26 februarie 1785, pentru dânșii, ca o pedeapsă binemeritată, iar pentru alții asemenea lor să le fie de exemplu și oroare”.

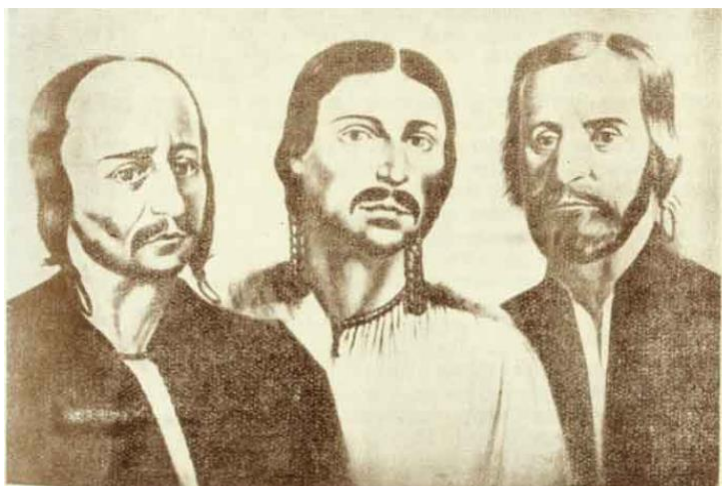

(Sorin Oane, Maria Ochescu, *Istorie*, manual pentru clasa a VIII, Humanitas Educațional, București, 2007, p. 102.)

HÓRA, Dáciának fok ártatlan vért ontott em-
lékezetes költött Fejedelme, a' multt Holnapnak 28-
dik napján, Károly F. Váron a' hofszás örökkéva-
loságra fel-kenettetett. — „Ezen Fejedelmi pom-

**Revista „Magyar Hirmondó” („Vestitorul Maghiar”), publi-
cată la Pozsony pe 16 martie 1785, relatează despre „Horea, princi-
pele imaginar al Daciei” și despre execuția lui la Alba Regia, la
sfârșitul uniifebbruarie. (Copertași unaliniatcare începecunumele
lui Horea.)**

Cloșca, Horea și Crișan, conducătorii răscoalei din 1784
(leaders of the 1784 peasant uprising)

„Am un vis” (VIII)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multelucruricare ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Poate să ne cunoaștem mai bine...

Fiind profesor de istorie, cu anumită experiență, și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa, consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun față în față pe noi (românii și maghiarii), în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

Cu prezentarea selectivă și pe alocuri subiectivă a istoriei comune, am ajuns în secolul al XIX-lea. Secolul în care a avut loc revoluția de la 1848-1849, care pe lângă efectele pozitive – eliberarea și împrăștierea iobagi-

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 10 (165), octombrie 2018, pp. 22-26.

lor, abrogarea privilegiilor feudale etc. – datorită aplicării politicii vieneze de „Divide et impera”, a înrăutățit mult relațiile româno-maghiare. (Chiar cu efecte ce se simt și în secolul XXI.)

Acum însă aș dori să vă spun despre o persoană, despre care s-au născut legende, despre care s-au scris romane și piese de teatru, despre „Doamna Moților”, Varga Katalin, mai cunoscut pentru cititorii români, sub numele de Ecaterina Varga sau Doamna Catalina.

Ecaterina Varga, „avocata” cauzei moților. Viața Ecaterinei Varga ((1802 – cca.1858)

Tinerețea și peripețiile cauzei proprii în fața birocrăției

S-a născut în anul 1802 în satul Hălmeag (Halmágy), care se găsea atunci în scaunul săsesc Rupea (acum în județul Brașov.) Se trăgea dintr-o familie de mici nobili, care trăiau la fel ca și țărani, cultivându-și singuri pământul. Familia era de religie luterană, și de etnie maghiară, dar trăind într-o zonă mixtă, ea încă în tinerețe a învățat limbile română și săsească.

Deoarece a rămas orfană din copilărie, a fost crescută de o mătușă, (sora mamei sale). A absolvit câteva clase în limba maternă în școala evanghelică din satul natal. În adolescență și în tinerețe a slujit în Rupea și în Sibiu, unde și-a perfectat cunoștințele sale de limbă germană, învățând și scrisul în această limbă.

Trecută de 20 de ani, familia și comunitatea a convins-o să se căsătorească cu un rotar văduv din localitate care avea și doi fii. S-a conformat cerinței, s-a căsătorit, i-a crescut pe băieții soțului, dar împreună nu au avut copii.

Cât timp era căsătorită, împreună cu soțul s-au apucat de afaceri cu cânepă, care era materie primă căutată, din care meșterii fabricau funii. Afacerea a mers destul de bine la început, până ce nu au început să vândă marfa unor meșteri brașoveni pe credit. Deoarece partenerii de afaceri nu și-au achitat datoriile la timp, familia a început să aibă probleme materiale, intrând aproape în faliment. Cum necazul nu vine singur, problemele financiare au condus și la probleme familiale, s-au stricat relațiile cu soțul, cu rudele care au acuzat-o că ea ar fi de vină pentru problemele ivite.

Văzând că nu poate recupera datoriile pe cale amiabilă, pe datormici i-a dat în judecată în fața scaunului judiciar din Brașov. Însă din cauza procedurilor de târăgănare a instanței și a unor chichițe avocațești, Ecaterina Varga nu a primit o soluție de la tribunalul din Brașov. Fiind din nou în impas, a fost sfătuită de unele cunoștințe să se adreseze direct împăratului de la Viena, deoarece se zvonea că el este bun și corect și rezolvă drept cererile solicitanților.

Înainte să pornească în audiență cu jalbă la împărat, și-a încheiat socotelile pe plan local: a divorțat de soțul ei în fața scaunului eparhial evanghelic. (Conform legislației în vigoare, dacă părăsea căminul familial fără divorț, putea fi adusă înapoi cu forță la cererea soțului.) Și-a vândut moștenirea părintească, din care a achitat datoriile avute la unii creditori, și cu restul banilor rămași a pornit la drum practic pe jos spre Viena. Un asemenea drum dura cam o lună și ceva.

La curtea din Viena, încă din timpul împăratului Iosif al II-lea exista procedura ca celor ajunși acolo și care aveau o plângere împotriva oricărei instituții din imperiu, să aibă la dispoziție scribi ai curții. Aceștia pe gratis le scriau, le formulau plângerile, ca oamenii să fie scutiți

de plata unor avocați sau juriști, care profitau de naivitatea celor din provincie.

În vara anului 1839 doamna Ecaterina a ajuns la Viena, și-a predat plângerea sa și aștepta pentru soluționare. Cancelaria Aulică Transilvană (cu sediul în capitala imperiului) a prelucrat plângerea și pe data de 1 august 1839 a trimis o decizie la Guberniul Transilvaniei cu sediul la Cluj (împreună cu copia cererii originale). Decizia dispunea ca Guberniul să ordone tribunalului brașovean să dea o rezoluție și să dispună executarea sentinței respective. Însă instanța din Brașov tot a târăgănat luarea deciziei, și încă în luna noiembrie Ecaterina Varga se află la Viena. Văzând mersul greoi al soluționării, mai depune o nouă plângere în octombrie. Deoarece nu mai are bani din ce să trăiască în capitala imperială, în luna următoare printr-o altă cerere adresată împăratului, solicită împăratului bani, ca să poată să se întoarcă acasă. Pe 21 noiembrie i se răspunde că nu sunt fonduri pentru ajutoarea solicitanților.

Fără o soluție favorabilă și fără bani, nu știm în ce condiții, se întoarce către casă, dar nu la Hălmeag se deplasează, ci la Cluj, unde este sediul Guberniului. În februarie 1840 era deja la Cluj, unde depune o cerere prin care să urgenteze soluționarea cauzei sale. Guberniul transmite magistraților brașoveni din nou să soluționeze cauza doamnei. Se pare că urgentarea e fără succes, deoarece în primăvara anului Ecaterina Varga ia din nou calea Vienei, pentru că magistrații brașoveni contrar dispozițiilor primite de la Viena prin Cluj, nu dau niciun fel de soluție.

Ajunsă din nou în capitala imperială, depune personal cererea și cancelaria vieneză pe 21 mai din nou dispune ca Guberniul să transmită mai departe la Brașov dispoziția de soluționare a cauzei. De data aceasta reclamanta (ca să folosim un termen juridic modern adec-

vat) a stat doar cinci săptămâni la Viena, și pentru reîn-
toarcere, iarăși a solicitat bani pentru, drum, dar tot de-
geaba. Nu știm în ce condiții s-a putut întoarce din nou
în Transilvania...

Guberniul dispune în luna iunie ca tribunalul din
Brașov să soluționeze cauza, dacă până atunci nu a fă-
cut-o. Și Ecaterina Varga este înștiințată ca să facă de-
mersurile necesare evidente. Instanța din Brașov, doar
după o lună și jumătate răspunde Guberniului cu maxi-
mă rea-credință: Judecătorul districtual scrie în răspuns,
că de mai multe ori a anunțat-o pe petenta E. V., ca să
prezinte în fața instanței actele doveditoare despre dato-
riile în cauză, că doar pe baze acestor acte poate dispune
executarea silită. Acest lucru nu corespunde adevărului,
deoarece judecătorii brașoveni erau deja în posesia acte-
lor solicitate: le-au primit împreună cu prima adresă
trimisă de la Guberniu. Tot în acest răspuns judecătorul
o caracterizează pe Ecaterina Varga, ca o „reclamantă
neastâmpărată-recalcitrantă”.

În timp ce instituțiile transilvănene poartă cores-
pondența în cauză, Ecaterina Varga ajunge înapoi în
Transilvania, și are intenția să meargă la Brașov, ca să
încaseze banii de la datornici, pe baza soluțiilor dispuse
de la Viena și Cluj. Însă ajunsă la Arad, se răzgândește,
nu se duce la Brașov și spre meleagurile natale, ci o ia
spre nord spre Cluj, unde este sediul Guberniului.

Întâlnirea Ecaterinei Varga cu moșii nedreptățiți

Cum s-a deplasat de la Arad spre Cluj, undeva pe
drum s-a întâlnit cu câțiva moși din Buciumi (Alba), de
la care a auzit despre necazurile lor în procesul cu fiscalul
(cu statul). O mare parte din zona locuită de moși (deci

din Apuseni) era constituită în domeniul miniere ale statului austriac administrate de fisc.

În calitatea lor de iobagi ai statului, moșii aveau unele obligații față de stăpânire, constând în cărăușie, zile de robotă la tăiat și transportat lemne, la minerit etc. Dar aveau și unele drepturi („privilegii” în limbajul vremii), ca de exemplu de a tăia și valorifica liber lemne din păduri, de a fabrica și comercializa anumite obiecte din lemne (șindrila, butoaie, cherestea etc.) și de a defrișa anumite zone împădurite, pe care apoi să cultive strictul necesar traiului zilnic. De asemenea puteau comercializa fără piedică băuturi spirtoase și aveau liber la pășunat. Cum statul austriac centralizator dorea să-și sporească încasările, obligațiile moșilor au crescut, iar drepturile lor au fost limitate. Pe lângă faptul că ei trăiau pe domeniul statului (statul fiind proprietar, moșier pe acolo), deoarece zona se afla în zona administrativă al comitatului Alba, ei erau supuși și autorității comitatului.

Până la 1820 moșii din trei sate, Bucium-Sat, Cărpiniș și Abrud-Sat, erau scutiți de robota datorată de iobagi, fiind mineri liberi cu anumite obligații în acest sens. În urma unui proces nedrept, chiar abuziv, ei au devenit iobagi, și obligați să slujească conform uzanței vremii. Sătenii însă nu s-au lăsat, au continuat să-și caute dreptatea lor în instanță, dar au și recurs la unele încercări de nesupunere, de rezistență. Astfel, în 1837, moșii din cele trei sate au încercat să-și facă dreptate, dar împotriva lor a fost adusă armata imperială. Până la urmă ei au fost siliți să plătească despăgubiri, pentru pierderile statului, pentru că o perioadă nu și-au achitat sarcinile față de fisc. Unii dintre conducătorii lor au fost închiși. Procesul celor trei sate se desfășura la tribunalul de la Aiud (Aiudul fiind sediul comitatului). Dar practic era imposibil să câștige procesul, deși aveau dreptate, pentru că funcțio-

narii imperiali și domeniali recurgeau la abuzuri grosolane, având de partea lor autoritățile și armata.

Trei săteni din Buciumi cum se întorceau de la Aiud, (ori chiar la Aiud după unele surse, în anticamera unui avocat din oraș), Ion Șindrilă, Zaharia Stan și Ilie Mocanu în anul 1840, în această situație s-au întâlnit cu Ecaterina Varga și i s-au plâns de necazurile lor. Moții s-au bucurat, că în sfârșit s-au întâlnit cu o persoană care le ascultă plângerile, și care a mai avut o experiență similară, bătându-se cu morile de vânt ale justiției și birocrăției. După procese pierdute și după nedreptățile suferite, moții aveau impresia (și pe bună dreptate) că avocații lor de până atunci i-au trădat, și din acest motiv au avut încredere în femeia care deja de două ori a făcut calea Vienei, în cauză proprie.

Unul dintre liderii moților, condamnat și închis pentru rezistența sătenilor, ulterior a afirmat în fața autorităților (fapt consemnat în mărturie dată), că de ce au angajat-o săteni pe Ecaterina Varga, drept purtătorul lor de cuvânt, *„deoarece precedenții reprezentanți nu au dus la bun sfârșit problema satului, și când armata s-a năpăstuit asupra noastră, ei ne-au abandonat, atunci au angajat-o pe Ecaterina Varga satele, care și-a asumat rolul să fie reprezentant drept al cauzei sătenilor, și că va putea câștiga și procesele, deoarece este umblată și pe la curtea imperială, știe cum se procedează acolo.”* Printre săteni mai circulau și alte știri, sau povești, cum că doamna ar fi fost doica împăratului, cum se întâmplă cu oamenii simpli care au fost înșelați de mai multe ori.

Femeia curajoasă s-a stabilit printre săteni, fiind găzduită alternativ în casele unor lideri ai moților. S-a înțeles cu comunitățile că le va reprezenta în fața autorităților, și în caz de câștigarea procesului, va primi de la fiecare casă câte un forint. Cheltuielile sale și găzduirea în satele se făcea pe contul localnicilor.

Timp de mai bine de șase ani (de la sfârșitul anului 1840 până la începutul anului 1847) Ecaterina Varga a scris și a expediat la Viena mai multe petiții în numele moșilor, dar s-a întâmplat chiar să ducă unele petiții personal în capitală. Însă din Viena degeaba primeau răspunsuri încurajatoare, dacă autoritățile locale au sabotat executarea lor și repararea nedreptăților.

Stabilită în satul Bucium, ținea adunări cu săteni, de regulă după slujbele de duminică în curtea bisericilor. Acolo își nota plângerile sătenilor, pe care apoi le cuprindea în petiții trimise la Viena. Se presupune că uneori apela și la avocați, pentru formularea juridică corectă a petițiilor. În urma primei petiții, celei din ianuarie 1841, în anul următor autoritățile comitatului Alba, au trimis la fața locului o comisie, care a confirmat faptul, că cele sesizate de moși, sunt reale. Însă fiscalul a sabotat executarea dispozițiilor legale, și au încercat s-o calomnieze și s-o elimine pe femeia considerată rebelă. Timp destul de îndelungat autoritățile o știau ca origine din Ungaria și vroiau s-o expulzeze din Principatul Transilvaniei înapoi în Ungaria, care era stat aparte în cadrul Imperiului Habsburgic.

Oficialitățile au fost neliniștite de activitatea Ecaterinei Varga și o acuzau pe nedrept, ca fiind instigatoare, ori că doar vrea să-i înșele pe moși, și să-i jupoaie de bani, dar nu aveau dovezi. Dintre calomniile, invectivele și „bârfele” colportate despre Ecaterina Varga, niciuna nu s-a dovedit a fi având temeii. Dimpotrivă, majoritatea moșilor interogați pe parcurs, au afirmat că este corectă și se ține de cuvânt. Devenită persoană incomodă, autoritățile au vrut să scape de ea, s-o aresteze și s-o închidă.

Timp de mai mulți ani, eforturile autorităților au fost zădărnice de solidaritatea locuitorilor zonei Apusenilor. Ecaterina Varga își schimba destul de des locuința (adăpostul), care era păzită și de moși.

Văzând starea de fapt și că petiționarii au dreptate, Guvernul a dispus în anul 1844 că solicitarea locuitorilor din trei sate este justă, deci nu trebuie să presteze serviciile pretinse ilegal de către administrația domeniului statului, doar cele tradiționale și legale. Cu toate acestea statul prin fisc și domeniile aferente, punea presiune pe autoritățile comitatului să nu execute respectivele dispoziții, iar sătenii să fie nevoiți să contribuie cu obligații majorate. (Practic era și o rivalizare și apoi chiar conflict între fiscul imperial și autoritățile locale, și la mijloc au căzut cei mici, adică moșii și cu Ecaterina Varga.)

Tot în vara anului 1844, doi dintre capii moșilor au fost arestați și întemnițați, iar împotriva Ecaterinei Varga s-a emis un mandat de arestare. Semnalmentele ei au fost trimise tuturor autorităților locale din Transilvania, cu obligația de a o aresta și de a preda comitatului Alba. Timp de mai mulți ani însă, mandatul nu a putut fi pus în aplicare, deoarece nu au reușit s-o rețină. Tot în acest an 1844, în urma deciziei favorabile a Guvernului Transilvaniei, sătenii au suspendat prestarea serviciilor ilegale, și în mai multe cazuri au zădărnicit eforturile domeniului Zlatnei (acolo era sediul domeniului fiscalului, de care aparțineau minerii din cele trei sate.) Se vroia împădurirea zonelor defrișate și cultivate de săteni, dar moșii îndemnați sau chiar conduși de Ecaterina Varga au rezistat încercărilor.

Văzând zădărnicia eforturilor autorităților, precum și din cauza izbucnirii revoltei țăranilor din Galiția, și de frica că exemplul rezistenței legale al locuitorilor din cele trei sate va fi urmat și de alte sate, oficialitățile au recurs la alte mijloace. Știind că moșii își ascultă preoții și mai ales pe cei cu rang superior, în vara anului 1846, (cât timp Ecaterina Varga era din nou plecată cu jalba la Viena), din ordinul Guvernului de la Cluj, noul episcop vicar ortodox al Sibiului, Andrei Șaguna, a primit misiuni-

nea să meargă printre moți, și să-i convingă, ca ei să reia prestarea serviciilor iobăgești ilegale. Cu tot efortul de convingere depus de prelat, doar cei din Cărpiniș reiau robota, celelalte două sate rezistă. Ceva mai târziu, tot la insistențele lui Șaguna, celelalte două sate promit că vor relua prestarea serviciilor doar pentru că le e frică de o nouă intervenție a armatei. Însă ei afirmă că au speranțe ca să câștige procesul cu statul, și atunci vor sista definitiv aceste servicii ilegale și abuzive. Ca să dovedească fermitatea lor, în lipsa Ecaterinei Varga, sătenii îl angajează pe avocatul clujean, Alexandru Bohățel.

Arestarea și condamnarea Ecaterinei Varga

În ultimele zile ale anului 1846 Ecaterina Varga se întorce din Viena și informatorii autorităților află că prin Abrud a ajuns la Buciumi. Pe baza ordinului emis de Guberniul Transilvaniei, reținerea ei va fi încredințată vicarului episcopal Șaguna. (Pe 20 ianuarie 1847 va raporta cancelariei vieneze, că a reușit reținerea „rebeleii”, în anexă dăm începutul și sfârșitul documentului publicat în volumul: Varga Katalin pere, (Procesul Ecaterinei Varga), Editura Kirterion, București 1979. Textul e în limba maghiară, așa cum a fost scris de către Andrei Șaguna.)

Mai sunt și alte surse contemporane care descriu reținerea Ecaterinei Varga, de exemplu un protopop din Roșia Montana relatează că femeia nu a fost reținută și scoasă din biserică cum relata Șaguna ca să-și mărească meritele în fața Guberniului. Martorul ocular relatează, că femeia a fost ridicată din fața parohiei, la ceva distanță de biserică, unde au rămas majoritatea oamenilor adunați la slujbă.

Un alt contemporan cu evenimentele, **Iosif Sterca-Șuluțiu** (născut la 1827 în Câmpeni, jurist, tribun, istoric,

deputat, președinte al Băncii Albina, vicepreședinte al Astrei), cu două decenii după cele petrecute descrie evenimentele și le publică sub formă de memoar familial intitulat „O lacrimă fierbinte” în revista Astrei, în „Transilvania”. De aici reproducem două coloane în Anexă, care povestește tocmai arestarea Ecaterinei Varga. Conform părerii lui Șuluțiu, actul lui Șaguna de a aresta pe Ecaterina Varga, cu asistența autorităților a fost considerat de moți drept trădare. (Și Sterca-Șuluțiu era moț.)

După arestarea ei, Ecaterina Varga este dusă de Șaguna, împreună cu vicecomitele Albei și primpretorul plasei Zlatna la Aiud, unde ea va fi închisă. De la Aiud ulterior va fi transferată în detenție în cetatea Alba Iulia. Doar în 1851, (după sfârșitul revoluției de la 1848) va fi judecată, și pe lângă cei peste patru ani de detenție suferită, va mai fi condamnată la alte trei luni de închisoare, iar după ispășirea pedepsei, trimisă acasă în satul natal cu domiciliu obligatoriu, unde va trăi sub control polițienesc. Va muri la o dată necunoscută, cândva după anul 1852, după unele surse în 1858.

Exemplul eroinei moșilor și posterioritatea

Cazul Ecaterinei Varga este unul atipic, pentru epoca sa. O femeie singură se luptă cu birocrăția și cu nedreptatea statului feudal. Deși teoretic face parte din categoria socială privilegiată (este din familie de mici nobili), din rândurile națiunilor privilegiate (este maghiară) și face parte dintre religiile „recepte” (= oficiale, că este luterană), totuși este desconsiderată de oamenii legii, de oameni și funcționarii statului. Mai are un alt dezavantaj pe deasupra: este femeie, și conform percepției vremii, în această calitate nu ar trebuie să se amestece în chestiuni publice. Însă ea, ca persoană nedreptățită, este sensibilă și de necazul altora, chiar din acest motiv devi-

ne și apărătorul și purtătorul de cuvânt al celor trei sate de moți, deși ei sunt de alt neam, de altă credință și de altă stare socială. Moții au încredere în ea, o ascultă, respectă și evident că o apără și o ajută să se ascundă de oficialități timp îndelungat. Părțile – moții și cu Ecaterina Varga – colaborează bine, contra adversarului comun: nedreptatea.

Autoritățile o vânează fără succes, dar până la urmă găesc soluția în persoana proaspătului numit episcop vicar, Șaguna. El îi păcălește pe conaționali săi. Și reușește s-o rețină pe Ecaterina Varga, și să o ducă fără întârziere și ezitare la închisoarea din Aiud. În raportul înaintat, Șaguna descrie amănunțit „superiorilor” săi – Guvernului, că a executatsarcina.

Deci și cazul Ecaterinei Varga confirmă faptul că istoria noastră din Transilvania nu se poate reduce simplist la o opoziție, contradicție, de subordonare etc. dintre români și maghiari, dintre nobili și iobagi, cum apare în cele mai multe manuale ori cum se crede în general.

În jurul eroinei noastre, încă din timpul vieții ei s-au creat legende, că ar avea relații speciale în cercurile cele mai înalte, că ar fi agent al unor cercuri liberale, ori ar fi marioneta cuiva și altele. Chiar și autoritățile ardelene au pornit pe o pistă falsă privind originea ei, că ar fi provenit din interiorul Ungariei, și din această cauză au vrut s-o expulzeze din Transilvania.

După moartea ei, în special în secolul XX, s-au scris despre ea monografii, romane, piese de teatru, și prin anii 1950 s-a făcut și un scenariu de film, dar până la urmă filmul nu s-a realizat.

Și exemplul Ecaterinei Vargea îmi întărește credința că sunt mult mai multe lucruri care ne leagă pe noi, atât în istorie cât și în prezent.

Anexe

<p>Acosta fôia este cale 3 côle pe luna si costa 2 forinl v. a. pentru membrii aso- ciatiunei, ôra pentru anemברי 3 fr. Pentru strainatate 1 galbena cu porto postel.</p>	<h1>TRANSILVANI'A.</h1> <p>Fôia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu.</p>	<p>Abonemintulu se face numai pe cate 1 anu intregu. Se abonôdia la Comi- tetulu asociatiunei in Sibiu, sau prin posta sôu prin domni ce- ctori.</p>
<p>Nr. 5.</p>	<p>Brasiovu 1. Martiu 1877.</p>	<p>Anulu X.</p>
<p>Sumariu: O lacrima ferbinte. (Urmare). — Documente la istoria revolutiunei ung. din an. 1848/9. — Romanulu in poezia sa populara. (Urmare). — Bibliografia.</p>		
<p>O lacrima ferbinte. (Urmare.)</p>	<p>consiliariului alicu Demetria Moldovanu. Celu de pe urma Dudesca a muritu in secolulu trentu câ mare logofetu (cancelariu) in Dudesca, si asia fami-</p>	

Cu finitul an. 1846 venindu archimandritulu vi-
cariu Andreiu Siaguna la Abrudu, a petrecutu timpu
indelungatu acolo; ospitalitatea Abrudeniloru au a-
trasu simpathiile ôspelui catra densii. Mai alesu cu
tatalu meu a legatu mare cunoscentia; dupa aceea
la ocaziune data isi descoperi dorintia sa de a vedé
pe Catarina Varga si a o asculta cumu vorbesce. „Ni-
micu mai usioru decâtu acêsta,“ fû respunsulu pa-
rintelui meu, „câ-ci densa tiene in tôte dominecile
adunare de poporu, dupa-oe le publica inainte locul
adunarei. In diu'a de Apa-botéza va tiené adunarea
de inaintea besericei in comun'a Isbit'a.“ Dupa acêsta
au intreruptu conversarea asupra acestui obiectu, si
câtu a mai statu in Abrudu, n'a mai vorbitu despre
Catarina Varga.

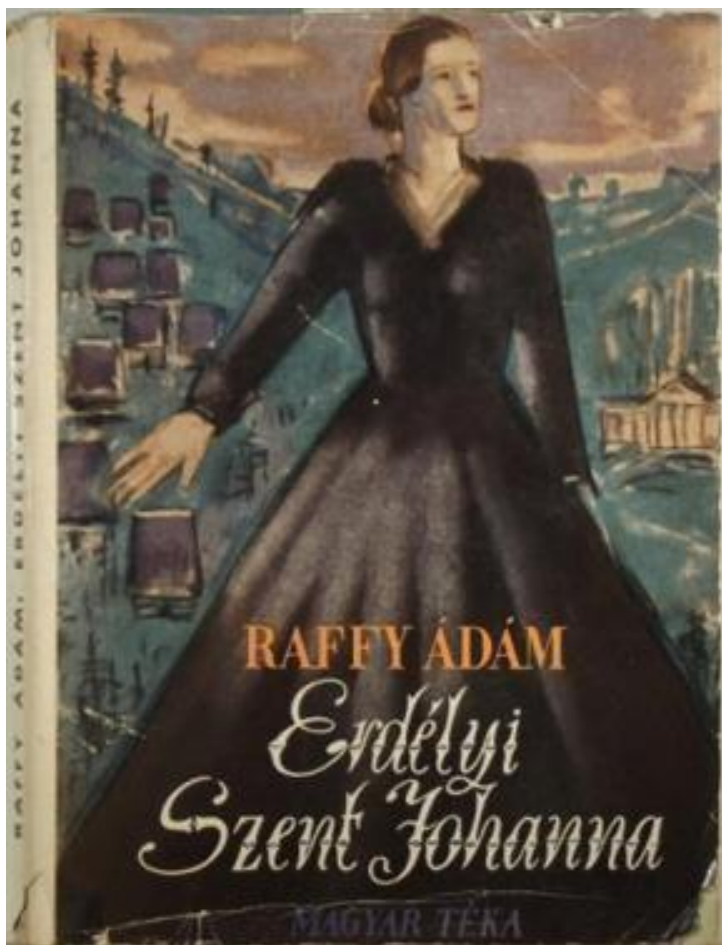
In 6¹⁸ Ianuariu 1847 in diu'a de santa Apa-
botéza vicariulu Siaguna si-a luat remasu bunu si
s'a dasu din Abrudu. Abrudenii cugetau câ s'au in-
torsu la Sibiu, in adeveru inse elu a mersu cu vice-
comitele G. Pogány dea-dreptulu la Isbit'a, unde era
poporulu adunatu in mare numera in beserica, si
cari nu incapeau, in giurulu besericei. Sosinda elu
acolo, poporulu i-a facutu locu. Intrandu in beserica,
s'a facutu sgomotu, câ-ci toti isi indreptara privirile
intr'acolo, intrebându unii pe altii, câ cine sunt acei
straini. Au nu vedeti, respunsera unii, câ acela cu
sant'a cruce pe peptu e vladiculu nostru. Dupa-oe
esira ômenii din beserica, vicariulu generalu schimbâ
câteva vorbe cu ômenii, apoi si cu Catarina Varga,
care se afliá de faciá, apoi o luá de braçiu. Atunci
poporulu incepù se si dica: „Uita-uita, vladic'a nostru
a datu in vorbe cu dômn'a nôstra! Uite-uite, au lu-
at'o de braçia! Auditi ce'i dice, „pofiti dômn'a in
sani'a mea, mergemu cu totii la parintele; va fi tim-
pulu prandiului, pofitimu.“ Dômn'a dupa puçina re-

ea vicecomitele cu .....
 frațele meu Dionisie, pe cari anume i-a pozna,
 guna că se'lu insotiasca in acelu vciagiu, carora nu-
 mai atunci li-a descoperitu planulu ce'lu avea cu Ca-
 tarina Varga, candu era se plece saniile din Isbit'a
 indereptu cătra Abrudu, va se dica, candu au esitu
 din biserica. Poporulu au aplaudatu, s'a datu la o
 parte, a facutu locu. — Mei! dara saniile mergu cá
 fulgerulu, au trecutu de cas'a parintelui. Uitati-ve
 ómeni buni, dóm'n'a nóstra s'a redicatu in sania, vrea
 se sara afara, vladic'a o tiene incelestata. Auditi
 cătu a strigatu: „Nu me lasati, fratiloru!“ Tradare!
 In momentul acela o resunatu din mii de guri
 tradare! tradare! Era o contusiune cumplita, unii
 au fugitu dupa arme, altii dupa calariile loru, altii
 pe diosu s'au aruncatu dupa sania, dara tóte in de-
 siertu, că-ci saniile s'au dusu cá fulgerulu, éra po-
 porulu o remasu uimitu, parea că s'ar fi desteptatu
 dintr'unu visu. Conformu planului facutu mai de
 inainte, in Zlatna au asteptatu alte trasuri, cu cari
 au dusu pe Catarina Varga in cetatea Belgradului.
 Intra adeveru, déca poporulu infuriatu prindea atunci
 pe Siaguna, era se se intemple unu mare scandalu,
 elu o patia intocma cam a patit'o Dragosia in 1849
 in Abrudu. Poporulu care in anulu urmatoriu 1848
 a devenitu liberu, a pastratu dolci suveniru dómnei
 loru, éra arestatoriului contrariulu. In desiertu spunea
 poporului ori si cine, că Catarina Varga n'au avutu
 influintia asupra eliberarei loru, le diceamu si eu de
 multe ori, elu inse nu ne credea. — Siaguna n'a a
 mai cercetatú acei multi clasici, pe cari in totu anulu
 ii cercetá calatorii din Anglia, Germania, Francia,
 Italia etc. Firesce, acestia venia vér'a, nu
 la Apa-botéza.

(Va urma).

Serialul lui Iosif Sterca-Șuluțiu, intitulat „O lacrimă fierbinte”, din revista „Transilvania”. (Fragmentul în care povestește arestarea Ecaterinei Varga)

Jeanne d'Arc de Transilvania (roman istoric 1948)

Monografia cea mai bine documentată despre Varga Katalin (1951, în l. magh.)

Varga Katalin pere

A zalatnai uradalom népe nem felejtette el Varga Katalint, az iratokban rögződött eseményekből történelem lett. Három kis román falu népének küzdelme egy magyar asszonnyal szüvetkezve parányi része egy ország történelmének. De azt a három falut megszámlálhatatlan hajzálér kötötte össze a jobbágság nagy tömegével, az ő küzdelmük az egész jobbágságé volt, történelmük egy ország történelme. Es benne a Varga Katalin története az együttélő emberek kölesünös bizalmának, az egymás igaza melletti kiállásnak és az igazságba veteit rendíthetetlen hitnek példájaként mint múltbeli tanulság és jelenkori parancs szól hozzánk.

KISS ANDRÁS

*Procesul Ecaterinei Varga, București, 1979
(Volum redactat și prefață de Kiss András)*

Nagynyed, 1847. január 20.

Andrei Şaguna görögkeleti püspöki helynök gróf Teleki József erdélyi gubernátorhoz küldött tudósítása arról, miként fogta el Varga Katalint a bucsum-izbitai templomban.

Nagyméltóságú Gróf,
császári-királyi Valóságos Belső Titkos Tanácsos s
Főkormányzó Úr,
Kegyelmes Uram!

Minekutána nagyméltóságod múlt év november 14-én
Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgája
  Şaguna András
  kovilyi apát s disunitus püspöki helyettes

Nagynyeden, 20. Januarius napján 1847 évben.

Raportul vicarului episcopal Andrei Şaguna, către guvernatorul Transilvaniei, din 20 ianuarie 1847, despre reţinerea Ecaterinei Var-ga în biserica din Bucium-Izbita.

(În l. magh. publicat în volumul de documente: Procesul Ecaterinei Varga)

„Am un vis” (IX)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multelucru care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Fiind profesor de istorie cu o anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun în opoziție în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

Cu prezentarea selectivă și pe alocuri subiectivă a istoriei comune, am ajuns la mijlocul secolului al XIX-lea. Mai exact la revoluția (sau revoluțiile?) de la 1848. Cred că revoluția din Transilvania este una dintre „piesele de bază” ale disensiunilor/divergențelor româno-maghiare. Manualele de istorie (atât cele vechi, cât și cele

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 11 (166), noiembrie 2018, pp. 34-39.

actuale!) fac prea puțin pentru a detensiona situația. Dimpotrivă, mai mult creează confuzii, adâncind prăpastia între viziunile contrare româno-maghiare asupra evenimentelor din 1848-1849. Această revoluție, care din toamna anului 1848 a devenit o confruntare directă româno-maghiară, nu a fost sau nu este nici până azi prezentată în manuale așa cum a avut loc, ci cu mai multă sau mai puțină patimă și părtinire.

Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania

Cum am procedat și în episoadele anterioare, voi face mai întâi referire la manualele de istorie, iar dacă spațiul și timpul îmi vor permite, voi trage și unele concluzii.

Repet și accentuez: autorii de manuale au o responsabilitate enormă (evident și profesorii care predau la catedră); ei nu trebuie să caute gâlceava acolo unde nu este, să evite idealizarea unora și demonizarea celorlalți sau, mai simplu, să fie imparțiali, corecți.

Să vedem mai întâi singurul manual de istorie pentru clasa a VI-a editat recent de Editura Didactică și Pedagogică, aspru criticat de multă lume. Dacă aruncăm o privire asupra cerinței **Programei de istorie pentru gimnaziu, la clasa a VI-a**, găsim: „**Competența specifică 3.1. Utilizarea dialogului intercultural: – analiza unor evenimente istorice prin utilizarea surselor care oferă perspective multiple...**”

În continuare să vedem dacă, la prezentarea revoluției de la 1848, manualul satisface exigențele programei. La lecția: **1848 în Europa** este un pasaj care sună în felul următor: „În Imperiul Habsburgic austriecii, ungurii, cehii, românii au luptat atât pentru reforme politice, cât și pentru emanciparea națională. Și aici, însă, revoluția a fost reprimată

prin acțiunile contrarevoluționare austriece și rusești”¹. Textul este ilustrat cu trei picturi (tablouri istorice), câte una pentru revoluțiile din Franța, Ungaria și Transilvania. (În cazul Transilvaniei, imaginea cu Adunarea de la Blaj din fața catedralei.) Din text aș mai remarca formularea: „au luptat pentru reforme”. Mi se pare o expresie nefericită, ca să nu spun o reminiscență de dinainte de 1989, când era la modă apelul la lupta de clasă și la fel și fel de lupte, când istoria nu însemna altceva decât lupte... și *dăi și luptă*. De fapt, actorii istoriei doreau introducerea unor reforme și nu să lupte.

Urmează un subtitlu: **Revoluția pașoptistă în spațiul românesc:**

„În spațiul românesc revoluția a avut atât cauze politice, cât și naționale sau sociale. Printre conducătorii acesteia s-au numărat Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri în Moldova, Avram Iancu în Transilvania, respectiv Nicolae Bălcescu, Ion și Dimitrie Brătianu în Țara Românească.

În Țara Românească și Moldova revoluționarii au urmărit reforme liberale, împrăștierea țăranilor, înlăturarea privilegiilor, consolidarea autonomiei Principatelor în raport cu Imperiul Rus și Imperiul Otoman. În Transilvania, Banat

și Bucovina românii doreau drepturi politice, sociale, religioase și naționale...”².

Mai urmează un pasaj despre înfrângerea revoluției. Sunt și unele imagini, o hartă a Europei revoluționare, unele texte, dar „**dialogul intercultural sau perspectiva multiplă lipsesc cu desăvârșire**”. Când face referire la Transilvania și Banat, se vorbește doar de români, de parcă alte neamuri nu ar fi existat sau nu ar fi participat la revoluție.

---

¹ Magda Stan, *Istorie pentru clasa a VI-a*, Editura Didactică și Pedagogică - că, București, 2018, p. 90.

² *Ibidem*.

Mai face și o omisiune tipică (tacită ori intenționată?)... Vorbind despre revoluția din Țara Românească și Moldova, afirmă: „*revoluționarii au urmărit reforme liberale, înlăturarea țăranilor, înlăturarea privilegiilor etc.*” (Din formulare și context reiese că fără succes.) Însă în cazul Transilvaniei nu spune decât de scopuri, dorințe, nu și de realizări (deși au existat): țăranii din Transilvania istorică au fost împrumărați fără despăgubire de Dieta din Cluj; în Ardeal, privilegiile feudale au fost abrogate, libertatea persoanei și libertatea religioasă au fost legiferate. (Cu unele limite, evident, nereușindu-se mai mult, în 1848, în această parte a Europei, dar nici în alte țări din zonă!)

Mai am o remarcă, general valabilă pentru aproape toate manualele de istorie de la noi: după cum se știe, revoluția din Moldova a durat o zi și o noapte (la Iași), în Țara Românească trei luni (de la Islaz până la „bătălia de la Dealul Spirii”), iar în cazul Transilvaniei un an și șase luni (din primăvara anului 1848 – până în toamna anului următor). În plus, să nu uităm de complexitatea, densitatea și intensitatea evenimentelor din Transilvania și zonele adiacente, care pot fi percepute și înțelese mai greu de oamenii secolului nostru. (Pe alocuri, chiar de autorii de manuale...) Ce să zici când vezi că, în manuale, evenimentele din Moldova și din Muntenia sunt tratate cu lux de amănunte, iar cele din Transilvania mai pe fugă, superficial și pe sărite? Tot pasajul citat mai sus ne indică și faptul că din Moldova sunt pomeniți doi lideri revoluționari, din Țara Românească trei, iar din Transilvania doar unul. (Și acest lucru confirmă spusele mele legate de Transilvania. Aici se pare că nu se nasc revoluționari și nici eroi...)

Alt manual, de data aceasta de liceu pentru clasa a X-a – care pe lângă faptul că tratează confuz și nerespectând cronologia evenimentelor, confundând/inversând

cauza cu efectul etc. – înaintea pasajului citat mai jos pomeneste de adunarea din 3-5 mai de la Blaj, de Dieta de la Cluj – mai-iunie, și adunarea de la Lugoj, din 15 iunie, și apoi dă verdictul:

„În Transilvania starea de tensiune a fost amplificată de **refuzul nobilimii maghiare de a accepta desființarea iobăgiei**, prevăzută în programul revoluționar maghiar. În acest context românii au organizato nouă adunare la Blaj, pe 3 septembrie 1848...”³.

Afirmația despre faptul că nobilii maghiari au refuzat acceptarea desființării iobăgiei **este falsă**. Dimpotrivă: la propunerea lui Wesselényi, pe 6 iunie 1848, dieta din Cluj a votat eliberarea iobagilor și împrumietărirea lor. Legea votată a intrat în vigoare în câteva zile, fără să se aștepte sancționarea (aprobarea) din partea împăratului. Prin această lege – care a fost proclamată și aplicată fără deosebire de naționalitate sau religie – au fost eliberate și împrumietărite aproape 165 de mii de familii de țărani dependenți din Transilvania, în total cu aproape 1500000 de iugăre de pământ. Media unui lot peste care a devenit proprietar necondiționat țăranul ardelean este peste 9 iugăre – așadar ceva mai mult de 5 hectare. (Și încă un amănunt, deloc de neglijat: când ne convine, pomenim de revoluția maghiară și de programul revoluționar, când nu, acolo dăm cu bâta în maghiari și revoluția lor.)

Și în pagina următoare, autorii manualului „slalomează” în cronologie și confundă cauzele cu efectele etc. Într-un singur alineat apar, în această ordine, următoarele evenimente, fără să fie precizate toate datele exacte:

---

³ Ioan Scurtu, Marian Curculescu, Constantin Dincă, Aurel Constantin Soare, *Istorie. Manual pentru clasa a X-a*, Editura Economică Preuniversitaria, București, 2005, p. 37.

1. *Constituția din 4 martie 1849.* (La această constituție mult pomenită, mai trebuie făcută o precizare: a fost adoptată în 1849, dar de fapt nu a fost pusă niciodată în aplicare: în anul adoptării datorită revoluției, iar după înăbușirea revoluției s-a instaurat sistemul neoabsolutist, deci nu mai era cazul.)

2. *Faptul că în Transilvania va fi trimis generalul Bem cu o armată.* (Generalul a fost numit comandant al armatei revoluționare maghiare din Transilvania pe 1 decembrie, iar la 3 decembrie era deja la Oradea.)

3. *Scrisoarea lui Avram Iancu, scrisă la 15 iunie 1848.* (Când condițiile erau cu totul altele decât în toamna aceluiași an!)⁴.

Deci atât cronologic, cât și logic textul e deosebit de confuz. În privința apariției armatei comandate de generalul Bem se falsifică prin omisiune:

„*Situația s-a agravat ca urmare a înaintării trupelor revoluționare maghiare comandate de Iosef Bem*”⁵. (Armata lui Bem apare în primele zile din decembrie 1848. Însă în Transilvania, din octombrie se declanșează un război civil veritabil.) Autorii ori nu cunosc mersul evenimentelor din 1848-1849 (ceea ce nu prea cred), ori au unele intenții de a prezenta istoria în mod părtinitor. Prin asemenea abordare, în loc să lămurim unele disensiuni româno-maghiare cauzate de viziuni diferite asupra istoriei comune, le întărim pe cele vechi.

Un alt manual formulează mult mai nuanțat, prezentând evenimentele în complexitatea lor, deși apar și aici unele aspecte discutabile: „*În întreg Imperiul habsburgic, existența mai multor popoare cu interese deosebite, dacă nu de-a dreptul contradictorii, a complicat considerabil situația. Astfel, în Transilvania, revoluția maghiară a intrat în*

---

⁴ *Idem*, p. 38.

⁵ *Ibidem*.

conflict cu cea română, căci prima, animată de **un naționalism excesiv**, proclama anexarea provinciei la Ungaria și **refuza acordarea de drepturi egale românilor**. Aceștia din urmă protestează, și la Blaj, au loc trei mari adunări naționale, cea mai importantă fiind cea din 3-5 mai, care a cuprins 40000 de oameni. Aici Simion Bărnuțiu rostește un discurs înflăcărat și este adoptat programul revoluției – «Petiția Națională» –

care cere egalitatea în drepturi a națiunii române cu celelalte națiuni din Transilvania, oficializarea limbii române, desființarea iobăgiei etc.; cererile au fost refuzate de maghiari⁶. E de

remarcat faptul că autorii manualului îi acuză pe maghiari de **naționalism excesiv**. Respectiva „anexare a provinciei la Ungaria” a fost votată și de reprezentanți ai românilor transilvăneni din dietă, foarte puțini la număr, e drept. Inclusiv de episcopii Șaguna și Lemenyi. Evident că „nu se știe” acest amănunt.

Ceva mai jos autorii afirmă pe nedrept că, pe lângă altele, tot maghiarii au refuzat desființarea iobăgiei, ceea ce, am scris și mai sus, nu este adevărat, deoarece mult hulita dietă de la Cluj a votat nu doar „anexarea Transilvaniei” la Ungaria, ci și eliberarea iobagilor, la o săptămână diferență!

„În aceste condiții, Avram Iancu trece la organizarea unei armate revoluționare în Munții Apuseni și instaurează chiar o administrație românească în Transilvania. Ofensiva trupelor maghiare conduse de Iosif Bem, restrânge această arie la Munții Apuseni. Nicolae Bălcescu încearcă să medieze între Lajos Kossuth și Avram Iancu. Se ajunge chiar la un acord, dar prea târziu, căci la 13 august 1849 armatarusă, chemată în ajutor de împăratul Austriei Franz Josef îi înfrânge pe maghiari la Șiria (Világos), lângă Arad⁷.”

---

⁶ Sorin Oane, Maria Ochescu, *Istorie. Manual pentru clasa a VIII-a*, Humanitas Educațional, p. 106.

⁷ *Ibidem*.

Amintita administrație românească asupra Transilvaniei nu a fost realizată deloc în scaunele săsești și în scaunele secuiești, nici în teritoriile controlate permanent de armata imperială de sub comanda generalului Puchner și a colonelului Urban. (Deci în teritorii semnificative din Transilvania.) Iar ultima informație legată de episodul de la Șiria este incorectă: acolo sau în apropiere nu s-a dat vreo bătălie în acele zile. Armata **revoluționară** maghiară, văzând raportul de forțe, a **capitulat** la Șiria. În schimb e laudabil că autorii pomenesesc și denumirea maghiară a Siriei. (Rar se întâmplă!)

Un alt manual de liceu, de data aceasta pentru clasa a XII-a, care are autori ardeleni, formulează mult mai precis, mult mai explicit, deși nu este lipsit de unele scăpări:

„În Transilvania, acțiunile românilor îndreptate împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria au eșuat. La 18/30 mai 1848, Dieta din Cluj a votat pentru anexarea Transilvaniei la Ungaria”⁸. Cum s-a mai spus, hotărârile dietei din Cluj

au avut unele prevederi favorabile și altele mai puțin favorabile, dar ele formează un pachet întreg. Legi progresiste – ca de exemplu eliberarea și împrumutarea iobagilor, egalitatea în drepturi și libertatea confesională etc. Legea nr. VII/1848 votată la Cluj se referea la obligativitatea purtării comune a poverilor fiscale. Prin această lege se abrogă imunitatea fiscală a foștilor feudali. (Până atunci nobilimea era scutită de plata impozitelor către stat și dările erau plătite doar de țărani și orășeni nenobili.) Legea nr. VIII a decretat libertatea presei și a cuvântului.

O importanță aparte are legea nr. IX din 1848, care proclamă **egalitatea confesională în Transilvania**. Deși

⁸ Felicia Adăscăliței, Liviu Lazăr, *Istorie – XII*, Editura Corvin, Deva, 2007, p. 103.

odată cu unificarea Transilvaniei cu Ungaria, legea privind egalitatea confesională votată de dieta Ungariei și sancționată de împăratul Ferdinand se aplică automat și pe teritoriul Transilvaniei. Totuși, legiuitorii ardeleni (în marea lor majoritate nobili maghiari, protestanți sau catolici) au fost conștienți că tocmai pentru ameliorarea relațiilor româno-maghiare și **pentru repararea unei nedreptăți istorice**, în Transilvania trebuie legiferată egalitatea confesională. Paragraful din lege sună astfel: „În această patrie toate confesiunile legal acceptate (în care se include și cea **de rit grecesc neunit**), fără deosebire națională **dobândesc egalitate totală și perfectă în drepturi**, atât în privința exercitării religiei, cât și din punctul de vedere al pretențiilor politice”. Anterior, în Principatul Transilvaniei au fost patru confesiuni recepte, legale: catolică (romano-catolică și greco-catolică laolaltă), luterană, reformată și unitariană, și una doar tolerată, cea de rit grecesc, cum se mai numea religia ortodoxă. Conform legii și religia ortodoxă intră printre **religiile recepte**, legale și egale cu celelalte. Acest fapt nu l-am văzut încă pomenit sau constatat în manuale...

Continuare tot din acel manual: „Pentru revoluțiaromână din Transilvania, adunarea din septembrie 1848 de la Blaj a însemnat **începutul insurecției, abandonarea legali-tății** și asumarea revoluției ca mijloc pentru transpunerea în practică a programului autodeterminării, înarmarea poporului și organizarea Transilvaniei pe baza principiului de naționalitate. A început formarea de gărzii naționale românești sub conducerea lui Avram Iancu și Axente Sever. În Transilvania armata română urma să lupte pe două fronturi: **împotriva habsburgilor și împotriva revoluției maghiare**. În perioada aprilie-iulie 1849, într-o încercare de a salva revoluția națională, Nicolae Bălcescu a căutat să facă posibilă reconcilierea dintre guvernul ungar și Avram Iancu. Înțelegerea s-a încheiat prea târziu, deoarece în august 1849 forțele austriece și

rusești au reușit să înfrângă armata maghiară la Șiria (lângă Arad), punând capăt revoluției din Transilvania”⁹. (Conform autorilor, nu era glumă, era revoluție, insurecție, abandonarea legalității, adică ieșirea din cadrul legal: la revoluție cine se mai uită la lege și constituție!)

Însă se cuvine o rectificare și aici, ca să fim în concordanță cu adevărul istoric: „*În Transilvania armata română urma să lupte pe două fronturi: împotriva habsburgilor și împotriva revoluției maghiare*”.

Armata românească nu urma să lupte împotriva habsburgilor, a imperialilor din mai multe motive: Legiunile și gărzile românești (insurgenții în formularea vremii) au primit armament și au fost pe alocuri dirijate și sprijinite de trupe sau ofițeri imperiali, și evident au colaborat de la început până la sfârșit cu imperialii. (Cu colonelul Urban mai ales.) Printre unitățile imperiale erau și cele două regimente de grăniceri românești (Năsăud și Orlat), în care erau încorporați exclusiv români, având ofițeri și subofițeri străini, dar și români. La Blaj – și peste tot de altfel în adunările românești – adunarea națională a jurat credință împăratului și românii nu ar fi încălcat acest jurământ de credință. E o prostie, așadar, să zici că armata română urma să lupte cu habsburgii. Însă cu armata revoluționară maghiară, da!

Afirmația privind pregătirea de luptă împotriva imperialilor este contrazisă clar de un alt manual în vigoare, care prezintă evenimentele din 1848-1849 mai nuanțat și echidistant:

„*Stimulat de succesul revoluției maghiare, Nicolae Bălcescu s-a aflat în aceste zile în Ungaria în speranța definitivă-rii unui proiect de pacificare printr-o să se pună capăt ostilităților din Transilvania în schimbul drepturilor naționale pentru români, recunoscute de altfel, și de Parlamentul maghiar*

---

⁹ *Ibidem*.

(16/28 iulie). Din păcate, era prea târziu. În situația în care soarta războiului s-a schimbat și armatele țariste obțineau la rândul lor victorie după victorie asupra celor maghiare, **românii din Apuseni preferau să-și păstreze neutralitatea. Capitulara de la Komarom (septembrie 1849) [Mai precis pe 2 octombrie 1849] a pus capăt revoluției maghiare, câteva zile mai târziu fiind executată la Arad, din ordinul împăratului, 13 generali ai armatei învinse**¹⁰.

Acest manual este printre puținele care pomenește – pe lângă proiectul de pacificare și de legea din 28 iulie – de prima lege a naționalităților votată de un parlament din Europa! Tot acest manual scrie și de faptul că la Arad au fost executați generalii armatei revoluției maghiare. (În terminologia maghiară „martirii de la Arad”.) Sunt și alte manuale vechi și actuale care mai fac destule alte greșeli... Atunci să nu ne mirăm dacă și o parte a presei, dar și politicienii privesc unilateral (părtinitor) evenimentele de la 1848.

Deși nu prea se cuvine să te autocitezi, în anexă vă reproduc în traducere românească originalul lecțiilor despre 1848-1849 în Transilvania din manualul din care au învățat, în ultimele două decenii, zeci, chiar sute de mii de copii etnici maghiari din România, care au avut posibilitatea să studieze începând din 1996 propria istorie în clasele de gimnaziu. Vedeți, judecați și comparați cu textele citate mai sus, dacă este o abordare corectă, echilibrată și dacă este respectat adevărul istoric și etica științei istorice.

---

¹⁰ Alexandru Barnea (coordonator), Vasile Aurel Manea, Eugen Palade, Mihai Stamatescu, Bogdan Teodorescu, *Istorie. Manual pentru clasa a X-a*, Editura Corint, București, 2005, p. 53.

Anexe

Revoluția de la 1848-1849. Izbucnirea revoluției

[Din motive de economie de spațiu, unele subtitluri sau părți nu vor fi reproduse și vor fi marcate cu paranteze drepte]

Revoluția și minoritățile

Majoritatea naționalităților din Ungaria au primit cu bucurie revoluția, deoarece revendicările revoluționare și legile revoluției au adus îmbunătățiri și în situația lor, și au sperat că guvernul revoluționar va rezolva și plângerile naționalităților lor. Au susținut revendicări proprii: utilizarea limbii materne în administrație, autonomie națională și confesională, școli în limbă maternă. Sârbii și croații au accentuat separatismul (individualitatea) lor. Românii din Ungaria (cei din afara Transilvaniei) sprijină revoluția maghiară, acceptă măsurile democratice luate.

Atitudinea sașilor transilvăneni nu este unitară, unii resping unirea (Sibiul), iar alții o acceptă (Brașovul și Sighișoara).

Atitudinea românilor ardeleni nu a fost unitară față de revoluția maghiară. Avram Iancu, Ioan Buteanu, Al. Papiu-Ilarian acceptă unirea Transilvaniei cu Ungaria, dar cu condiția ca să se facă posibilă utilizarea oficială a limbii române și să se realizeze eliberarea iobagilor. George Barițiu așteaptă de la

realizarea autonomiei locale (a comitatelor) îndeplinirea

folosirii limbii materne pentru naționalități. El urgencează mai mult reforme sociale. Doar Simion Bărnuțiu s-a împotrivit fără echivoc în proclamația sa din 24 martie: a considerat mai importantă emanciparea națională, decât drepturile și libertățile democratice.

Pe 30 aprilie 1848, la Blaj, Aron Pumnul, profesor la liceul local, a organizat prima adunare de la Blaj, apoi a doua adunare de la Blaj va fi convocată pentru 15 mai. În preziența

adunării (în 14), la Blaj, în catedrala greco-catolică, Simion Bărnuțiu a rostit un discurs programatic în fața liderilor românilor din Transilvania și în fața publicului adunat. Sub auspiciile acestui program național se desfășoară a doua zi adunarea populară, în prezența a 30-40 000 de români participanți, unde se va adopta o Petiție Națională. Aceasta cere ca românii să fie recunoscuți ca a patra națiune privilegiată, cu

reprezentare corespunzătoare îndietă, și în funcțiile de statsă fie reprezentați în proporție cu numărul lor; iar în privința unirii să nu se decidă fără participarea românilor.

Participanții la adunare au depus jurământ de credință față de împărat și națiunea română, și pentru respectarea po- poarelor transilvănene. Au ales două delegații: una sub conducerea episcopului ortodox Șaguna la Viena, iar cealaltă condusă de episcopul greco-catolic Lemenyi să meargă la Cluj, la dieta țării, pentru transmiterea revendicărilor românești.

După proclamarea unirii, Transilvania va fi guvernată de Guberniu și de comisari guvernamentali numiți de guvernul maghiar.

Contrarevoluție și războiul civil

Austria a reușit să-i întoarcă pe sârbi și croați împotriva revoluției maghiare. În acest fapt a jucat un rol neîncrederea naționalităților față de guvernul revoluționar, care nu a recunoscut importanța problemei naționale. Astfel, împăratul a putut utiliza cu succes principiul politicii „divide et impera” pentru a întoarce naționalitățile împotriva revoluției.

În Transilvania, ofițerii imperiali au profitat de acumularea nemulțumirilor românești. În același timp au încercat dezarmarea grănicerilor secui și a gărzilor naționale maghiare. În aceasta a desfășurat o activitate zeloasă generalul Puchner, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, și locotenent-colonelul Urban, comandantul regimentului de grăniceri români de la Năsăud.

Sașii au încercat să atragă de partea lor pe românii care locuiau pe Pământul Săsesc, folosindu-se de nemulțumirile lor naționale și sociale. Această nemulțumire a mai crescut, deoa- rece problemele iobagilor s-au rezolvat încet și târziu. Iobagii așteptau îmbunătățirea imediată a situației lor și erau dispuși să dea crez oricărui zvon. Guvernul maghiar, datorită amenin- țării contrarevoluției, a dispus organizarea armatei proprii, a unităților de honvezi. În Transilvania, recrutările au condus la animozități, fiind sistate din acest motiv. În contrast cu aceas- ta, vicecolonelul imperial Urban, a luat jurământul a peste o sută de sate românești, sătenii fiind conșcriși la grăniceri, une- le sate fiind sprijinite chiar cu ofițeri de instrucție și cu arma- ment.

Centrul mișcării naționale românești a devenit din nou Blajul, unde la a III-a adunare, în septembrie, s-au adunat zeci de mii de români înarmați. Conducătorii – A. Iancu, I. Butea- nu, Axente-Sever, Al. Papiu-Ilarian – au decis înființarea unei forțe armate și administrații românești (prefecturi și legiuni, după model roman). La Blaj românii decid că nu recunosc unirea, și insistă pentru înființarea unui nou guvern transilvan. Se înființează un nou Comitet Național românesc, sub conducerea lui Simion Bărnuțiu. Imperialii sprijină revendică- rile românilor, și le dau și arme.

Wesselényi Miklós – conștientizând/recunoscând impor- tanța cauzei românilor din Ungaria și Transilvania – la sfârși-

tul lunii august 1848 înaintează un proiect de lege noului parlament maghiar. (Noua adunare națională a fost aleasă pe baze democratice, având printre membrii săi câțiva români din Ungaria și Transilvania, deși cu mult mai puțini decât dacă erau reprezentați proporțional.) Deoarece în septembrie a înce- put lupta de autoapărare a revoluției maghiare în fața atacuri- lor contrarevoluției, în privința propunerii lui Wesselényi, nu s-a luat vreo decizie.

Din septembrie 1848, imperialii au trecut la contraatac împotriva revoluției maghiare, și honvezii au obținut mai mul- te victorii împotriva inamicului aflat în superioritate numeri-

că: Pákozd (29 sept.), Swehát (30 oct.). În fruntea Ungariei se afla o guvernare mai restrânsă, numită Comisia de Apărare a Patriei, avându-l în frunte pe Kossuth Lajos.

În octombrie 1848, generalul Puchner, văzând că are forțe militare suficiente ca să obțină controlul asupra Transilvaniei, a dispus mobilizarea generală a insurgenților români. Cu tru-pe imperiale a asigurat Pământul Săsesc, controlul asupra principalelor cetăți, orașe. Puchner a încredințat insurgenților

românidezarmareagărzilor naționale maghiare. Acest fapt a dus în mai multe locuri la vărsări inutile de sânge, mulți cetățeni civili fiind măcelăriți de către insurgenți (Aiud, Abrud, Zlatna etc.) Cu zvonuri neîntemeiate, ofițerii imperiali au speriat masele românești, care sub influența acestora, respectiv sub influența nedreptăților/plângerilor seculare au apelat la arme. Dintre capii bisericilor românești episcopul Șaguna, cedând ordinelor lui Puchner, și-a îndemnat credincioșii la lupta împotriva maghiarilor. Episcopul greco-catolic Lemenyi

și cei din anturajul său nu s-au conformat ordinelor lui Puchner, și din acest motiv generalul a schimbat din funcție pe episcop, acesta și unii dintre preoți fiind închiși.

Adunarea populară secuiască de la Lutița []

Detronarea Casei de Habsburg []

Campania generalului Bem în

Transilvania (decembrie 1848 – martie 1849)

În Transilvania s-a schimbat situația după ce Kossuth l-a numit pe generalul polonez Josif Bem (la sfârșitul lunii noiembrie 1848) în funcția de comandant suprem al armatei din Transilvania. Generalul, energic și priceput, a pătruns în decembrie dinspre nord în Transilvania, respingând atacurile imperialilor și ale insurgenților români. Până la Crăciun a

eliberat chiar și Clujul, iar în continuare urmează o serie de victorii: mai întâi vicecolonelul Urbaneste înfrânt și împins să se retragă în Bucovina, apoi de mai multe ori a fost învins și Puchner (la Gălești, Sibiu, Simeria), și doar la Ocna Sibiului a

suferit o înfrângere în fața imperialilor și rușilor chemați din Muntenia.

Pe 20 martie 1849, Transilvania este eliberată, doar cetea Alba Iulia rămânând sub controlul imperialilor, iar zona Munților Apuseni sub controlul românilor însurgenți. Bem anunță grațiere (amnistie) celor care încetează rezistența (românii și sașilor), apoi continuă luptele cu imperialii în Banat. În Transilvania, comisarul guvernamental Csányi László reorganizează administrația.

Încercări de împăcare româno-maghiare

Ioan Dragoș, deputat bihorean în parlamentul maghiar, încearcă să medieze între Kossuth și Avram Iancu în primăvara-araanului 1849. Întrepărțile aflate în tratative este puternică neîncredere și suspiciune, a cărei victimă va cădea Dragoș, care având bună credință, va fi ucis de moți.

Maitârziu, N. Bălcescu, un lider al revoluției muntene înfrânte, mai întâi tratează cu generalul Bem, apoi cu guvernatorul Kossuth în privința împăcării româno-maghiare și a colaborării revoluționare româno-maghiare. Bălcescu crede că revoluțiile trebuie să se unească, căci în caz contrar reacțiunea se va dovedi mai puternică.

În urma tratativilor româno-maghiare s-a născut Proiectul de pacificare, semnat la Szeged pe 14 iulie 1849. Acesta

conține recunoașterea națiunii române, asigurarea utilizării limbii materne în școli, în viața bisericească, în justiție și în gărzile naționale; egalitatea în drepturi la ocuparea funcțiilor publice; lichidarea reminiscențelor urbariale; formarea unei legiuni românești. Pe 28 iulie 1849, Parlamentul, la ședința ținută tot la Szeged, a votat prima lege a naționalităților din Europa și din lume.

Intervenția rusă, victoria reacțiunii

Împăcarea româno-maghiară și legea naționalităților, din păcate, s-au născut târziu, deoarece împăratul Franz Josef, încă din mai 1849, s-a întâlnit cu țarul rus Nicolae, de la care a cerut și a primit ajutor împotriva revoluției maghiare. Deși, din cauza atacului din iunie a armatelor ruse și austriece, guvernul revoluționar a proclamat mobilizare generală, superioritatea numerică a forțelor contrarevoluției a fost covârșitoare.

În cursul lunii iulie, generalul Bem duce o luptă înverșunată împotriva rușilor. Pe 31 iulie 1849, în bătălia de la Albești

(lângă Sighișoara) a suferit o înfrângere din partearușilor. Aici a căzut și Petőfi, care era aghiotantul lui Bem. În bătălia de la Timișoara (9 august) s-a decis soarta revoluției.

Pe 11 august, Kosuth a predat puterea lui Görgei, comandantul suprem al armatei, și s-a răsculcat. Generalul Görgei, cu armata principală, va capitula pe 13 august 1849 la Șiria, în fața trupelor țariste. Armata din Transilvania va capitula pe 25 august, la Jibou, sub comanda lui Kazinczy Lajos.

Ultima redută a revoluției a fost Komárom, care va capitula pe 2 octombrie. Cu aceasta se încheie revoluția maghiară și lupta pentru libertate, care a fost cea mai lungă în Europa, ținând un an și jumătate.

Represiunea

Abia s-a încheiat revoluția și imperialii au început imediat represiunea. Haynau, comandantul suprem al forțelor austriece de pe teritoriul Ungariei, a dispus înființarea curților marțiale, care au condamnat la moarte sute de ofițeri și civili, dar și mulți au fost condamnați la detenție. Dintre militarii capturați, maghiarii, secuii, polonezii și germanii au fost înrolați cu forța în armata austriacă, iar cei din celelalte etnii au fost lăsați acasă.

Pe 6 octombrie 1849, la Arad, au fost executați 13 generali ai revoluției maghiare, „martirii de la Arad”. Tot în aceas-

tăzia fost executat Batthyány Lajos, celdintâi premier al Ungariei, iar pe 25 octombrie, Kazinczy Lajos.

După revoluție, imperialii nu au respectat promisiunile făcute naționalităților, care autrebuitsă îndureregimul abso- lutist de după înăbușirea revoluției.

László László – Vincze Zoltán, *A romániai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai, Tankönyv a VI. és VII. osztályok számára – Istoria și tradițiile minorității naționale maghia- re din România. Manual pentru clasa a VI-a și a VII-a), Editura Studium, Cluj, 1999, pp. 122-129 (Traducerea autorului).*

A KK. és III. annak tagjait a következő személyekben állították meg:
Kivülly kormányzó gróf Teleki József — ennek meg nem jelenhe-
tése esetében országos elnök h. Kemény Ferencz elnökölte alatti:

Tereczkay Miklós gróf, főispán.	Mikó Mihály,	követ.
Balássai József, főbírálybíró.	Berde Mózes,	"
Lemény János, fogarasi püspök.	Schmidt Konrad,	"
Bethlen János id. gróf, kir. hivatalos.	Gossz Károly,	"
Jósika Miklós báró,	Roth Ilyén,	"
Kemény Domokos báró "	Lúw Vilmos,	"
Teleki Domokos gróf "	Wesselényi Miklós báró "	"
Horváth István "	Szász Károly,	"
Kemény Dénes báró, követ. "	Teleki László gróf,	"
Zayk József,	Demeter József,	"
Vócz Farkas,	Hankó Dániel,	"
Bethlen János if. gróf,	Bohatsai Sándor,	"
Pálfi János,	Saguna András, g. n. e. püspök.	"
	Debrezseni Márton, kincstári tanácsos.	"

3 neknek nevek Erdélynek Magyarországi egyesülés idegyében ő fel-
sége alábe szentesítés végott felküldendő törvényesülkbe igaztatni határoztatott.

Listamembrilor dietei de la Cluj, aleșipe 30 mai 1848, pentru a trata cu parlamentul Ungariei. Numele lor fiind cuprins și în legea nr. 1. din 1848. (Despre Unirea Transilvaniei cu Ungaria.) De re- marcat că, pe coloana din dreapta, ultimul pe listă este Episcopul Andrei Șaguna, în original: Saguna András g. n. e. püspök. (Andrei Șaguna, episcop de rit grecesc neumit.) Șaguna, împreună cu episco- pul greco-catolic Lemenyi, au făcut parte din dieta care a votat unirea Transilvaniei cu Ungaria. (Listă publicată în volumul: Az 1848-ik évi Országgyűlés Jegyző- és Irománykönyve – „Procesele verbale și documentele Dietei din 1848”, Cluj, 1861, p. 14.)

SCIINȚĂ, LITERATURĂ ȘI ARTĂ.

O întregire. În *biografia lui Dragoș*, la pag. 51 se dice: „Acel răspuns al lui Kossuth s'a găsit în bagajul lui Hatvany; iar răspunsul trimis lui Dragoș s'a găsit la el atunci, când l-au omorît lăncerii. (Veți „Transilvania“ Nr. 19. — 1890). — Acest pasagiu are să sune astfel: „Răspunsul lui Kossuth din 11 Maiu 1849 s'a găsit în bagajul lui Hatvany, după a doua înfrângere a acestuia, în 19 Maiu 1849; iar răspunsul lui Kossuth, dat lui Dragoș în 26 Aprilie 1849, nu s'a găsit la el atunci când l-au omorît lăncerii, precum cred unii, ci acela se afla deja de mai înainte în mâinile lui Iancu, dovadă că o copie de pe acel răspuns a fost alăturată la epistola lui Iancu, trimisă în 27 Iunie 1849 comandantului de brigadă Iosif Simonffy. (Veți „Transilvania“ Nr. 5. pag. 55. a. 1877).

În tot trecutul neamului românesc, un subiect mai clasic pentru o dramă națională românească, precum și o epocă mai escelentă n'a existat.

104

Deși ne lipsese un Schiller, ori un Shakespeare, totuși cei ce simt o chiemare în sine, să încerce a eternisa acel fapt istoric, din toate punctele de vedere prea interesant și instructiv.

Iosif Sterca Șuluțiu.

O completare la biografia lui Ioan Dragoș, făcută de Iosif Sterca Șuluțiu, în revista „Transilvania” din mai 1898.

Delu okirmnira Trupelor din sus in Ardeal
CATRA LACUTORI ARDEALULUI.

Tahera Ungurescu rine, cu arca mainiilor de voi de sub jugul trecutii, sibi tiraniamii ca-
tineu.

Slobazenta astavearta prin constitutia statului Ungurescu, jere se inflietia.

Pentru toate grasele politice se ascurina amestie de obale pentru toate lara.

Dare quoad se tipa road (fatyu) peia caela trecutii, quoad locutoribura criticii se da lara
graselelor, se reflectate toti locutori fieri, cumo toate grasele care se vor face impotiva okirmniri
constitucionale, dupo legile civitatisi et vor pedepii.

Locutori corja, cari arcau petra cu armale in mana, precum sibi seji cari dupo lara
aradei unguresci indole toti fieri de arma ag levor de, cu moasta arcau pedepii.

Drept aceti se processa toti locutori Patru acuti, cu tot fierul de arma care sunt in dinai. In
caza noi de sprepu Juridicite militare arca deie indoltra.

Toate quate sint de trebuita spea interentia taheri sibi fozpantarele prin fuzuri se vor
quate, sibi prin comitacii okirmniri se vor pleci.

Seu dat in Elusa inaschali Taheri de frunte decem. 27. an 1848.

BEM, General.

Manifestul generalului Bem în limba română, Cluj, 27 decem- brie 1848.

„Am un vis” (X)*

Am un vis, și anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multelucruricare ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem... „Sine ira et studio” (Tacit).

Premise

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Fiind profesor de istorie cu o anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun în opoziție în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

Cu prezentarea selectivă și pe alocuri subiectivă a istoriei comune, am ajuns în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Perioada nu este chiar așa de departe de vremea noastră. În special din a doua jumătate a secolului al XIX-lea a crescut semnificativ cantitatea izvoarelor, a

---

* *Caiete Silvane*, Nr. 10 (165), decembrie 2018, pp. 41-43.

surselor istorice față de perioadele precedente: pe vremea respectivă presa, periodicele erau destul de răspândite, având și rol de opinie publică, pentru omul de acum, acestea fiind izvoare istoriceutile.

O caracteristică a vremii este că se intensifică mișcările naționale în Europa Centrală și Răsăriteană, conturându-se (ori realizându-se) state naționale noi, precum Germania, România, Serbia, Italia etc.

În 1867 se încheie pactul dualist, cu efecte directe și asupra Transilvaniei și a locuitorilor ei. Românii fiind majoritari și cu spor demografic pozitiv (cu excepția începutului perioadei imediate de după 1848, când scade populația totală a Transilvaniei, mai puțin a germanilor)¹, devin mai activi și pe planul vieții politice (deși ulterior vor intra în pasivitate).

¹ <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd69-20.htm>

869	4.224.436	2.492.500	1.053.500	502.900	175.500
880	4.032.851	2.297.251	1.046.094	503.777	185.729
890	4.429.564	2.479.422	1.201.183	553.199	195.760
900	4.840.722	2.673.325	1.424.237	576.460	166.700
900	4.874.772	2.685.174	1.438.465	582.545	168.588
910	5.262.495	2.830.028	1.663.252	565.107	204.108
Anul	Totalpopulația Transilvaniei Români Maghiari Germani Alte limbi (după limba) vorbite				

Sursa citată se bazează pe lucrarea lui Varga E. Árpád: *Statistica etnică și confesională a Transilvaniei* (în original în l. magh.)

În 1868, prin Pronunciamentul de la Blaj, ei protestează împotriva unirii (anexării) Transilvaniei cu Ungaria. În 1892, prin Memorandum, înaintează protestul lor Vienei, dar fără succes. Dimpotrivă...

În această perioadă a trăit și a activat cel mai mare prieten al minorităților din Ungaria, care însă pare să fie uitat de mai toată lumea: este vorba despre **Mocsáry Lajos**.

După informațiile mele, nu a trecut vreodată prin Sălaj, însă avea legături cu zona. A fost prieten și a colaborat cu Gheorghe Pop de Băsești. În 1851 s-a căsătorit cu văduva lui Wesselényi Miklós (Lux Anna).

Pustnicul de la Andornak – Mocsáry Lajos (1826-1916)

De data aceasta nu doresc să mă refer la manualele mai vechi sau mai noi, unde am căuta în zadar numele lui Mocsáry Lajos, numit de români Ludovic Mocsáry.

Mocsáry Lajos, scurtă biografie și unele date despre activitatea sa

Se trage dintr-o familie nobiliară de rang și de avere medie. După studiile liceale, Mocsáry a urmat o facultate la Pesta între anii 1841-1846. În această perioadă a publicat primele scrieri literare și singura sa piesă de teatru a avut premiera în 1846 la Teatrul Național. Din cauza unei boli cronice, anii 1846-1850 i-a petrecut la o stațiune balneară din Cehia, neputând participa, din acest motiv, la evenimentele revoluției de la 1848-1849. Acolo a făcut cunoștință cu familia lui Wesselényi Miklós, aflat tot la tratament din 1848. După moartea baronului de Jibou, Mocsáry s-a căsătorit cu văduva lui, devenind o vreme tutorele fiilor lui Wesselényi Miklós.

Încă din tinerețe a fost atras de politică, prin lecturi și activitate, susținând independența Ungariei față de Viena, fără să alunece totuși pe panta naționalismului. Ca publicist a scris mai multe opere teoretice și manifeste în spirit liberal și democratic. Fără să analizăm toate operele sale importante, deja în manifestul din 1858, intitulat **Nemzetiség** (Naționalitate), prezintă multe idei progresiste: „**autonomia (autogovernarea) este singurul leac al bolilor vremurilor noastre**”. Sau merge mai departe, prin exemplul separării belgienilor și olandezilor (din 1830), afirmând „că dacă sunt unele națiuni care nu se mai simt acasă în țara lor, trebuie să se despartă”...

În publicațiile românești și sursele mai noi, rar putem întâlni numele lui Mocsáry, care a avut o activitate politică și publicistică deosebită în special în perioada 1858-1892. A fost deputat în parlamentul de la Budapesta de mai multe ori, fiind o perioadă și conducătorul partidului independentist, numit ulterior kossuthist, care s-a opus realizării pactului dualist.

Lexiconul lui Corneliu Diaconovici îl prezintă astfel:

„Părerile sale conciliante în chestiunea naționalităților l-au adus în conflict cu partidul kossuthist, din care a trebuit să se retragă. În semn de recunoștință pentru apărarea drepturilor naționalităților nemaghiare, românii din Ungaria și Transilvania au oferit lui M. un splendid album cu 2000 subscrieri (semnături). La Proximele alegeri nu s-a mai găsit cerc electoral maghiar care să fi oferit mandat lui M.; anulându-se însă mandatul generalului Doda, alegătorii cercului electoral Caransebeș au ales pe M. A publicat numeroase scrieri de valoare și de interes deosebit pentru noi, între care: *Viața socială maghiară, 1855; Naționalitate, 1858; Despre vechiul nobil maghiar, 1888; Administrația de stat, 1891 etc.*”².

² Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia română*, III, pp. 302-303.

Însă în anii 1880 a fost izolat practic de propriul partid și de presa maghiară. Doar minoritățile din Ungaria nu l-au abandonat, ținând cont de activitatea parlamentară și publicistică a lui Mocsáry. Văzând că un asemenea apărător obiectiv și dezinteresat al drepturilor lor este înlăturat din viața politică, sârbii au fost cei dintâi care s-au gândit să-l trimită în parlament. La 28 mai 1887, Partidul Național Sârb a oferit lui Mocsáry mandatul de deputat al circumscripției Bacica, avându-se în vedere frumoasa apărare pe care i-a făcut-o, în 1878, fruntașului politic sârb Svetozar Miletici. Mocsáry a acceptat să-și depună candidatura la Bacica, dar din păcate, alegerile nu i-au dat câștig de cauză și a pierdut cu 429 de voturi contra 536. (Pe vremea respectivă se practica un vot censitar.)

În 1888, când deputatul român ales la Caransebeș, generalul Traian Doda, a refuzat să participe la viața parlamentară maghiară, de comun acord cu ceilalți trei deputați români aleși, care boicotaseră Camera, românii bănățeni s-au gândit să urmeze și ei exemplul sârbilor. O nouă alegere de deputat la Caransebeș, în locul lui Traian Doda, îi adusese mandatul protopopului Mihail Popovici de Orșova. Dar și el a renunțat la mandat, iar atunci conducerii Partidului Național Român i-a venit ideea să-i ofere mandatul lui Mocsáry.

Știrea despre modul de acțiune al românilor a fost dată publicului prin intermediul ziarului „Luminătorul” de la Timișoara. În numărul din 23 aprilie – 1 mai se publică Apelul către toți alegătorii Partidului Național Român din cercul electoral al Caransebeșului, prin care se aduce la cunoștința votanților noua situație, prin care un maghiar va reprezenta în cameră pe români. Pentru motivul că a acceptat oferta românilor bănățeni, Mocsáry a fost atacat intens de presa și de politicienii maghiari.

Mocsáry a știut să rămână patriot maghiar și să servească, în același timp, cauza minorităților naționale. Toate luările sale de cuvânt și de atitudine din cameră sunt pătrunse de respectul pentru adevăr, echitate națională și socială. Ca deputat al românilor, el se pronunță, la 14 martie 1889, cu privire la legea ce viza armata țării, propunând ca examinarea ofițerilor români să se facă în limba națională în cazul regimentelor grănicerești. La 16 aprilie 1890 a intervenit în dezbaterile privind legea averilor grănicerești, susținând dreptul localnicilor la pășunile și pădurile pe care le foloseau de veacuri. În stilul său caracteristic, el a dat publicității, în 1890, o nouă broșură privind administrația de stat, în care se arăta că pledează pentru „forma istorică a municipiului și pentru principiul guvernării de la sine a comitatelor”.

După 1892, deși a trăit încă peste două decenii, nu a mai fost ales în parlament, reușind să-și răspândească ideile doar prin scrisori și articole. În ultimele decenii a trăit retras pe domeniul său din Andornak, de unde, prin presa vremii, urmărea evenimentele din Ungaria și Europa. (În acest timp a mai publicat și în ziare și reviste din Franța.) A mai fost supranumit „Pustnicul din Andornak”. („Pustnic” care s-a retras din viața publică pe propria moșie.)

Pe 26 mai 1888, Conducerea Partidului Național Român, din circumscripția electorală Caransebeș, i-a trimis o scrisoare, prin care l-a anunțat că a fost ales deputat în circumscripția respectivă. Scrisoarea este destul de lungă. Vom cita din ea doar încheierea:

„Știm prea bine, că aveți o convingere politică diferită, decât Partidul Național, și cu toate acestea dăm în mâinile Dvs. mandatul de deputat, știind că cu aceasta, nu trebuie să renunțăm la propriile noastre convingeri, precum prea puțin presupunem, că Dvs. veți renunța la propriile convingeri. Să luați aceasta, ca o manifestare a

încrederii noastre depline, și ca o expresie de grațitudine a noastră, prin care dorim să vă mulțumim măcar parțial pentru activitatea Dvs. și că avem încredere deplină în simțul de dreptate de care ați dat dovadă. Lăsăm la latitudinea înțelepciunii și patriotismului curat, ca în adunarea legislativă să nu reprezentați cauza noastră, ci cauza patriei.

Cu expresia adâncului nostru respect.

Caransebeș, la 26 mai 1888.

Comisia electorală a Partidului Național Român, din circumscripția electorală Caransebeș:

Mihai Popovici, protopop gr. oriental român,

Ioan Bartolomeu, viceprezident,

Ioan Ianoșiu, notar,

Patric Dragalina, notar,

Mihai Blidar, asesor consistorial,

Dr. Iuliu Olar, profesor de teologie,

Ioan Pinciu, profesor de teologie,

Iosif Ionescu,

Ioan Stoian, preot gr. oriental român,

Iuliu Musta, preot gr. oriental român,

Dimitrie Bogoievici, preot,

Ioan Attim, pensionar,

Isaia Ștefaniga, reprezentant comunal,

Vasile Popovici,

Usonescu Nicolae,

Ștefan Velovan, Dir. Instit. Pedagogic,

Pavel Boldea,

Pavel Kimbir,

Nicolae Velcu,

Dimitrie Popovici,

Voin Șerb,

Nicolae Neagul,

Nicolae Goanția,

Nicolae Bihoi,

Ioan Bogoievici,
Spiridon Sandru,
Iosif Călinescu,
Iosif Bihoi”³.

După terminarea mandatului, la începutul anului 1892, Mocsáry și-a luat rămas bun de la alegătorii săi din Caransebeș, printr-o scrisoare lungă, în care are și unele idei general valabile pentru problema minorităților. Iată câteva pasaje:

„Nu a putut acest om maghiar [aici se referă la propria persoană] ca să pună în concordanță cu propria conștiință sau să pledeze chiar în favoarea acestei politici a strășului, care crede că problema minorităților poate fi rezolvată în locul unor dezbateri profunde și sincere, prin recitarea unor lozinci patriotarde; se crede o acțiune politică patriotică excluderea totală din viața publică a reprezentanților partidelor minorităților”⁴.

Este în cunoștință de cauză vizavi de importanța simbolică a faptului că Partidul Național Român, în disperare de cauză, a oferit un mandat parlamentar sigur unui politician de etnie maghiară, cu toate că un singur deputat nu putea să facă mare lucru: „**Mandatul de la Caransebeș, deși este doar o legătură slabă, a fost totuși o legătură între maghiari și români în aceste vremuri de criză**”⁵.

Și un ultim îndemn, dacă înlocuim termenul de „maghiarizare” cu „deznaționalizare”, el poate fi aplicat în multe cazuri și locuri, unde majoritatea nu este tolerantă, receptivă față de minoritățile naționale:

---

³ Kemény Gábor, *Mocsáry Lajos*, Editura Politică, București, 1972, pp. 212-213.

⁴ *Idem*, p. 231.

⁵ *Ibidem*.

„Politica actuală față de minoritățile naționale s-a dezvoltat în paralel cu centralizarea politică. Principalii purtători de cuvânt ai acestui curent au fost acei apostoli ai acelei politici față de minorități ce nu aveau în inima lor gloria cauzei maghiarilor, ci în dominația exclusivă a limbii maghiare, ei nu au văzut altceva decât un instrument eficient al centralizării”⁶.

A mai avut un apelativ, în presa de limba română fiind numit „Corbul Alb”. Se știe că, în limbajul popular, corbul alb înseamnă pasăre rară...

Am mai menționat că a fost contemporan, coleg și colaborator cu Gheorghe de Băsești, care în multe cazuri i-a trimis lui Mocsáry ziare și reviste românești, multe articole despre Mocsáry traducându-le în limba maghiară.

A mai colaborat și a schimbat mai multe scrisori și cu redactorul de la *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov, A. Mureșanu.

Cităm din scrisoarea scrisă redactorului brașovean în 1905:

„Vă rog să primiți mulțumirile mele pentru comunicare, regretând că din cauza neștiinței mele în ale limbii române, sânt în sarcina acelora, ce trudesesc cu traducerea și care sunt demni, de înaltă apreciere”⁷.

În anul 1910 l-a susținut pe intelectualul român Emil Babeș în încercarea sa, începând din 1908, ca pe calea tratativelor să obțină drepturile minorităților naționale din Ungaria. Însă, în atmosfera tensionată a vremii, încercarea a fost sortită eșecului. Ultima scrisoare publică a scris-o în februarie 1914, la o vârstă înaintată. A murit pe 7 ianuarie 1916, uitat de toată lumea.

---

⁶ *Idem*, p. 233.

⁷ Vă rog să completați aici sursa!!!

Concluzii

Ludovic Mocsáry sau Mocsáry Lajos a fost un personaj emblematic pentru relațiile româno-maghiare. Voi reveni, poate, cu o altă ocazie la activitatea sa politică și publicistică... Pentru că ar merita.

Ca un optimist ce sunt, sper că deja s-a născut și un Mocsáry al Transilvaniei, ori al României. Dacă încă nu s-a născut, atunci sper să se nască în viitorul apropiat și nu în secolul următor...

Post scriptum

Anul Centenar fiind pe sfârșite, după zece episoade închei serialul intitulat „Am un vis” și publicat în revista „Caiete Silvane”. Dar am de gând ca, după Anul Nou, să mă întorc în paginile ei.

Până atunci: La mulți ani tuturor!

<p style="text-align: center;">Ludovic Mocsáry.</p> <p>Dostorice urmate zilele trecute în camera deputatilor Ungarici asupra introducerii limbii ungaresei ca studiu obligatoriu în toate școlile din țara au produs unele incidente memorabile. Unul din aceste, e că între deputații maguri s'a găsit unul, durere numai mare, carele capabil să se înalță deasupra netorțurii sovietice a conștiențelor săe, a avut și curajul să combată proiectul de lege, pentru căvântul că acela confacă drepturile garantate și prin lege ale naționalităților nemagiare, și astfel în loc de a produce vre'una bine, va nauce numai rău.</p> <p>Acestu mare patriota și adeveratu barbatu de stat, precum cetitorii noștri au vedutu din arul trecut al foil noștre, v'el Ludovic Mocsáry (Mocsari),</p> <p>Cu ce mare bucuria vor fi aduatu toți Românil și acestu adeveratu evenimentu în parlamentul Ungariei, cu aceeași plăcere grabim și noi să aducem tributul stimei noștre față de acestu barbatu, publicându-i portretul pe pagin'a noastră.</p> <p>Portretul unui ungaru în „Familia”! De cincisprezece ani de când se publica foia noastră, acuma se vede însă din-o. Dar tocmai pentru că se iese pentru prima-ora, înscrina postea devine și mai mare, amu putând muni epoca.</p> <p>Vreți să știute biografic? Se spuneam înca, că acestu barbatu s'a născutu la Kúrtázy, comitatul Nógrád, în 1826. E proprietariu de comăna.</p> <p>A servitu la căpitanu, înaintându până la postul de vice-comiș, apoi s'a alesu deputatu, și aci începe activitatea sa interesanta entru noi.</p> <p style="text-align: right;">Ludovic Mo-</p>	<p>sa socială, prin educația sa și latele cunoștințe în înfățișarea enunțurilor ale vietei publice, prin acțiunea limitată a ideilor și prin arderea cu care susține libertățile constituționale, prin marturisirea și propunerea principiilor adeverate democratice, cu unu cuvântu, prin calitățile sale de omu de statu și de omu și entru unul dintre corifeii vietei noștre parlamentare. Partida independentă l'a osoratu cu încrederea sa, alegându-l meșcu de președinte al clubului sen. Cea ce el distinge mai mult și îl înalta în ochii noștri, este țaria convicțiunilor sale și mobilitatea sântimentelor, căci forta de prejudețe, de exclusivism și egoism naționalu, cu înaltul sen patrioticu îndrăgășește pe toate naționalitățile patriei, și care după marele patriu Franciscu Deák și Paul Nyári. — ince mai resolutu decât acestia, — cu admirabila barbață infenta și combatu sovinișmulu conștiențelor săe. Figura sublima a lui Ludovic Mocsáry se înalta dintre conștiențele și aci de abietate muntlor pe de asupra piticilor japenei.</p> <p>Activitatea jurnalistice înainte și după reactivarea constituției patriei, dar mai alesu cea parlamentaria a lui Mocsáry este destul de cunoscută inteligentii române, — credu că și breșura lui scria în conștința de naționalitate este înca în viața memoria a Românilor.</p> <p>Mocsáry apartineca mai înainte partidei centralu stângu, — și carele țapă era actualu primu președinte al consiliulu de ministri, dar elu, reprezentându auter sovinișmulu acestu omu s'a răgutu de acesta partia și s'a alăturatu la partidul independenților, — credându că aci principiile sale democratice vor gasi mai iusta</p>
--	---

Articoldin revista „Familia” scris de Iosif Vulcan, dedicat lui Mocsáry.

Nr. 15

Sibiú, Joi 12 Februar 1887.

Anul XXXV

TELEGRAFUL ROMÂN.

Apare Marţi, Joi şi Sâmbătă.

ABONAMENTUL:
Pentru Sibiu pe 72, 4 luni 84, 2 ani 144, 3 luni 108 etc.
Pentru celelalte pe 96, 6 luni 120, 2 ani 240, 3 luni 180 etc.
Pentru celelalte pe 120, 6 luni 180, 2 ani 360.

Pentru abonamente şi inseraţii se adresa la
Administraţiunea Telegraphice Române, strada Mădăleaşii nr. 30
Correspondenţa scrisă se adresa la:
Redacţiunea „Telegrafului Român”, strada Mădăleaşii Nr. 30
Epistolele adresate se return. — Articolele inserate în se săptămâni

INSERTEURILE:
Pentru câte 7 zile, de dimineaţă la 12, etc., de dimineaţă
15 se plăteşte cu faşa acordată, şi înalte de 10 se
plăteşte întru plătime.

Sibiú, 11 Februar, 1887.

Sâmbăta trecută parlamentul din Budapesta a fost teatrul unei scene sângeroase. Era la ordinea zilei decizia de 7 milioane pentru baza muniţiilor preventive, era un proiectat război an în an surprindă neaşteptată. Era lucrul natural să mobilizăm şi noi o parte din armată, căci toată lumea mobilizase, era natural să votăm şi noi un credit care credea pentru armată, căci întregă Europa este cuprinsă de frigele mobilizării, toate statele veniseră deci în mişcare pentru armată.

Proiectul ministrului era pe la ordinea zilei la dieţura publică a dieţii în Sâmbăta trecută. Da toate partidele politice a fost curioasă câte un vorbitor, şi a declarat, că este de a plătece cu şi voină credinţa vorat, căci în parte din parlament aştepta să nu arunce de totdeauna.

Cumă s'ar putea scrie pe toate formele, că nu se execută legea pentru naţionalităţi, sau în loc să se execută legea pentru spirituală, ci s'a prezent un curent plăcut spre a se angajăm pe noi români, şi acest curent dă înainte sub scutul guvernului, aştepta o am spăsoşi şi noi, aştepta o a respect domnului Moesary.

Cumă tot nu judecăm acest stat după cartea politică a curentului actual — se nu mai tot dă un guvernul actual, căci în punctul actual — din care depărtatului Moesary — un vârtă, că într-o parte unguerul nu este deosebit de părer, cumă se jociam actual după politica curentului actual, aştepta o am devenit de 20 de ani înainte la toate ocaziuni, căci noi sunt jertel avare, la 1878 se am vrut să scapăm, pentru politica ministerială, şi din păcate căci această patrie, contra voinţa actuală, care nu de cea se am simţim, jertel în, arele

Epistola dinu Moesary, prin care declară, că este din clubul partidului independant.

„Onorabilele mele! Într-o comunicăţiune desăvârşită al scribiului, m'ar solicitat a declara, că respect la mişcarea de mers al comitatului curător şi în clubul elab. Nu pot însă se să fac observa, că nu pot recunoaşte de înaintea aşteptărilor în comitatul „în comitatele dinaintea aşteptărilor în comitatul”, Partidul în mai multe ocaziuni şi chiar foarte de curând din nou a declarat, că respect principiile politice de drept, dar — minimul egalitaţii de drept, cu legea raţională se ar respectare faţă al naţionalităţilor. În dieţura aşteptând Moesary.”

<p>REDACŢIUNEA, ADMINISTRAŢIUNEA ŞI TIPĂRIIA „GAZETA TRANSILVÂNIEI” Bucureşti, strada Mădăleaşii nr. 30 Bucureşti, strada Mădăleaşii nr. 30 Bucureşti, strada Mădăleaşii nr. 30</p>	<h2 style="text-align: center;">GAZETA TRANSILVÂNIEI.</h2> <h3 style="text-align: center;">ANUL LXVIII.</h3>	<p>GAZETA TRANSILVÂNIEI TIRAJUL Bucureşti, strada Mădăleaşii nr. 30 Bucureşti, strada Mădăleaşii nr. 30 Bucureşti, strada Mădăleaşii nr. 30</p>
---	--	---

Nr. 142.

Brasov, Miercuri 29 Iunie 12 Iulie.

1905.

Die căsă udată scrierilor, fiind sa sa
apar până din vor.

NOU ABONAMENT
LA
„GAZETA TRANSILVÂNIEI”

Cu 1 Iulie s. v. 1905
se deschide nou abonament, la care
se poate subscribi şi pe termen
preţul abonamentului:
Pentru Austro-Ungaria: Pe un an 24
coroane, pe şase luni 12 coroane, pe trei
luni 6 coroane, pe o lună 2 coroane.
Pentru România şi străinătate: Pe un
an 40 franci, pe şase luni 20 franci, pe
trei luni 10 franci, pe o lună 6, 300.
Abonarea se poate face mai uşor
prin mandate postale.
ADMINISTRAŢIUNEA

„Corbul alb” tot corb al este.
Brasov, 10 Iulie n.
Am avut o surpriză plăcută prin
primă lăstărie de Ludovic Moesary
scrierilor ce o publicăm mai jos,
care de-a răspunde direct la întrebă-
ri „cât ce face Moesary?” ce am
fost pus-o înainte cu vreo două
septămâni într-unul din primii noştri
articol.

„Naionalităţii. A adresat chiar unele
din folie de frunte cognoscibile, al că-
ru vechi colaborator este, un arti-
st, în care legi scrie vederile asu-
ră celor mai noi debut sovinişti
şi în Handy sau ocaziunea dezbaterii
adrese, dar nu mă s'a publicat.
„Corbul alb” dintr-o Unguri încă
şi după 20 de ani, în care interval
am intrat în al XX-lea secol, a răs-
mă tot singur, izolat de comitaşii noi,
chiar şi de aceia din partidul in-
dependenţist, cari, în afară de cauza na-
ţionalităţilor, profesază unul şi acelaş
program cu Moesary.
Scria o dieţura aştepta şi Ludovic
Kossuth un articol plin de insulte
pentru „sentimentele maghiare”, ce
preţine că ar fi curentă idee inimile
maghiare din ţară. Articolul lui s'a
publicat de toate folie, în cuprinsul lui
s'a telegrafat şi în afară.
Dar ce folos are de azi Ungu-
ria? Vorbărie goâă şi seacă, cum e
toată politica lor de naţionalitate! Ni-
miul nu s'a cunoscut şi nu s'a cre-
dit mai bine decât Moesary, care în
cartea sa dela 1902, ce o amintim
în scrierile de mai jos, în epuse
verde: „Să mărişim adeverul, că
naţionalităţii nu pot ave încredere
în noi, în ţărî şi în a primii en-
survenite paşi făgădui ide-adespă,
caci facta de ei s'a făcut din partea
noastră mai ales în dieţuri, în die-
placiat cele mai aspre şi ostile”.
I-a-mai spus-o clar şi lămurit,
că costinism naţionalităţilor nu se

Mă simt forţe unorat prin întreba-
rea: „De ce face?” Se pare că vor-
bul alb ar fi totuşi altcine decât
caricatură? Am un esepier şi eu, că
ce m'am năisit să propag în tătă vi-
ştea, este o idee viată, pe care terorism
„naţionalitate” s'a fost în stare să omor.
Causa tăcoră mare de cauza o for-
taşie. Nici editări de cărţi, nici redac-
tioni de glorie cu vreau să-mi public
ce scrie despre tema naţionalităţilor.
Părerile mele, relativ la costinism na-
ţionalităţilor, nu s'a schimbat: nici că
de pacie, nu s'a schimbat nici la privi-
scă, că comădă costinism aştepta pentru
partea noastră cu o costinism viată.
Că ocazia dezbaterii adresei, Handy
deci a rōstul unul din acele discurs-
uri ultra-povistive, de care s'a aşte-
ptat şi prin care s'a şi dezbătit rehabili-
tarea. Am dorit să-l fac referinţele mai
imediate la acele discursuri, dar redactorul,
Zoltan de acum al lui „Ştefăreţ”, mi-
săc pōza mōabōnărită, de a nu-mi per-
misi să scriu în această direcţie. Dar
din furtună şi în toată ocazia dintr-o die-
ţura de aşteptare, căci dieţuri, că toată în
aceste vremuri critice ar fi la loc de se-
crista costinism naţionalităţilor. Măi arti-
stul şi eu înţelegăm costinismul, că de bine
ar fi acum, decât cu 8-9 milioane de
cōstul unguri mai mult ar ajută să se
săc sintaxa naţionalităţii. Măi scrie, că în
ceea că de precie locuitorii pentru die-
tătră chip şta atul. Cu ocazia lui în
dependenţist nu s'a în contact. Pute
despăşi Hirşpe va întorci în săc
lor, ori vōit scrie o broşură şi o vōit
trise deputaţilor şi dieţuri.

zhăre ar privi cu indiferenţă lupta asocia-
ă, să se şi aşteptă să se rădă în
săc preţul scut al Căut de înălţare
„Săc Hirşpe însă tot de acest
articol, die că deşi s'op ameninţări
etier, totuşi Maghiarii pot să se înălţare,
şi în tura va înţelegi dieţura! Că eu
în favoarea mai mult pe „H. e. a, că ar-
ticolul dieţuri întorcu în săc crece
apără, că naţionalităţile sunt surte
contra Viniş pentru înălţare acestea, a
dece se costinismul nu vor să se
pōst dieţuri în scrierile politice pe care o
prevedinţă tota din tōria.”

Invitaţie franco-germană. În curente
diplomatice die Paris se confirmă, că nă
deşteşte lupte franco-germană în
causa marocană, va fi dieţuri scurată, die,
săc cea mai mare rezervă în list generală,
costinismul notă: *França arăta în confedera-
ţiune internatonală în costinism marocan.
Costinism recunoaşte situaţiune sa totală
apōlată a Franşii din cauza înţelegă
germana şi reprezentăre ce poia ave în
Algeria şi Tunis o scrierile în Maroc,
costinismul notă: *França arăta în confedera-
ţiune internatonală în costinism marocan.
Costinism recunoaşte situaţiune sa totală
apōlată a Franşii din cauza înţelegă
germana şi reprezentăre ce poia ave în
Algeria şi Tunis o scrierile în Maroc,
costinismul notă: *França arăta în confedera-
ţiune internatonală în costinism marocan.
Costinism recunoaşte situaţiune sa totală
apōlată a Franşii din cauza înţelegă
germana şi reprezentăre ce poia ave în
Algeria şi Tunis o scrierile în Maroc,*
França ar**

Anul IV		Arad, Marți 28 Ianuarie v. (10 Februarie n.) 1914.	Nr. 22
ABONAMENTUL Pe un an . . . 28.— Cor. Pe șase luni . . . 14.— Pe 3 luni . . . 7.— Pe o lună . . . 2.40 — Pentru România și străinătate: Pe un an . . . 80.— franco Telex Pentru orice informații Nr. 793.		<h1 style="margin: 0;">ROMÂNUL</h1>	
		REDACȚIA ADMINISTRAȚIA Strada Zvezd-Nová 11a INSERTUNILE se primesc la admini- stratie. Informații publice și Loc de schimb costă știrii 20 fill. Mănușurile nu se în- numeră.	

Un ostrov...

Arad, 9 Februarie.

Urmărim de multă vreme zigzagurile ca-
 pricioase ale politicii kossuthiste în Ungaria.
 Contactul ei cu realitatea s'a pierdut chiar
 în momentele, când protagoniștii independen-
 tei „naționale” a Ungariei credeau a fi
 acuzat un teren dominant în patrie. Pumnul
 oră al evenimentelor dela 1849 a sunat din
 mâna revoluționarilor maghiari smeu nizuim-
 leur separate și de atunci ei plutește în
 slădă, răstăcând departe, ca un simbol ve-
 nic gonit și veșnic neajuns de epigoni lui La-
 dovics Kossuth.

În restimpări de mai multă liniște, smeu
 s'a scoborât unora mai aproape de realită-
 țile propriile ale politicii — și oameni ca
 Intzy Daniel și Ludovic Mocsary făcând in-
 terieri respectabile pentru a-i regăsi un con-
 tact cu terenul solid în politica țării. Dar în-
 terierile lor au fost zădărnice prin neser-
 viciozitatea comititorilor de atunci. Partidul
 kossuthist a rămas un partid cu ochii prinoși
 în aer, în căutarea și urmărirea unui simbol
 zadarnic, legănat de geniul nestatornic al în-
 deplinării.

lor n'au putut să rămâie fără o influență a-
 gătăcă asupra mentalității politice maghiare,
 — rasa maghiară e doar atât de neocapăt
 politicește, iar kossuthismul însuș a fost și
 mai și azi o expresie intimă a sufletului ma-
 ghiar. Chiar programul partidelor maghiare
 67-iste e un program kossuthist disimulat —
 și în această împrejurare trebuie căutată cau-
 za, pentru care noi și toți observatorii vieții
 politice maghiare au avut, — după cum de
 atâtea ori am spus'o, — impresia, că Ungurii
 joacă în politică același rol cu toții, urmărind
 aceeași finte transcendentală, deși grimați
 deosebiți.

De aceea, nu ne mirăm că, toți bărbații
 politici maghiari — fără excepție!, — au a-
 ceiaș îngustă concepție în ce privește rostul
 acestui stat, după cum nu ne mirăm nici de
 faptul, că cei ce înțeleg mai puțin semnal-
 mentele evenimentelor din Răsărit și de pre-
 zentului în jurul nostru, sunt Ungurii, iar
 între ei în primul loc kossuthiștii.

Nu vom arăta de data asta păreriile unor
 oameni ca Imre Istvá, conții Apányi, Mihál
 Károlyi, Andrásy etc. — ele sînt cunoscute
 de noi toți — și orice am mai spune ar fi de
 prisos. Ceiace ne îndămnăm să facem reflec-
 țione pe calea științelor politice și a științelor

dare, grele și bine adresate. Fixează întâi ar-
 gumentul principal al kossuthiștilor și anu-
 me: kossuthiștii spun că nu se pot întoarce
 la politica lui Irányi și Mocsary, deoarece
 azi „naționalitățile” gravitează spre stăle
 vecine și se atasează, nu partidului kossuthist,
 care formează opoziția, ci partidului guver-
 namental, care e inspirat din Viena. D. Iăși
 răstornăm acest argument după cum ar-
 mează:

O bună parte din publicul maghiar, — spune
 de-a — simte că politica sovină față de națio-
 nalități a eșuat. În țară locuiesc minorități de
 altă naționalitate, ajunse la conștiința valorii
 și chemării lor. Fără împlinirea pretențiilor lor
 culturale și de limbă nu mai există soluție. Poli-
 tica lui Mocsary e, în esență, identică cu prin-
 cipalul fundament al legii de naționalitate făcute
 de Deak și Erdős. Politica noastră de națio-
 nalitate poate să aibă numai două concepții: li-
 bertății ori opresiunii. Dar opresiunea n'a reu-
 șit nicăieri în lume. Dacă ar putea să fie dată
 perspectiva unei asimilări forțate, sinice, — ar
 avea un înteles macchiavelismul de astăzi. Dar
 52 milioane de Germani, în ciuda enormiei lor
 forte militare și economice, n'au putut desnațio-
 naliza pe cei 3 milioane de Poloni; 42 milioane
 de Englezi au pot desnaționaliza 3 milioane de
 Celți; coloniștii rusă nu reușesc în fața celor
 7 milioane de Poloni și 3 milioane de Germani.

Cuprins

Prefață	5
„Am un vis” (I)	7
Relațiile româno-maghiare, în contextul relațiilor dintre vecini în Europa.....	9
„Am un vis” (II)	19
De la Dragoș, la „dinastia” Drágffy (Dragoșeștii)	20
„Am un vis” (III)	31
De la Iancu de Hunedoara la Matia Corvin	32
„Am un vis” (IV).....	46
Nicolaus Olahus, umanist și cărturar european	47
„Am un vis” (V)	62
Mihai Viteazul, între istorie și politică	63
„Am un vis” (VI)	82
Zalăul și împrejurimile prin 1918-1919	83
„Am un vis” (VII)	108
Răscoala lui Horea (1784)	109
„Am un vis” (VIII)	130
Ecaterina Varga, „avocata” cauzei moșilor	131
„Am un vis” (IX)	148
Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania ..	149
„Am un vis” (X)	167
Pustnicul de la Andornak – Mocsáry Lajos (1826-1916)	169

Din cărțile apărute la Editura Caiete Silvane:

Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr, *Schița monografică a Sălașului*, 2016
Grigorie M. Croitoru, Maria V. Croitoru, *Cealăii lumii: basme/povești, snoave, legende, bancuri (culese din Aluniș de-a lungul anilor)*, 2016

Traian Dârjan, *Satul risipit de vreme (folclor literar din Valea Ciu- renilor)*, 2016

Traian Vedinaș, *Cununeaua soarelui. Mireasa grâului – mitologie țărănească și filozofie emblematică* (în colaborare cu Editura Tradi-

ții Clujene din Cluj-Napoca), 2016

Traian Ience, *Monografia școlilor din comuna Creaca*, 2016

Camelia Burghel, *Satele sălăjene și poveștile lor* (vol. V-VIII) (în colaborare cu Editura Etnologică din București), 2016

Camelia Burghel, *Satele sălăjene și poveștile lor* (vol. IX-X) (în colaborare cu Editura Etnologică din București), 2017

Marcel Lucaciu, *Floreta de exercițiu* (în colaborare cu Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca), 2017

Pîrvu Ionică, *Descărcătorul roz*, 2017

Octavia Floricică, *Mircea Cărtărescu – „Levantul”. Metafora Turnului Babel*, 2017

Carmen Georgeta Ardelean, *Polifonii în wordissimo*, 2017

Voichița Lung, *Jocul de-a anotimpurile*, 2017

Artemiu Vanca, *Caleidoscop nostalgic – Oameni și întâmplări*, 2017

Traian Vedinaș, *Simion Bărnuțiu: pașoptist și filosof modern*, 2017

Liviu Sabău, *Parohia Greco-Catolică Cutiș în documente*, 2017

Țărani de ieri și de azi. *Dinamica peisajului cultural pe Valea Alma-șului*, coord. Camelia Burghel, 2017

Grigorie M. Croitoru, Maria V. Croitoru, *Elemente de cultură tradițională: despre alimentația locuitorilor din satul Aluniș*, 2017

Viorel Mureșan, *Loc liber*, 2018

Simona Ardelean, *Cinegrafii*, 2018

Alexandru Bogdan Kürti, *Hamlet pe motociclete. Analiza comparativă a serialului „Sons of Anarchy” și a tragediei shakespeariene*, 2018

Viorel Tăutan, *Elogiu formei*, 2018

Silvia Bodea Sălăjan, *Serbările luminii*, 2018

Ioan Ardeleanu Senior, *Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor sălăjeni*, ediția a II-a, revizuită și adăugită cu *Discursul de la Blaj* al lui Simion Bărnuțiu, 2018

Corneliu Coposu, *Jurnal din vremuri de război*, ediția a III-a, revizuită și adăugită, 2018

Cristian Borz, *Monografia satului Bădăcin și a familiei Maniu*, ediția a III-a, 2018

Puiu V. Mihalca, *Interviuri cu personalități sălăjene*, 2018

Florian Caba, Viorel Hexan, *Cronică în marș. Repere monografice ale Regimentului și Brigăzii 4 Mecanizate „Voievodul Gelu” (iunie 1946 – mai 2001)*, 2018

Marea Unire și Sălajul, Contribuții documentare; ediție de documente elaborată de Dănuț Pop, Mihaela Sabou, Daniel-Victor Săbăceag, 2018

Participarea locuitorilor din plasa Cehu Silvaniei la Marele Război și la realizarea Marii Uniri; coordonatori: Augustin-Leontin Gavra, Horațiu-Traian Năpră-dean, 2018

Sălajul la Centenar; ediție coordonată și îngrijită de prof. univ. dr. Traian Vedinaș, 2018

Petru Galiș, *Cizerul eroic*, 2019

Livia Cheșeli, *Mișcarea de rezistență anticomunistă din comuna Cristolț, județul Sălaj (1947-1949)*, 2019

Viorel Mureșan, *De gardă la Echinoc*, 2019

Marcel Lucaciu, *Cronici duminicale*, 2019

Petruț Cămui, *trei ani, poate mai mult, de obicei mai puțin*, 2019

Florin Horvath, *Nașterea Daciei*, 2019

Alice Valeria Micu, *Pereți* (în colaborare cu Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca), 2019

Mihaela Călina Miclea, *O inimă de fluture* (versuri și pasteluri), 2019

Aurel Lung, *Liceul Tehnologic „Gheorghe Pop de Băsești din Cehu Silvaniei. Istorie și valori*, 2019

Ileana Grațiana Pop, *Ciumărna – satul în care m-am născut*, 2019

Angela Maxim, *Răstolțu Mare și istoria neamului meu*, 2019

Artemiu Vanca, *Nu te lăsa!*, 2019

Comenzi: caietesilvane@yahoo.com; 0260/612870

Tipografia **COLOR PRINT** Zalău
Str. 22 Decembrie, Nr. 66
Tel: 0260-660 598; 0260-661 752
www.colorprint.ro